

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni Instituut

Magistritöö

**Raha ja majandustegevuse representatsiooni ja
täendusvälja muutumine ajakirjandustekstides perioodil
1985–2005 ajalehe Postimees näitel**

Gerda Möller

Juhendaja:

Dots. Maarja Lõhmus

Tartu 2009

Sisukord

SISSEJUHATUS	4
1. TÖÖ TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1. Raha sotsioloogia	6
1.1.1. Raha sotsioloogia kujunemisloost.....	6
1.1.2. Raha sotsioloogia klassikud	7
1.1.3. Raha sotsioloogia tänapäeval	14
1.2. Eesti ühiskonna ja meediasüsteemi muutumine.....	16
1.3. Raha tähendus inimese jaoks ja selle muutumine	20
1.3.1. Teoreetilised eeldused.....	20
1.3.2. Empiirilised eeldused.....	20
2. UURIMISKÜSIMUSED JA HÜPOTEESID	23
3. METOODIKA	24
3.1. Metoodika valik ja põhjendus	24
3.2. Kontentanalüüs ja selle läbiviimine	25
3.2.1. Kontentanalüüsi mõistest.....	25
3.2.2. Kontentanalüüsi materjal	26
3.2.3. Kontentanalüüsi kodeerimisjuhendi tutvustus	27
3.2.4. Kontentanalüüsi läbiviimine	32
3.3. Diskursuseanalüüs ja selle läbiviimine	33
3.3.2. Diskursuse ja diskursuseanalüüsi mõistest	33
3.3.3. Diskursuseanalüüsi materjal	34
3.3.4. Diskursuseanalüüsi läbiviimine	34
4. EMPIIRILISED TULEMUSED	36
4.1. Kontentanalüüsi tulemused	36
4.1.1. Artikli autor.....	36
4.1.2. Artikli paiknemine	39
4.1.3. Raha ja majandustegevusega seostatud valdkonnad.....	40
4.1.4. Kes räägivad raha ja majandustegevusega seotud artiklites?	44
4.1.5. Kellest räägitakse raha ja majandustegevusega seotud artiklites?	45
4.1.6. Raha ja rahaga seostatud mõistete, valuutade ja majandustegevuse representatsioon	48
4.1.7. Raha ja majandustegevuse fookus artiklites	51
4.1.8. Raha modaalsus	52
4.1.9. Raha jätkumine ja/või majandustegevuse suund	55
4.2. Diskursuseanalüüsi tulemused	56
4.2.2. 1985. aasta algus.....	56
4.2.2.1. Rahvusvaheline raha ja majandusruum.....	56
4.2.2.2. Raha ja majandustegevus kodumaal	60
4.2.3. 1995. aasta algus.....	63
4.2.3.1. Rahvusvaheline raha ja majandusruum.....	63
4.2.3.2. Raha ja majandustegevus kodumaal	68
4.2.4. 2005. aasta algus.....	74
4.2.4.1. Rahvusvaheline raha ja majandusruum.....	75
4.2.4.2. Raha ja majandustegevus kodumaal	80
5. JÄRELDUSED JA DISKUSIOON	88
5.2. 1985. aasta algus	88
5.3. 1995. aasta algus	90
5.4. 2005. aasta algus	93

5.5. Raha jätkuv kasutamine avalikes tekstides	94
6. KOKKUVÕTE.....	97
7. SUMMARY	100
Kasutatud kirjandus.....	103
Lisad.....	106
Lisa 1. Kontentanalüüsi kodeerimisjuhend	106
Lisa 2. Kontentanalüüsi tabelid.....	113
Lisa 3 Diskursusanalüüsi valim	118
Lisa 4 Kontentanalüüsi valim.....	121

SISSEJUHATUS

Käesolevas töös otsitakse ajastutüüpilisi seoseid raha ja majandustegevuse konstrueerimisel ajakirjanduses ning selleks kasutatakse ajalehe Postimees artikleid. Raha tähenduse ja funktsioonide uurimine on suuresti olnud majandusteoreetikute pärusmaa, kommunikatsiooniuurijad ja sotsioloogid on teemat vaadelnud eelkõige tarbimisühiskonna kontseptsioonist või tootmisest ja tootmissuhetest lähtuvalt (Dodd 1994). Samas olen veendunud ja soovin käesoleva tööga näidata, et raha mõiste ja tähendus väärrib senisest põhjalikumalt tähelepanu ka ühiskonnauurijatelt.

Majandusteadustes defineeritakse raha tema funktsioonide kaudu, enam levinud nendest on arvestusühik, vahetus- ja maksevahend. Kuigi sotsiaalteadustes eristatakse materiaalselt (konkreetselt valuuta paberraha või münt) ja abstraktset raha, siis ühtset raha mõistet ei ole kokku lepitud. Materiaalse objektina on raha osis, mis kehastab abstraktset majanduslikku väärtust, raha on abstraktse väärtuse representatsioon (Simmel 2004). Raha toimib ainult sotsiaalses kontekstis (Kaelberer 2007) ning inimeste arusaam rahast on sotsiaalselt konstrueeritud (Simmel 2004). Ka Dodd (2004) eristab valuutat kui empiirilist rahaühikut ning raha kui üldist kategooriat, nn vahetusvahendit. Võttes aluseks eelviidatu, eristatakse käesolevas töös raha kui abstraktset mõistet ja raha kui valuutat (Eesti krooni, Vene rubla jne).

Eestis on viimase paarikümne aasta jooksul kehtinud erinevad majanduslikud ideoloogiad ning võib eeldada, et raha tähendus on nii meedias kui ka inimese tasandil olnud paljuskord erinev. Nõukogude sotsialistlikus ideoloogias oli raha vastuoluline objekt sümboliseerides ühelt poolt kapitalismi, teisalt pidi rubla tähistama stabiilsust: inflatsiooni ametlikult ei eksisteerinud, hinnad ja palgad olid riiklikult fikseeritud. Oluliseks peeti mitte-materiaalseid väärtusi ning üheks selleks väljundiks oli töö. Taasiseseisvumisest alates suundus Eesti liberaalse majanduspoliitilise ideoloogia poole, 1992. aastal toimus suure sümbolilise ja majandusliku tähendusega rahareform. Majandus oli läbinud ühe suurima kriisi, Eesti krooni suurima inflatsiooni. Meedias muutusid rahaga seotud valdkonnad aktuaalseks ning oluliseks, mitte-materiaalsed väärtused jäid tagaplaanile. 2005. aastal, vahetult pärast Eesti liitumist Euroopa Liidu ja NATOga on raha kõneaineks seoses välisabi ning majanduskasvuga.

Rahast on võimalik kõneleda väga erinevatel tasanditel alates majanduskeskkonnast makrotasandil lõpetades sissetuleküküsimustega mikrotasandil. Arvestades, et töö hõlmab kahte erinevat ideoloogilist keskkonda, siis on uurimisobjektiks võetud nii raha kui majandustegevus ja -ruum üldisemalt.

Eelkirjeldatud põgus ülevaade näitab raha positsiooni muutumist ühiskonnas. Töös eeldatakse, et muutused kajastusid meediatekstides ning et meedia roll raha ja majandusküsimuste kajastamisel on olnud erinev. Töös kasutatakse kvantitatiivset kontentanalüüsi, et anda ülevaade raha ja majandustegevuse representatsiooni muutumisest viimase kolme aastakümne jooksul. Tulemuste võrreldavuse eesmärgil pärinevad analüüsitavad tekstid iga aasta korral samast kuust – jaanuarist, mille autor valis juhuslikult. Kontentanalüüsi valimiks on jaanuari kolmanda nädala reedene ja laupäevane ajaleht ilma lisalehtedeta. 1985. aasta puhul on aga valimiks terve jaanuari kolmas nädal, kuna ajaleht ise oli väiksem ning raha ja majandustegevus vähemal määral representeeritud. Samuti on töös kasutatud kvalitatiivse tekstianalüüsi võtteid, et uurida raha ja majandustegevuse tähendusvälja konstrueerimist ja selle muutumist.

Töö esimene peatükk – teoreetilised ja empiirilised lähtekohad – sisaldab kolme alapeatükki ning keskendub teoreetilise ja empiirilise raamistiku andmisele raha ja majanduskeskkonna uurimises. Esimene alapeatükk käsitleb raha sotsioloogiat ja selles otsitakse vastust küsimustele, miks on raha vaja sotsiaalteadustes uurida, mida on sotsioloogia klassikud raha ja majanduskeskkonna kohta öelnud ning mida uuritakse selles valdkonnas tänapäeval. Järgmine alapeatükk joonistab teoreetilised raamid Eesti ühiskonna ja meediasüsteemi muutumisele viimase paarikümne aasta jooksul ning viimane alapeatükk vaatab olemasolevate uuringute pealt, kuidas on raha olulisus Eesti elanikkonna jaoks vaadeldaval perioodil muutunud.

Teises peatükis esitatakse töö uurimisküsimused ja hüpoteesid ning kolmandas selgitatakse, milliste uurimismeetoditega ja kuidas on uurimisküsimustele vastatud. Neljandas peatükis on esitatud uurimuse empiirilised tulemused ning viiendas arutletakse uurimistulemuste üle. Kuues peatükk võtab uurimuse kokku, vastates uurimisküsimustele ja hüpoteesidele.

1. TÖÖ TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Raha sotsioloogia

Käesoleva peatüki eesmärk on näidata raha kui sotsiaalse konstruktsiooni olulisust uurimissuunana kaasaegses sotsiaalteaduses. Esmalt antakse ülevaade raha sotsioloogia kujunemisloost ja selle arengu peamistest mõjutajatest. Pikemalt peatutakse klassikute Simmeli, Weberi ja Marxi käsitlustel ja tuuakse välja nende teeside seose uurimisobjektiga. Peatüki lõpus esitatakse peamised käesoleva töö suhtes asjakohased raha sotsioloogia küsimused ja uurimissuunad tänapäeval.

1.1.1. Raha sotsioloogia kujunemisloost

Mitmed autorid on täheldanud (Dahms ja Barton 2006, Dodd 1994), et raha on majandussotsioloogia teiste institutsioonide kõrval saanud oluliselt vähem tähelepanu ning seda uurimissuunda peetakse vähe arenenuks. Siiski on olukord viimase kümne aasta jooksul muutunud, autorid nagu Dodd, Zelizer ja Ingham on andnud raha kui sotsiaalse konstruktsiooni uurimisse oma panuse.

Raha sotsioloogias võib eristada kahte suunda: esimene keskendub raha sotsiaalsetele tähendustele, kultuurilistele efektidele ja selle mõjule modernsuse kujunemisel ning teine uurib raha kui sotsiaalse institutsiooni (taas)tootmist. Giddensi (1990, Dahms ja Barton 2006 kaudu) kohaselt on kaasaegne sotsioloogia keskendunud esimesele suunale, jättes teise tähelepanuta. Sotsioloogia on raha eksistentsi võtnud iseenesestmõistetavalt (Dahms ja Barton 2006: 455). Peamiseks põhjuseks peetakse asjaolu, et 19. sajandi teises pooles ning 20. sajandi alguses peeti raha tööjaotuse uurimisel peamiselt majandusteaduse pärusmaaks. Seda kinnistas ka Marxi mõju, kes keskendus raha uurimisel peamiselt selle positsioonile tööjaotuse ja kapitalismi kujunemisel (ibid.).

Kuna raha sotsioloogiat mõjutavad tugevalt raha majanduslikud käsitlused, siis järgnevalt vaadatakse selle peamisi suundi. 19. sajandi teises pooles ning 20. sajandi alguses

vastandusid kaks suunda: nn ortodoksne majandusteooria (nt Austria-Ungari majandusteadlane Schumpeter) ning Saksa ajalooline koolkond (nt Knapp).

Nn ortodoksse majandusteooria kohaselt koosneb „tegelik majandus“ kaupade omavahelistest vahetatavuse suhtest, mida väljendatakse rahahindadega. Valuutas väljendatavad hinnad on kasu maksimeerimise tulemus konkreetsetes turusituatsioonides ning iga inimese eesmärk on oma isiklikku kasu võimalikult palju suurendada. Raha täidab kaupade vahetusvahendi funktsiooni ning on n-õ neutraalne, tal ei ole teisi omadusi peale kaup kauba vastu põhineva majanduse ebamugavuste ületamise (ibid.). Ka Austria koolkonna majandusteadlase Mengeri raha evolutsiooni selgitus mõjutab paljusid järgnevaid töid: raha on individuaalse majandusliku ratsionaalsuse planeerimata tagajärg (ibid.).

Dahms ja Barton (2006) näitavad, et senised käsitlused on puudulikud, kuna nn ortodoksne majandusteooria:

- ei suuda eristada raha teistest kaupadest, alahinnatakse raha kui arvestusühiku funktsiooni ja olulisust;
- ei suuda „näha“, et raha eeliste kogemine indiviidi jaoks eeldab, et raha on esmalt sotsiaalne institutsioon; see põhineb liigselt individualismil ning
- ei sobi kapitalistlikku rahandussüsteemi: „tegeliku majanduse“ mudelis ei eksisteeri tootmise finantseerimist laenurahast, selles toimib raha ainult vahetustehingutes.

Austria koolkonnale vastandus Saksa ajalooline koolkond (nt Knapp), kelle jaoks raha, olenemata oma konkreetsest vormist, oli nõue mingi objekti suhtes, krediit. Seda suunda on mõjutanud raha sotsioloogia klassikud Simmel ja Weber: raha ei ole asi või kaup, vaid raha on krediidi ja kohustuse (võlg jms) sotsiaalne suhe, raha on tulevikku suunatud lubadus maksta (ibid.).

1.1.2. Raha sotsioloogia klassikud

1.1.2.1. Georg Simmel

Georg Simmel on 20. sajandi vahetuse Saksa sotsioloog, kelle uurimisalaks olid sotsiaalsed struktuurid ja võrgustikud. Simmeli panust ja olulisust raha sotsioloogias on raske ülehinnata: esmakordselt 1900. aastal avaldatud teos „Raha filosoofia“ (*The Philosophy of Money*) esitleb rahamajanduse käsitlust sotsiaalsest, psühholoogilisest ja filosoofilisest aspektist lähtuvalt. Kuigi Simmelit on nimetatud sotsioloogia vundamendi rajajaks (Deflem 2003: 68),

märgitakse ka tema vastuolulist positsiooni: tema tööd ei ole leidnud laialdast kõneainet ja edasiarendusi ning kõige vähem on kajastatud just tema raha filosoofiat. Simmeli lugemisel on vajalik meeles pidada, et ta esindab sotsioloogias konfliktiteooriat (ibid.), mille kohaselt ebavõrdsus ja konflikt põhjustavad ühiskonnas muutusi.

Simmeli baastasandi mõisted „Raha filosoofias“ on objekt, subjekt, objektide vahetamine (ingl. k. *exchange*) ning väärtus (ingl. k. *value*). Simmeli arvates on reaalsus ja väärtus kaks eraldiseisvat kategooriat, mille toel me maailma näeme. Me elame väärtuste maailmas (Simmel 2004:60), st väärtuste omistamine objektidele on inimestele igiomane psühholoogiline tegevus, mis on mõistagi ajas ja ruumis muutuv, suhteline nähtus. Oluline on eristada objekte ja väärtusi, kusjuures väärtus ei ole kunagi objekti kvaliteet, vaid objektist lahutamatu otsustus (ibid.: 63). Väärtuse omistamine ei põhine objektist saadaval hüvel või naudingul, vaid distantstil, jõupingutustel, mis inimesi ning naudingut pakkuvat objekti lahutab ning mida ületatakse. Objektide väärtusi tajume iseendast sõltumatuna.

Simmel viitab üldisele rahamajandusele (ingl. k. *money economy*) ning ei keskendu kapitalistlikule majandusele, mis on aga raskendanud tema teeside tõlgendamist (Deflem 2003: 86). Simmeli rahamajanduses on väärtuse korrelatsioon nõudlus, nõudlus aga on enamasti keskendunud rahuldusele endale ning objektid selle saavutamisel muutuvad teisejärguliseks. See tingib aga olukorra, kus vajadusi võivad määrata objektid, st objektide olemasolu korral muutume me konkreetsest vajadusest teadlikuks. Rahulduse võimalus tulevikus peab olema lahutatud olevikust, et ihalus objekti järele muutuks võimalikuks. Arutledes väärtuste eksistentsi üle, leiab Simmel, et vähemalt majanduslikus mõttes peab subjekti ja objekti lahutamatu n-õ vahemaal olema minimaalne ja maksimaalne väärtus. Esimese puhul on tegemist minimaalse kogusega, et objektid muutuksid väärtuslikuks, teise puhul maksimaalse kogusega, mille puhul on objektid veel väärtuslikud. Nii näiteks poleks raud samasugust majanduslikku väärtust, kui selle saamine oleks sama kerge kui õhu hingamine, st konkreetne rahaline väärtus ei väljenda objekti kvaliteeti, vaid selle suhet teiste objektidega.

Rahamajanduses toimib Simmeli käsitluses seega „vahemaade loomine ja nende ületamine“, s.o objektide ja inimeste vahelise suhte kaks poolust (subjektiivne iha ning objektiivne väärtus). Simmel nimetab vahemaa ületamist ohverdamiseks, st inimene peab täiendava hüve

või naudingu saamiseks midagi ära andma. Rahamajanduses omandavad objektid väärtusi vahetustegevuses: vahetamise käigus saab iga objekt praktilise väljundi ja mõõtmise teise objekti kaudu (ibid.: 78). Simmel märgib siiski, et majandus on jõudnud etappi, kus objektide väärtusi konstrueeritakse automaatse mehhanismi kaudu, olenemata sellest, kui palju subjektiivseid emotsioone sellesse pandi, st objektide subjektiivne olulisus väheneb.

Kuigi Simmel nimetab ka muid eluvaldkondi (nt kommunikatsiooni) vahetustegevuseks, siis majandustegevuse erisuseks on, et see hõlmab alati mingi asja ohverdamist, võrreldes teiste tegevusaladega (nt intellektuaalne tegevus). Ka töö tegemist käsitleb ta ohverdamisena. Viimane on ohverdus seni kaua, kui jõudeolek on ihaluseobjekt. Nii nagu teised objektid majandustegevuses, omandab ka tööjõud väärtuse vahetusprotsessis (ibid.: 96). Tarbimist Simmel enam majandustegevusena ei käsitle. Areng (s.o vahetustehing) toimub ainult siis, kui see on õigustatud: vahetusega suureneb olemasolev väärtuste summa. Iga vahema ületamisega omandame erinevaid kogemusi ja meie võimekus suureneb. Kokkuvõttes on vahetustegevus Simmeli käsituses inimestevaheline püüe parandada objektide puudusest tulenevaid tingimusi (ibid.: 96). Tänapäeva maailmas on nende vahemaade hindamiseks kokku lepitud standard (nt meetersüsteem), mida inimesed mõõdetava vahendina enam ei tunneta. Siiski ei pruugi vahetuse teel saadaval objektil alati olla subjekti jaoks suurem väärtus kui vahetataval objektil, nt imikute ja väikelaste puhul, kes vaevalt et teadvustatud eesmärgiga omavahel esemeid vahetavad. Vahetuse kasumlikkus muutub üha olulisemaks vahetustegevuste akumulatsioonil.

Simmel peatub majandusteoorias kasutatavatele mõistetele nagu nõudlus ja pakkumine. Majandustegevuse objekti eksisteerimise eelduseks on selle kasulikkus ehk nõudlus (ingl. k. *utility*), teisalt ka puudus ehk pakkumine (ingl. k. *scarcity*): kasulikkus otsustaks, kas objekt on üleüldse nõutav ning puudus otsustaks objekti eest makstava hinna. Nõudlus ei pea tingimata olema teadlik. Objekt omandab väärtuse vaid vahetustegevuses (ibid. 91): objekti majanduslik väärtus tähendab, et see on väärtuslik minu jaoks, st ma olen valmis selle eest midagi ära andma (ibid. 92).

Raha käsitlemisel on Simmeli arvates oluline eristada materiaalselt raha (paberraha, münt jms) ning abstraktset raha. Materiaalse objektina on raha ois, mis kehastab abstraktset majanduslikku väärtust (ibid. 120). Raha on abstraktse väärtuse representatsioon (ibid. 120).

Kauba (ingl. k. *commodity*) rahaline väärtus näitab selle toote ja teiste toodete kogumi vastastikust vahetatavust (ingl. k. *exchangeability*), (ibid. 120). Rahalise hinna muutus näitab selle suhte muutumist. Vastavalt Simmeli üldkontseptsioonile ei väljenda konkreetne rahaline väärtus objekti kvaliteeti, vaid selle suhet teiste objektidega. Raha ise ei ole alati relatiivsuse objekt, raha on nagu norm, mis ei tundu enam olevat sõltuvuses teistest objektidest.

Simmel leiab, et raha eest vahetatavad objektid on kaotanud osa individuaalsusest ning seda just vahetatavuse tõttu. Siiski on igas objektis endas nii vahetatav kui vahetamatu osis. Objekti vahetamatud osised on need väärtused, mis on vastavuses iga subjekti individuaalsete moraalsete ja eetiliste põhimõtetega (ibid.: 124).

Raha muutub üha enam majandusliku väärtuse sümboliks, sest majanduslik väärtus ei ole midagi muud kui vahetatavate objektide suhtelisus. See aga hakkab üha enam domineerima objekti teiste omaduste üle (ibid.: 127). Raha on seega modernses ühiskonnas kõikidest eesmärkidest kõrgemale tõusnuna muutunud omaette eesmärgiks/vajaduseks, st raha on vältimatu või absoluutne väärtus (ibid.: 143). Samas on materiaalse raha enda väärtus viidud miinimumini. Kuna raha on koguseliselt väga palju, siis inimesed ei „näe“ enam materiaalse raha väärtust. Siiski tuleb arvestada, et raha muutub rahaks ainult oma funktsiooni täites (ibid.: 138). Kuna raha aga ei tarbita realselt ära, siis on sama rahaga võimalik teostada piiramatu hulk tehinguid, st rahal on lõputu kasutusvaldkond.

Simmeli jaoks on raha sotsiaalne institutsioon: raha ei oma ühiskonnas tähtsust, kui selle kasutamine on piiratud ühele või teatud inimgrupile (ibid.: 162). Tänapäeval on aga raha administreerimine institutsionaliseerunud, st raha saab osta ja müüa nagu iga teist kaupa, tema vahetusväärtuse funktsioon on kahanenud, rahal endal on vahetusväärtus. Simmel leiab veel, et raha väärtus olema stabiilne selleks, et majanduslike tegevuste seeria tekiks ja jätkuks: ilma stabiilsuseta on võimatu teha pikemaajalisi plaane või anda laene (ibid.: 125).

Simmeli arvates vabastab raha inimest, kuna ühelt poolt võimaldab raha suure hulga majanduslike suhete tekkimist (nt müüja/ostja suhe) läbi oma paindliku ja osadeks lahustuva loomuse; teisalt võtab raha objektiivne olemus inimestevahelistest suhetest personaalse elemendi (ibid.: 297). Raha kasutamise kohustus on seotud ainult tööga või kaupade ostmisega, kuid ta ei ole kunagi seotud kogu inimese olemusega. Kui agraarühiskonnas sõltus

inimene ainult teistest inimestest, siis modernses ühiskonnas sõltub ta väikesest hulgast teistest inimestest. Samas tekitab raha uusi sidemeid (nn *cost–benefit* alliansse), raha on võimaldanud inimestevaheliste gruppide tekkimist ilma isikliku vabaduse kaotamiseta (ibid.: 344). Seega laiendab raha oma mõju paljudes sotsiaalsetes mõõtmetes: töösuhetes, juriidilistes suhetes jpt.

Raha on Simmeli arvates esile kutsunud inimeste väärtuse „mõõtmise“ muutumise. Kui agraarühiskondades otsustati inimese väärtuse üle tema tootlikkuse ehk tema töö panuse järgi kogukonnas, siis modernses ühiskonnas on selleks väärtuse mõõdupuuks raha. Protsess sai siiski alguse juba aastasadu tagasi, nt orjaturul oli inimestel konkreetne hind, mis võis väljenduda nii rahas kui objektides. Tänapäeval on inimühiskonna lahutamatuks osaks muutunud kahjutasude arvestamine lähedase kaotuse või muu õnnetuse korral, st inimesed kaubastatakse. Inimeste „hindamine“ raha mõõdupuu järgi annab tunnistust progresseeruvast individualiseerimisest modernses maailmas.

Simmeli eristab objektiivset ja subjektiivset kultuuri dimensiooni. Objektiivne on subjektiivne, s.o inimeste loodud objektiivne maailm (objektid, esemed). Subjektiivne kultuur on inimeste sees ja vahel toimiv kultuur, inimeste emotsioonid, kogemused, tunded. Simmel leiab, et raha piiritleb kogu kultuuri ja elurütmi. Toimub protsesside ratsionaliseerumine, emotsioonid jäävad tagaplaanile – subjektiivset inimeste kultuuri asendab asjade ehk objektiivne kultuur. Samas toob see kaasa kultuuriprotsesside pideva arengu, asjade „voolamise“, kuna raha kiirendab objektide ringust (Simmel 2004: 8).

Simmel on üks vähesi, kes on andnud kompleksse raha mõiste ja sellega kaasnevate ideede kogumi ning seetõttu asendamatu autor raha tähenduse uurimisel. Tema teesid aitavad ühelt poolt mõista abstraktse raha olemust, teisalt tõlgendada töös leitud empiirilisi tulemusi.

1.1.2.2. Max Weber

Max Weber keskendus peamiselt religiooni ja valitsemise sotsioloogia ning majandusteooriale, ta ei loonud raha teooriat (Deflem 2003:74). Oma kuulsaimas essees „Protestantlik eetika ja kapitalismi vaim“ arutleb Weber, et religioon on olnud nii Idas kui ka Läänes üks põhilisemaid kultuuri arengu tõukejõude. Ta leiab, et lisaks majanduslikele

tingimustele peab inimestel olema soodumus teatud laadi ratsionaalseks mõtteviisiks ning see andis võrreldes teiste kontinentidega Oktsidendile (läänemaadele) eelised kapitalismi tekkeks. Tema põhitees on, et protestantism viis kapitalismi, bürokraatia ning juriidilis-ratsionaalse Lääne riikluse tekkele.

Weber käsitles raha tööstusühiskonnale iseloomuliku ratsionaliseerumisprotsessi osana. Püüd saada rahalist kasumit on iseloomulik paljudele kultuuridele, kuid kapitalismis toimub selle püüde ratsionaliseerumine, korrastumine. Kapitalistlikud ettevõtted, kes ei püüdle rahalise kasumi poole, on määratud hukkuma. Kapitalistlikuks majanduslikuks toiminguks nimetas ta tegevust, mis tugineb vahetusvõimaluste kasutamisel saadava kasumi ootusele, seega (formaalselt) rahumeelsetele omandamisvõimalustele (Weber 2007: 23). Ka bürokraatia struktuuride väljakujunemisel ja taastootmisel on rahal olnud keskne koht: bürokraatia „toitub“ maksurahast, ilma selleta enamikke riiklikke struktuure ei eksisteeriks.

Kapitalistliku kultuuri eetikale on iseloomulik arusaam, et iga üksikisik peab tundma kohustust oma „professionaalse tegevuse”, Weberi keeles nn kutse ees. Kapitalism seega taastoodab majandusliku valiku kaudu endale vajalikke subjekte. Sissekasvanud vaimne omapära ja selle puhul eriti kodumaa religioosset atmosfäärist ning vanematekodust tingitud kasvatus suundumus määrab kutsevaliku ja edaspidise kutsealase saatuse (ibid.: 39). Weber leiab, et ratsionaalne ja säästlik mõtteviis aitas tahtmatult kaasa kapitalismi levikule läänemaailmas. Kuigi ta rõhutab rahamajanduse tähtsust modernsuse väljakujunemisel, pöörab ta suurt tähelepanu ka kultuurilistele, religioossetele, tehnoloogilistele ja juriidilistele aspektidele (Deflem 2003: 77). Nende tegurite „valikuline koostoime“ on just see, millel Weberi metodoloogia põhineb, seega käsitleb Weber raha alati suhetes muude sotsiaalsete protsessidega (ibid.: 77).

Weberi ideed ratsionaliseerumisest on asjakohased eelkõige taasiseseisvunud Eesti majandusruumi mõistmisel näidates raha kohta kapitalistlikus majandustegevuses. Tema teesid asetavad uurimise objekti ratsionaalse läänemaailma mõtteruumi.

1.1.2.3. Karl Marx

Sotsialismi peaideoloogide Marxi ja Engelsi põhimõisteteks on kodanlased ja proletaarlased. Kodanluse all mõeldakse kapitalistide klassi, kes on ühiskondliku tootmise vahendi omanikud ja kes kasutavad palgatööd. Proletariaadi all käsitletakse palgatöölise klassi, kes on sunnitud äraelamiseks oma tööjõudu müüma (Marx ja Engels 1981). Marxi ja Engelsi arvates iseloomustab kodanluse ajastut selge klassivahede tekkimine: kogu ühiskond lõheneb üha rohkem kaheks suureks vaenuleeriks, kaheks suureks otseselt teineteise vastu seisvaks klassiks: kodanluseks ja proletariaadiks (Marx ja Engels 1981: 38).

Raha on Marxi kohaselt ühiskonna arengu tulem, mis leidis oma tänapäevase kuju suurtootmise ja tööstuse tekkides. Marx nimetas raha kaupade kaubaks, s.o kaup, mis sisaldab endas varjatult kõiki teisi kaupu. Raha on nõiarohi, mis võib muutuda igaks ahvatlevaks ja soovitud asjaks. Kellel oli raha, valitses tootmise maailma (Marx ja Engels 1969: 258). Seega ei ole Marxi käsitluses raha ainult vahetusvahend, vaid ka domineerimise vahend (Deflem 2003: 76). Raha sümboliseerib kapitalistlikku tootmist ja selles toimuvat sotsiaalset ärakasutamist (ibid.).

Inimese ning raha suhetes oli Marxi käsitluses raha subjekt ja inimene objekt: mida inimene oma individuaalsete jõududega saavutada ei suuda, seda suudab ta saavutada rahaga (Marx 1982: 95). Seega on rahal võime tekitada uusi n-õ kujuteldavaid vajadusi, st kujutlus muudetakse tegelikkuseks ja tegelikkus kujutluseks. Raha valitseb inimese ja inimühiskonna üle: raha on juba selle määratluse järgi individuaalsuste moonutamine, ta muudab individuaalsused nende vastandiks ja annab neile omadused, mis räägivad nende tegelikele omadustele vastu (ibid.: 96).

Marx tähtsustas tööd inimeste ning ühiskonna arengus: töö on küll rikkuse allikas, kuid see ei ole vajalik mitte raha teenimiseks, vaid inimese kasvamiseks ja arenemiseks. Marksistliku ideoloogia kohaselt muudab raha kapitaliks tööjõud ning valitseva klassi huvi on tootliku tööjõu ärakasutamine kasumi saamise eesmärgil. Ainus motiiv, mis õhutab kapitaliomanikku paigutama oma kapitali maaviljelusse, tööstusesse või mingisse hulgi- või jaekaubanduse harusse, on kasumi tagaajamine (Marx 1982: 28). Heaoluühiskond kapitalismis ei toimi, sest valitseva klassi huvid ei lange kunagi kokku ühiskonna huvidega (ibid.).

Marxi ideoloogia aitab käesolevas töös selgitada raha ja riigi rolli Nõukogude ühiskonna majandustegevuses.

1.1.3. Raha sotsioloogia tänapäeval

Nagu teoreetilise ülevaate sissejuhatuses märgiti, on raha sotsioloogia uut jõudu kogunud just viimasel kümnel aastal. Üks uurimissuund keskendub raha sotsioloogia klassikute edasiarendusele ja nende teeside analüüsile post-modernses ühiskonnas (nt raha mõiste). Teine suund uurib raha globaliseerumist: euro sotsioloogia, „dollariseerumine“ ja elektrooniline raha.

Märkimisväärse panuse on andnud London School of Economics and Political Science'i sotsioloogia osakond, mida raha sotsioloogia alal juhib dr Nigel Dodd. Oma artiklis „Reinventing monies in Europe“ pakub ta välja analüütilise raamistiku ja sõnavara, mis võimaldab analüüsida kahte vastuolulist maailma rahavoo trendi: riiklikult välja antud valuuta homogeniseerumist ja raha kui üldise kategooria diversifikatsiooni (mitmekesistumist), (Dodd 2005: 559). Need märgivad Doddi arvates raha olemuse muutumist ühiskonnas: valuuta homogeniseerumist tähistab mitmete valuutade (eelkõige dollar) ringlemine väljaspool seda valuutat välja andnud riigi piire ning mõnel juhul isegi asendavad kohalikke valuutat (toimub valuutade omavaheline konkurents). Teisalt suureneb mitteriiklike rahade kasutamine, nt elektrooniline raha ja muud kohalikud rahad (nt kaubandusvõrkude preemiapunktid, lennumiilid, jms). Mõlemad protsessid näitavad riigi mõjuvõimu vähenemist maailma rahavoogude üle (ibid.: 559). Sama toob välja Kaelberer (2007: 329): moderniseerumise protsessis on usalduse tootmine üha enam muutunud rahvusvaheliseks; rahvusriigi mõju rahamaailma geograafiale on üha väiksem.

Raha mõiste mitmekesistumise tulemusena ei saa enam rääkida „rahast“ ja „valuutast“ kui sünonüümidest. Doddi (2005) kohaselt on „valuuta“ empiiriline rahaühik samal ajal kui „raha“ on üldine kategooria. Ta eristab kahte analüütilist kategooriat: raha kui vahetusvahend (ingl. k. *money of account*) ja rahavahend (ingl. k. *monetary media*). Raha kui vahetusvahend toidab hinnasüsteemi ning rahavahend koosneb rahana kasutatavatest objektidest. See dualism kehtib kõikide rahavormide suhtes. Doddi arvates (ibid.: 563) toimub mõlema kategooria muutumine: kui rahavahend on olnud pidevas muutumises läbi aegade

(rannakarbid, kaubad, mündid, paberraha, elektrooniline raha jne), siis vahetusvahendi muutus on viimase aja märk (nt kaubanduskeskuste preemiapunkte, kinkekaarte jms ei ole võimalik valuutaks vahetada, neile ei kehti samad reeglid, mis valuutale). Mõlemad kategooriad on olulised ka sotsioloogilisest aspektist lähtuvalt: rahavahendil võib olla oluline koht raha rollis ühiskonnas ning selles, kuidas inimesed rahast mõtlevad ja seda kasutavad, nt järjest progresseeruv raha dematerialiseerumine. Raha on seega üha enam objekt, mis eksisteerib inimeste kontrollist sõltumata (Hart 2000, Dodd 2005: 564 kaudu).

Dodd on üks vähestest autoritest, kes on euro sotsioloogiat uurinud. Doddi (ibid: 565) jaoks tähistab euro kasutuselevõtt märkimisväärset hüpet valuuta homogeniseerumisprotsessis. Euro ei ole Doddi jaoks manifestne (ingl. k. *unorthodox*) valuuta oma nn hübriidse staatuse poolest:

- eurosooni riikides kehtib siiani kahe hinna süsteem: hindasid näidatakse nii kohalikus valuutas kui ka eurodes;
- enamik eurosooni riikide inimesi „mõtlevad“ siiani kohalikus valuutas;
- euro müntide tagumistel pooltel illustreeritakse eurosooni riikide rahvuslikke sümboleid.

Dodd näitab (ibid: 567), et just oma hübriidse staatuse tõttu ei muutu euro kunagi selleks, millest on palju kõneldud: eurost ei saa kunagi identiteedi konstrueerimise vahendit ning väga vähese tõenäosusega muutub euro ühtseks supervaluutaks. Dodd (2005) märgib lisaks, et ühtse raha kasutamine Euroopas ei ole ka kaasa toonud sissetulekute ja töötuse taseme ühtlustumist ning massilist tööjõuliikumist erinevate eurosooni piirkondade vahel. Kuna euro on poliitiline konstruktsioon, n-ö kunstlikult tekitatud raha, ja ei suuda seega rahuldada kõiki piirkondlikke rahavajadusi, siis võib see anda hoogu uute alternatiivsete rahade tekkimisele.

Samuti keskendub Dodd kaasaegse raha definitsiooni otsingutele, mille peaküsimuseks on raha ja mitteraha eristamine. Kui minevikus ei suudetud ühtses raha definitsioonis kokku leppida, siis tänapäeva probleem tundub pigem olevat empiirilise tõestusmaterjali puudus (ibid.: 571). Saanud inspiratsiooni Simmelist, on Doddi arvates olulisem keskenduda raha üldise kontseptsiooni väljatöötamisele. Ka Kaelberer (2007: 330) märgib, et kui materiaalseid kaupu on võimalik tarbida ka individuaalselt, siis raha on väärtuslik ainult sotsiaalses kontekstis.

Doddi raha käsitlus pakub käesoleva töö jaoks võimaluse eristada raha kui üldist kategooriat ja valuutat. Samuti vaatleb töö autor, kas Doddi kontseptsioonide - valuuta homogeniseerumine, raha mõiste mitmekesisustumise ning valuutade omavaheline konkurents – leiavad empiirilisele analüüsile tuginedes kinnitust või selgitust.

1.2. Eesti ühiskonna ja meediasüsteemi muutumine

Käesolevas peatükis vaadeldakse Eesti ühiskonna ja meediasüsteemi muutumist viimase paarikümne aasta jooksul, hõlmates kogu uurimisperioodi. Selle alalõigu eesmärk on asetada uurimisobjekt – raha ja majandustegevused – sotsiaalsesse konteksti, arvestades nii ühiskonna ideoloogilist keskkonda kui ka meediasüsteemi selles.

1980ndate aastate alguses oli Nõukogude Liidus lõppemas nn stagnatsiooniaeg, mille eesotsas oli Leonid Brežnev. Stagnatsiooniajal toimus poliitiline, majanduslik ja kultuuriline seisakuaeg. 1985. aastal tuli võimule Mihhail Gorbatšov, seda peetakse Nõukogude Liidu uueks poliitiliseks perioodiks, mille märksõnadeks olid reformid (*perestroika*) ja avalikustamine (*glasnost*). Vajaduse muutuste järele tingisid NSV Liidu majanduslik pankrot, mida kiirendasid Afganistani sõja kulud ja naftahinna langus maailmaturul. Keskvõimude uue poliitika sisuks oli Nõukogude ühiskonna sisepingete vähendamine poliitilise ja majanduselu mõningase liberaliseerimise arvel. Majanduses lubati asutada mitmesuguseid kooperatiive, rendi- ja ühissettevõtteid, meelitati maale väliskapitali, püüti tõsta töötajate isiklikku materiaalselt huvitatust paremast tööst. Heaks näiteks on 1985. aasta jaanuarikuu Edasi artikkel „Uus aasta, uued hooled“ (Padar, Ü., 22.01), kus tutvustati uue nn majanduseksperimendi eesmäärke:

„Algav majanduseksperiment annab teenindusettevõtetele võimaluse saavutada suurem majanduslik iseseisvus ning luua tingimused, et teenindajad oleksid huvitatud nõudmiste paremast rahuldamisest“.

Sisepoliitikas võeti ette kaadrimuudatusi ja piiratud reforme, liiduvabariikidele anti rohkem iseotsustamisõigusi, samas impeeriumi ääremaadel õhutati rahvustevahelist vaenu. Muutused aga ei avaldunud kohe, Gorbatšovi tõus NLKP etteotsa ei toonud Eestis esialgu kaasa mingeid erilisi muutusi. Nõukogude impeeriumi lagunemiseni oli

jäänud veel neli aastat, eestlaste esimese suurema väljaastumiseni – 1987. aastal puhkenud nn fosforiidisõjani – kaks aastat.

Nõukogude ajakirjandust on ajakirjandusteoreetilistes käsitlustes vaadeldud kui normatiivset ajakirjandusdoktriini (Lõhmus 1999: 10), mis ei kajasta kuigivõrd praktilist toimimist. Ajakirjandus täitis kontrollija, surveavaldaja ja maailmapildi kujundaja rolli. McQuail (2003) toob välja seitse tüüpi meedia ja ühiskonna seoste teooriat, sh marksistliku käsitluse. Selle kohaselt töötab meedia ideoloogiliselt, levitades valitseva klassi ideid ja maailmavaadet, lubamata juurdepääsu alternatiivsetele ideedele, mis võiksid viia muutuseni või töölisklassi suurema teadlikkuseni oma huvidest (ibid.: 69-70). Ka Marx toob „Saksa ideoloogias“ välja, et klass, kelle käsutuses on materiaalse tootmise vahendid, käsutab ühtlasi ka vaimse tootmise vahendeid, nii et valitsevale klassile on üldiselt allutatud ka nende mõtted, kellel puuduvad vaimse tootmise vahendid /.../. Lisaks, valitseva klassi inividid valitsevad mõtleivate olenditena, mõtete tootjatena, reguleerivad oma mõtete tootmist ja jaotust; see aga tähendab, et nende mõtted on ajajärgu valitsevad mõtted (Marx 1985: 43). Ajakirjanduses puudus ülevaade ühiskonna- ja ajakirjandusprotsessist tervikuna, sest ideoloogiline kontroll oli kehtestatud nii allikate, materjalide, otsustajate kui ka tagasiside üle (Lõhmus 1999: 12).

Eesti taasiseseisvus 1991. aasta 20. augustil, Eesti kroon võeti kasutusele 1992. aasta juunis. Uuritavaks perioodiks – 1995. aasta jaanuariks – oli Eesti taasiseseisvumisest möödunud veidi üle nelja aasta. Seljataga olid rasked üleminekuastad, sh üleminek plaanimajanduselt turumajandusele, mis nõudis põhjalikke muudatusi majanduses ja maaomandi suhetes. Sellele 1990ndate aastate alguses peamiselt keskenduti.

Üleminekuaja Eesti ühiskonda on nimetatud siirdeühiskonnaks, see on spetsiifiline, suurte poliitiliste ja sotsiaal-majanduslike muutuste tagajärjel tekkinud, killustunud, mosaiikne kultuuriruum, mis sisaldab niihästi „vanale“ ühiskonnale iseloomulikke sümboleid, norme, väärtusi jt kultuuri-elemente kui ka „uusi“ hoovusi (Alexander, Kalmus & Vihalemm 2004:31 kaudu). Siirdeühiskond on ühiskond, kus kõigil tasanditel toimuvad muutused, mille tagajärjeks on uut tüüpi ühiskonna väljakujunemine (Lauristin 1997: 26). Siirdekultuurina üritas Eesti taasläänestuda: ootuste kohaselt pidi poliitiline vabanemine olema teeks tagasi Euroopasse, kultuurisisene püüe taastada läänelikud traditsioonid muutus rahvuslikult elutähtsaks (ibid.).

Eesti taasiseseisvumisega muutus ka massimeedia roll ühiskonnas. Siirdeühiskonna meediat selgitab McQuaili nn moderniseerumise ja arengu teooria, mille kohaselt on massimeedia ülesanne levitada modernsuse sõnumit ning aidata üle kanda demokraatliku poliitika ja turumajanduse institutsioone ja praktikaid (McQuail 2003: 76). Selles teoorias eeldatakse, et moderne ühiskond (st ilmalik, läänelik, materialistlik, individualistlik ühiskond) on rohkem arenenud ning et muutuste võti on individuaalne motivatsioon (ibid: 76-77). Meedia võib soodustada moderniseerumiseks vajalike tehniliste ja sotsiaalsete oskuste, sh uuenenud raha tähenduse levikut ja omaksvõttu.

Ühest ühiskonnateoreetilist paradigmat on 2005. aasta Eesti puhul keeruline välja tuua. Eesti siirdeperioodina on määratletud vahemikku 1991–2003 (Kalmus & Vihalemm 2004: 33), siirdeperioodi teise kümnendi Eesti ühiskonnas sai rääkida seoses taandumisest vahetu elukeskkonna (linn vs maa) ning inimeste väärtushinnangute (ja ka elulaadi) vahel, mida võib pidada kujuneva meediaühiskonna tunnusjooneks (ibid.: 42). Läänestumise tunnuste hulgas on muutused tehnoloogias (sh uus meedia), muutused demograafias ja pere-elus, väärtustes (muutus individualismi ja hedonismi poole), sümbolilises keskkonnas ja kommunikatsioonis (sh massikultuuri sümbolid, konsumerism), keelelised muutused (inglise keele üldkasutatavus), muutused tarbimises, elustiilis ja käitumismustrites (sh isiklikule edule orienteeritus, eneseesitlus, avatus), (Lauristin 1997: 30).

Uue aastatuhande alguse Eesti ühiskonna kirjeldamiseks on asjakohane ka Becki (2005) riskiühiskonna käsitlus, mis saab innustust industriaalühiskonna muutumisest moderne ühiskondliku korralduse poole. Industriaalühiskonna kesksed teljed, nagu perekond ja kutsetöö, usk teadusesse ja progressi, olid teisenemas, neile omistati uued tähendused. Sellega seoses muutus elu n-ö riskantsemaks – puuduvad ühtsed piirjooned, ühiskondlikud universaalsed väärtused, tootmine teaduslik-tehniliste vahendite abil võib kaasa tuua planeerimata riskid, suurenevad keskkondlikud ohud, mis ei ole piiritletud lokaalsusega jms. Becki riskikäsitluse puhul tekivad riskid inimtegevuse tagajärjel, kuid enamikel juhtudel ei ole võimalik välja selgitada üht kindlat süüdlast. Kõik on ühtviisi vastutavad ja ka ohvid. Riskide maandamine ja lahendused on poliitilise debati temaks.

Samuti näeme Eestis kujunemas tarbimis- ja infoühiskonda. Tarbimiskultuur on osa argikultuurist ja täidab turumajanduslikus ühiskonnas väga olulise osa inimese elust (Keller

2004: 2228). Kuigi tarbimiskultuur eksisteeris ka Nõukogude Liidus, siis selle läänelik vorm kinnitas kanda pärast selle lagunemist ning on turunduskommunikatsiooni arenguga käsikäes olnud pidevas tõusvas joones. Keller (2004) on välja toonud, et Eestis kujunes nõukogude pärandi ja läänemaailma mõjul välja meile iseloomulik postsovetlik tarbimiskultuur, kuna osadel inimestel on olnud võimalus kõrvutada ruumi- ja ajatelgedel nõukogude ning praegust läänelikku tarbimispraktikaid. Suur osa elanikkonnast mõtestab oma kohta ühiskonnas tarbijana, tarbimiskultuuri objektidest osasaamine või sellest ilmajäämine muutub isiklikuks mõõdupuuks, mis võib ebarahuldavate „mõõtmistulemuste“ korral põhjustada frustratsiooni, eemaldumist, tahtmist teisiti elada (ibid.: 2248). Raha on seejuures objektiivse kultuuri subjektiivsele tasandile toomise vahend, mis muudab ühelt poolt tarbimiskultuuri universaalseks ja impersonaalseks. Teisalt on rahapuudus muutunud kollektiivselt tajutud üleüldisest puudusest inimese privaatsfääri puuduseks, mille puhul ei leita endale sobivat ja tasukohast kaupa või teenust (ibid.).

Uue meediatehnoloogia järkjärguline areng on viinud Eesti infoühiskonda (nimetatakse ka võrguühiskonnaks), mida iseloomustab informatsiooniga seotud töö osatähtsuse suurenemine, suhete interaktiivsus, tegevuste integratsioon ja vastastikune lähenemine ning globaliseerumistendentsid (McQuail 2003). McQuail leiab (ibid.: 112), et uue meedia peamist sisu ei ole võimalik ja mõtet kokku võtta, kuna sisu on nii mitmekesine ja puuduvad auditooriumid selle mõiste endises tähenduses. Uue meedia omadused vabastavad selle levi ja geograafilistest piirangutest, luues alternatiivse aluse sotsiaalseks kokkukuuluvuseks ja võrgustike loomiseks (ibid.). Nii suuremat vastastikku seotust kui globaliseerumist on erinevad autorid näinud nii positiivse kui ka negatiivsena, olenevalt vaatenurgast (tehnoloogiline determinism vs ühiskonna valmisolek muutusteks). Uue meedia tingimustes pakub massimeedia ammendamatu hulga pseudoreaalsuse kujundeid, mis asendavad kogemust ja mida on paljudel juhtudel raske reaalsusest endast eristada (ibid.: 105). Hoolimata erinevustest kasutatakse nn uut meediat siiski samamoodi kui vana: müümise, reklaami, teavituse jpt eesmärkidel, st eesmärgid, milleks kasutati vana meediat, langevad kokku uue meedia eesmärkidega.

1.3. Raha tähendus inimese jaoks ja selle muutumine

1.3.1. Teoreetilised eeldused

Raha ja majandustegevused on avaliku arutelu objektiks olnud ilmselt väga pikka aega ning omased kõikidele meediasüsteemiga ühiskondadele. Meedia vahendusel saame teada, kes on Eesti rikkaimad inimesed, kui palju mingi teenus/hüve maksab; milline on Eesti ja kogu maailma majanduse seis, mida teevad kaupade/teenuste hinnad; kuidas toimub kõrghariduse kaubastumine jne. Rahaga seostuvad alati ka osapooled, nn tegelased, kellel on seda liiga palju, kellel liiga vähe, kes on raha jagaja rollis (nt valitsus), kes on andja rollis (nt maksumaksja) jne. Eelviidatud konstruktsioonid ehk raha representatsioon meedias on eelduste kohaselt ajas muutuv, samuti võib eeldada, et raha tähendus meedias on olnud erinevatel aegadel erinev. Kas see tähendab, et ka inimese jaoks on raha tähendus muutunud? Ajakirjandustekst on suunatud inimesele, järelkult suunatakse ajakirjandustekstidega inimeste rahateemalist tähendusvälja, aktualiseeritakse erinevaid teemasid ning valdkondi. Mida suurem on meedia tähelepanu objektile või nähtusele, seda suurema tähtsuse omistab esitatavale uudiste auditoorium. Meedia ei mõjuta antud juhul arvamuste suunda, vaid seda, millest inimesed mõtlevad (McQuail 2003: 447), toimub nn kõneaine kujundamine (*agenda-setting*).

1.3.2. Empiirilised eeldused

Raha tähendust inimeste jaoks on võimalik mõõta erinevalt. Üks võimalus on vaadata sissetuleku olulisust töökoha valikul, tuleb ju töökoha valikul asetada kaalukaasile raha (sissetulek), enesearendamis- ja karjäärivõimalused, töökoha stabiilsus, tööandja maine, suhted kolleegidega jne. Esimesi märke Eesti elanikkonna pragmatiseerumisest Eestis täheldas väärtuseuriija Saarniit juba 1980ndate alguses (Rämmer 2005). Pragmatiseerumise all mõisteti peamiselt enesekesksust ja individualismi peegeldavate materiaalsete ja staatuseraliste väärtuste tähtsuse tõusu ning altruistlike ja sotsiaalsete väärtuste osatähtsuse langust (ibid.:47). Eesti noorte longituud-uurimuse põhjal leidis kinnitust hüpoteesi, et hea teenistuse väärtustamine on 1990. aastate lõpuks võrreldes 1980. aastate algusega oluliselt suurenenud. Peamise tegurina on uurimuses mainitud rahareformi. See asendas peamiselt Nõukogude Liidus sisetarbimiseks toodetud valdavalt madala kvaliteediga toodete ja teenustega arveldamiseks mõeldud rubla nüüdisaegsete tarbekaupade ostmist võimaldava

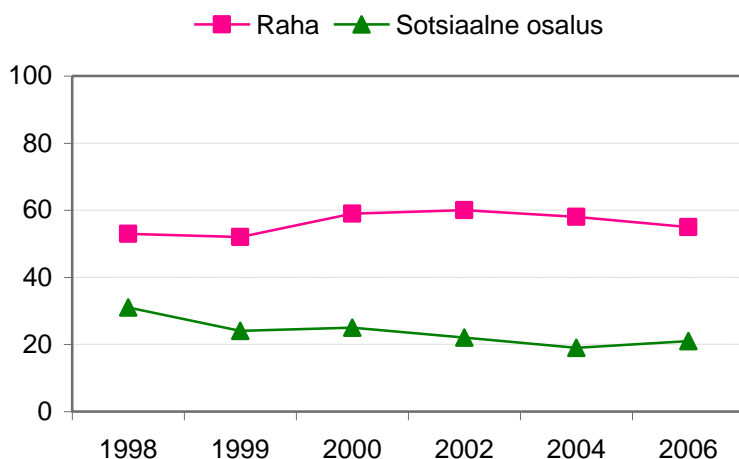
krooniga. Uurimuses leiti, et meedia võimendab igati stabiilse krooni tähtsust ning pole üllatav, et noored on neile antud etalonist varmalt kinni haaranud (ibid.: 66).

Uurides uue aastatuhande alguses Euroopa riikide tööväärtusi, on Rämmer (2008) leidnud, et väiksema sissetulekuga Ida-Euroopa maade elanikud hindasid jõukamate ühiskondade elanikest olulisemaks nii töö eest saadavat palka kui ka töö olemasolust tulenevat kindlustunnet. Ka Ingelhart (2006, Rämmer 2008 kaudu) osutas suurele lõhele postkommunistlike ja Lääne-Euroopa heaoluühiskondade elanike materiaalsete ja eneseväljenduslike väärtuste rõhuasetuses. Rämmer (2008: 97) toob lisaks välja, et vaatamata viimase kümnendi jooksul toimunud majanduskasvule pole materiaalsete väärtuste tähtsus vähenenud. Igapäevaelus on paljud stabiilsena kulgenud tööteed katkenud, paljudel inimestel on tulnud mitte ainult ennast muutunud oludes tööalaselt täiendada, vaid ka uuel erialal tööle asuda.

Ka TNS Emori läbiviidav Eesti elanike väärtushinnangute uuring RISC näitab, et isikliku materiaalse edu poole püüdlemist on Eestis läbi aastate kõrgelt väärtustatud. Antud uuringus käsitletakse raha ühe väärtustrendina, mis mõõdab raha rolli turvalisuse ja edu loomisel. Raha poole püüdlemine pole üksnes ahnuse väljendus, vaid suurema turvalisuse taotlemine, katse kindlustada enda ja perekonna suuremat turvalisust. See pole vaid rahaarmastus, mis motiveerib inimesi, vaid pigem tunnetus, et raha on võtmetegur teiste eesmärkide saavutamisel ning seetõttu tuleb raha nimel pingutada. Eestis on see väärtustrend keskmisest enam omane nooremaelastele (15-29) meestele ja põhiharidusega inimestele. Tervikuna iseloomustab see väärtustrend 55% Eesti elanikke.

Joonis 1. Väärtustrendid. Raha ja Sotsiaalne osalus 1998–2006

n=1004

iiski on isikliku materiaalse edu poole püüdlamise olulisus Eesti inimeste väärtushierarhias 2006. aastal võrreldes 2004. aastaga veidi vähenenud. Vähenemine on selgem 30–49-aastaste naiste seas, kes pööravad rohkem tähelepanu sisemise tasakaalu otsimisele ja oma huvide teiste huvidega kooskõlla viimisele. Samas on tööealiste meeste seas materiaalne edukus veelgi tähtsamaks muutunud. Selleks, et rohkem teenida, on viiest kuni 50-aastasest mehest valmis rohkem tööd tegema neli. Keskmisest sagedamini näevad need mehed töös just võimalust oma elatustaset tõsta. Uuringus leiti, et Eesti inimeste väärtusmaailma tervikuna iseloomustab jätkuvalt isikliku toimetuleku mudel – iseenele lootmine ning veendumus, et ka teised peaksid ise hakkama saama (TNS Emor 2006).

2. UURIMISKÜSIMUSED JA HÜPOTEESID

Käesoleva töö empiirilise analüüsi käigus otsitakse vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

1. Kuidas on erinevad valuutad, raha ning majandustegevused representeeritud 1985., 1995. ja 2005. aasta Postimehes, sh millised on
  - rahaga seostatud valdkonnad;
  - aktiivsed ja passiivsed tegelased;
  - rahateema fookus;
  - raha modaalsus ja
  - raha suunamine?
2. Kuidas on valuutade, raha ning majandustegevuse representatsioon ajalehes Postimees perioodil 1985–2005 muutunud?
3. Milliste diskursuste toel toimub ajalehe Postimees artiklites kodumaise ja rahvusvahelise raha ning majandusruumi konstrueerimine? Kuidas on need diskursused muutunud?

Uurimisküsimustele vastamiseks püstitatakse järgmised hüpoteesid:

1. Raha on nõukogude sotsialistlikus ühiskonnas, siirdeühiskonnas ning suhtelisel majanduskasvu perioodil ajakirjanduses erinevalt representeeritud. Erinevused seisnevad nii rahaga seostatud valdkondades, aktiivsetes/passiivsetes tegelastes kui ka raha kõneaineks olemise positsioonis (sh enesestmõistetavus, konflikt, vaikimine).
2. Rahale konstrueeritakse meediatekstide kaudu majanduslikele funktsioonidele lisaks ka muid tähendusi: meie-nemad dihhotoomia, välis- või sisevaenlaste piiritlemine ja ühtekuuluvus- või ihaldusväärsetunne, st
  - 1980ndatel ehitati rublaga ideoloogilist müüri lääne ja nõukogude kultuuri vahele, st raha kasutati ideoloogilise „tööriistana“, raha majandusliku funktsiooni sfääris vaikiti, sellest ei räägitud;
  - 1990ndatel oli Eesti krooni eesmärk ehitada üles Eesti riik: turumajanduse tulekuga muutusid raha majanduslikud funktsioonid kõneaineks, samas säilis selle kasutamine ideoloogia eesmärgil (omariikluse ehitamine);
  - 2000ndate algusest on eesmärgiks euro kasutuselevõtt, sellega soovitakse väljendada kuuluvust Euroopasse, toimub jätkuv eemaldumine/vastandumine Venemaast.

3. METOODIKA

Käesolev peatükk koosneb kolmest alapeatükist ning selle eesmärk on esitada uurimuse metodoloogiline raamistik. Esimeses alapeatükis kirjeldatakse metoodika ülesehituse üldpõhimõtteid ning esitatakse teoreetiline põhjendus. Teises ja kolmandas alapeatükis esitatakse uurimuses kasutatud analüüsivõtete – kontentanalüüsi ja kriitilise diskursuseanalüüsi – mõisteid, kirjeldatakse analüüsitava materjali ja tutvustatakse analüüsi käiku.

3.1. *Metoodika valik ja põhjendus*

Uurimismetoodika on üles ehitatud nii kvalitatiivseid kui ka kvantitatiivseid meetodeid kasutades. Tekstianalüüsi kvantitatiivsed meetodid eeldavad, et teksti pealispindne tähendus on ühemõtteline, uurija jaoks kergesti leitav ja seda saab kirjeldada kvantitatiivselt (McQuail 2003: 292). Samuti eeldatakse, et elementide arvuline tasakaal tekstis (nagu sõnade arv või mingile teemaderingile pühendatud aeg/maht) on usaldusväärne üldise tähenduse näitaja (ibid.). Kvalitatiivsed tekstianalüüsi meetodid aga eeldavad, et olulised on ka peidetud või varjatud tähendused, mida ei saa arvuliste näitajate kaudu otseselt väljendada, kusjuures tuleb tähele panna ka puuduvaid või enesestmõistetavaks peetavaid asju (ibid.: 293). Seega annab kvalitatiivsete ja kvantitatiivsete meetodite kombineerimine laiapõhjalisema arusaama raha ja majandustegevuse kajastamisest meediatekstides: kvantitatiivse meetodiga leitud numbriliste andmetega kirjeldatakse taustsüsteemi, millesse kvalitatiivse meetodiga identifitseeritud diskursused asetuvad.

Esimese etapina kasutatakse töös kontentanalüüsi raha ja majandustegevuse representatsiooni ja selle muutumise väljaselgitamiseks. Meediateoreetik Stuart Halli (1997) järgi on representatsioon tähenduse tootmine läbi keele. Halli sõnul konstrueerib keel tähendusi, kuna ta toimib representatiivse ehk kujutava, kirjeldava süsteemina. Representatsioon tähendab millegi tähendusliku ütlemist või maailma tähenduslikku representeerimist teisele inimesele läbi keele (Hall 1997: 15). Uurimuses tugineb autor Hall'i (1997: 24-25) konstruktsionistlikule lähenemisele, mille kohaselt saavad objektid tähenduse ajas muutuvate representatsioonisüsteemide abil.

Pärast kontentanalüüsi läbiviimist kasutab autor diskursuseanalüüsi raha ja majandustegevuse tähendusvälja muutumise analüüsiks. Diskursuseanalüüsi üheks peamiseks teoreetiliseks eelduseks on, et keelekasutuse abil mitte ainult ei peegeldata, vaid samal ajal ka mõtestatakse, uuendatakse ja muudetakse sotsiaalset tegelikkust (Laherand 2008: 311). Lühidalt öeldes huvitub diskursuseanalüüs sellest, kuidas inimesed kasutavad keelt, konstrueerimaks oma arusaamu sotsiaalsest maailmast (Kalmus 2007). Üht ja sama nähtust (nt antud töös raha ja majanduslikke tegevusi) käsitledes võib toetuda erinevatele tähendussüsteemidele (nimetatud ka tõlgendusrepertuaarideks), rõhutades või maha surudes tähendussüsteemi erinevaid aspekte (Laherand 2008: 312). Seega aitab diskursuseanalüüs käesoleva töö puhul selgitada raha ja majandustegevuse tähendussüsteemide muutumist uuritava perioodil.

Töö diskussioonis kasutatakse ajakirjanduslike standardite mõistmiseks Hallin'i (1986) mudelit. Mudel käsitleb ajakirjandust kolme kihilise sfäärina, mille keskmes on konsensuse sfäär, selle ümber legitiimse debati või diskussiooni sfäär ning neid kahte kihti ümbritsev nn normide eiramise sfäär. Debati sfääri kuuluvad konfliktid teemad, mille üle peetakse ajakirjanduses diskussiooni; konsensuse sfääri nimetab Hallin „emaduse ja õunakoogi“ sfääriks, see hõlmab endas sotsiaalseid objekte, mida ajakirjandus ei pea vastuoluliseks, need on normid, mille üle ei vaielda. Neid kahte ümbritsev sfäär on nende poliitiliste tegelaste ja vaadete reaalsus, mida ajakirjanikud ja ühiskonna poliitiline valitsev suund ei pea diskussiooni väärivaks (Hallin 1986: 117); need on teemad, millest vaikitakse. Hallin'i mudel aitab näha tekstides selliseid elemente või seoseid, mida ei sõnastata. Samuti tuuakse mudeli põhjal välja ajakirjanduse rollid raha ja majandustegevuse kajastamisel.

3.2. Kontentanalüüs ja selle läbiviimine

3.2.1. Kontentanalüüsi mõistest

Kontentanalüüs on teiste tekstianalüüsi meetoditega võrreldes välja kujunenud pikema perioodi vältel – meetodi ajalugu ulatub 20. sajandi algusaega – ning selle aja jooksul on meetod esialgselt võrreldes oluliselt täiustunud ja rikkalikumaks muutunud. Seetõttu esineb kirjanduses palju kontentanalüüsi definitsioone, mida on mõjutanud erinevad teoreetilised suunad ja kommunikatsiooniteooria käsitlused. Berelsoni (Titscher 2000) definitsioon annab

kontentanalüüsi olemuse edasi kõige täpsemalt: kontentanalüüs on tekstianalüüsi tehnika, mille eesmärk on objektiivselt, süstemaatiliselt ja kvantitatiivselt kirjeldada kommunikatsiooni sisu. Kontentanalüüsi kasutatakse meedia sisu võrdlemiseks teatud tunnuste esinemissagedusega sotsiaalses reaalsuses (McQuail 2003: 293).

3.2.2. Kontentanalüüsi materjal

Kontentanalüüsi eesmärgiks on laiaulatuslik raha ja majandustegevuse representatsiooni uurimine, arvestades selle uurimisvaldkonna uudsust kommunikatsiooniuringute valdkonnas ning seda, et töös vaadeldav periood (1985–2005) hõlmab Eesti ühiskonnas kriitilise tähtsusega etappe – kommunistlikku režiimi, iseseisva riigi ülesehitamist ning majandusliku heaolu kasvuperioodi. Kontentanalüüsi üldkogumi moodustavad ajalehe Postimees (1985. aastal kandis leht nime Edasi) raha- ja majandustegevuse teemalised artiklid ajavahemikus 1985–2005.

Arvestades uurimisküsimusi, lähtub autor kontentanalüüsi valimi koostamisel järgmistest eeldustest:

- *juhuslikkus*: valimi moodustamise strateegiatest osutus kõige otstarbekamaks stratifitseeritud lihtne juhuslik valim, milles jagati üldkogum kõigepealt kolmeks kihiks, st aastaks. Igast valimi alaosast valiti juhusliku valiku teel alavalim (aastad 1985, 1995 ja 2005);
- *võrreldavus*: võrreldavuse tagamiseks pärinesid nn alavalimisse sattunud artiklid kolmel aastal ühest ja samast perioodist (jaanuari kolmas nädal);
- *ajastutüüpiliste seoste väljatoomine*: valimi eesmärk ei olnud uuritavate aastate suhtes esinduslikkuse saavutamine, vaid otsiti ajastutüüpilist representatiivsust. Vastava aasta suhtes esindusliku valimi puhul oleks tulnud kasutada nt konstrueeritud nädala põhimõtet, kus esmalt kaardistatakse vastava aasta kõik esmaspäevad (teisipäevad jne) ning valitakse juhuslikult välja üks esmaspäev (teisipäev jne) ja seda protsessi korratakse kuni kõik nädalapäevad on „kaetud“. See oleks aga viinud massiivse valimini, mis ei aitaks kuigivõrd kaasa uurimuse küsimustele vastamisele.

Ülalkirjeldatud põhimõtete kasutamisel ei ole valim piisavalt „tundlik“ kogu uurimise perioodi suhtes, nii näiteks ei too valim välja rubla kokkuvarisemise- ja rahareformiaegset representatsiooni, kuid taolist kõikehõlmavat ülevaadet töös ei taotletagi.

Kontentanalüüsi valimiks kujunes 172 artiklit, sh 1985. aastal 50 artiklit, 1995. aastal 65 artiklit ning 2005. aastal 57 artiklit. Pärast analüüsi läbiviimist selgus, et valim on piisav ja sobiv, et täita oma eesmärgi. 1995. ja 2005. aasta puhul moodustati valim jaanuari kolmanda nädala reedest ja laupäevast ajalehest Postimees (vastavalt 27.01 ja 28.01 1995. aasta ja 28.01 ning 29.01 2005. aasta puhul), valimisse võeti tekstid nn põhilehest lisalehti kaasamata. 1985. aasta puhul moodustati valim ajalehe Edasi põhjal, mille artiklid pärinesid jaanuari kolmandast nädalast (22–27.01), kuna leht ise oli väiksem ning raha ja majandustegevused vähemal määral representeeritud. Edasi oli 8-leheküljeline, 1995. aasta Postimees 18-leheküljeline ja 2005. aasta Postimees 28-leheküljeline. Analüüsitavad tekstid pärinesid paber kandjal ajalehtedest.

Vaadeldava kuu – jaanuari – valis autor juhuslikult. Pärast materjaliga tutvumist peab välja tooma, et jaanuari ajalehed võisid teiste kuudega võrreldes enam sisaldada majandusliku olukorra kirjeldamist (nt eelmise majandusaasta kokkuvõtteid ja/või uue plaane), kuid valimiga ei taotletudki vastava aasta suhtes esinduslikkust.

3.2.3. Kontentanalüüsi kodeerimisjuhendi tutvustus

Kontentanalüüsi kodeerimisjuhend on esitatud Lisas 1, see koosneb kahest suuremast plokist: artikli peamised tunnused (kuupäev, pealkiri, artikli paiknemine ning autor), samuti raha ning valuuta ja majandustegevuse representatsiooni uurimise kategooriad. Kolme tunnuse puhul kasutati kaheastmelist kategooriate süsteemi. Peamisteks kategooriateks kujunesid:

- raha ja rahaga seostatud mõistete, valuutade ja majandustegevuse representatsioon (teksti mitte liigse koormamise eesmärgil räägitakse edaspidi raha ja majandustegevuse representatsioonist);
- rahaga seostatud valdkonnad;
- aktiivsed ja passiivsed tegelased: kes räägivad ja kellest räägitakse;
- rahateema fookus;

- raha modaalsus ja
- raha jätkumine ja/või majandustegevuse suund.

Järgnevalt tutvustatakse kategooriate sisu ja eesmärki.

Raha ja rahaga seostatud mõistete, valuutade ja majandustegevuse representatsioon

Raha kui kontentanalüüsi kategooriat ja artiklite valimisse haaramise kriteeriumit on võimalik üles ehitada mitmeti. Näiteks on võimalik piirduda valuutade ja sõna „raha“ mainingute loendamisega, samas on rahast ka manifestsel tasandil võimalik rääkida ilma sõna „raha“ kasutamata või konkreetsele valuutale viitamata. Näiteks kui räägitakse sissetulekust, ei pruugita alati välja tuua konkreetset sissetuleku suurust valuutas, sama kehtib ka toetuste või abide, pensionite ja laenude puhul. Samuti viitavad rahast rääkimisele rahaga seotud omadussõnad (odav vs kallis) või epiteedid (kukkur, kasumijaht) ning majandustegevused (tootmise suurendamine/vähendamine, ostmise ja müügiga seonduv tegevus) või -keskkond (majanduskasv/-langus). Arvestades uurimuse perioodi, pidas autor vajalikuks haarata valimisse lisaks konkreetsetele valuutadele ka rahaga seostatud omadussõnu, mõisteid ning majandustegevusi.

Raha ja majandustegevuse kategooriate väljatöötamine toimus induktiivselt: esmalt loeti läbi üks ajaleht igast uuritavast aastast, tehes võimalike kategooriate kohta märkmeid. Seejärel süstematiseeriti kogutud märkmeid ja moodustati alakategooriad. Samuti tehti proovikodeerimine (ca 20% valimist), misjärel täiendati loetelu. Lõplik raha ja majandustegevuse kategooria nimekiri koos selgitustega on esitatud järgnevalt:

- *raha*: sh raha liitsõnad, nt rahakott, rahakapp;
- *valuuta*: sh rubla, Eesti kroon, euro, USA dollar, Suurbritannia nael ja muu välisvaluuta;
- *majanduslik kasu*: tulu, kasu/kasum;
- *majanduslik kahju*: kulu, laostumine, maks, altkäemaks, viivis, intress, trahv, majanduslik raskus;
- *toetus*: abi, kink/kinkimine, hüvitis, annetus, soodustus, kompensatsioon, objektide tasuta andmine, sotsiaalabi;

- *sissetulek*: palk, töötasu, pension, preemia;
- *laen*: võlg, laenu- või võlakoores, liising;
- *rahaga seotud omadussõnad, epiteetid*: odav, kallis, rikas, vaene, ebavõrdne, mitmemiljoniline, kulukas, kasumijaht, kukkur;
- *ostmise ja müügi seonduv majandustegevus*:
  - ostmine/ostma, müük/müüma, kauplemine, allahindlus, väljamakse, ettemakse, järelmaks, maksmine;
  - objekti maksumus/hind: objekti rahaline väärtus (nt piimaliitri hind Eesti kroonides), objekti hinna tõus või langus;
- *majandustegevus rahale viitamata*: objektide parendamine/laiendamine/juurdeehitus või objektide puudus raha mainimata, materiaalne eesmärk või sündmus raha mainimata, nt hoida kokku 2000 tonni värvilist metalli;
- *makrotasand ehk majanduskeskkond üldiselt*: majandustulemus, majanduskasv, majanduslangus / majanduse kahanemine, käive, bilanss, eelarve, sisemajanduse kogutoodang / -produkt (SKT), eksport/import, majanduslangus, inflatsioon, defitsiit; Nõukogude Liidus viisaastaku plaanide täitmine, tootmine või plaanide suurendamine/vähendamine;
- *muud rahaga seotud mõisted, nähtused*: nt kapital, vahend, aktsia/aktsiakapital, hoius, RKO arvestuskaart, aineeline baas, aineeline vajadus.

Rahaga seostatud valdkonnad

Kategooria eesmärk oli kaardistada valdkonnad, millega seoses rahast ja majandustegevustest räägitakse. Enamjaolt kõneldakse ajakirjanduses rahast majandusvaldkonna artiklites, kuid alati ei pruugi see nii olla. Antud kategooria võimaldab kirjeldada rahaga seostatud valdkondade struktuuri muutumist uurimisperioodil. Kodeerimisjuhend sisaldab nii rahaga seostatud peamisi kui ka kõrvalvaldkondi, kõik kategooriad on üksteist välistavad. Järgnevalt on esitatud kategooriad koos selgitustega:

1. *majandus ja infrastruktuur*: kategooria hõlmas majandust (äri, ettevõtlust), sh eristatud on Eesti ja rahvusvaheline majandus, ning infrastruktuuri (teed, majad, kinnisvara jms);

2. *globaalteemad*: kategooria sisaldab artikleid rahvusvaheliste suhete ning koostöö, samuti EL-i, NATO jm rahvusvaheliste organisatsioonide teemal;
3. *inimese eksistents, tervis ja elukaar*: kategooriasse haarati tekstid, mille sisuks oli inimese tervise küsimused, elukaare temaatika (nt noored, keskealised ja vanemad inimesed) ning inimese eksistentsiaalsed küsimused.
4. *inimese lähisuhted ja pere*: kategooria hõlmas inimese lähisuhete, perekonna ja sugulusega seotud tekste;
5. *inimese sotsialiseerimine, harimine*: kategooria hõlmas erinevaid inimese sotsialiseerimisega seotud tegevusi, nt õppimist, enesetäiendamist ning kultuurivaldkonda;
6. *inimese elustiil jm tegevused*: kategooriasse haarati inimese elustiiliga seotud tekste, nt sportimine, reisimine, töö tegemise ja tingimustega (sh sissetulekuga) seotud artiklid ning muu vaba aja sisustamine;
7. *tarbeesemed*: kategooriasse kuuluvad inimese igapäevaeluga seotud tarbeesemetest kõnelevad tekstid, nt autod, kodutehnika jms;
8. *sotsio-poliitiline keskkond ja ühiskond*: kategooria sisaldas inimest ümbritsevast sotsio-poliitilisest keskkonnast (poliitika, valitsemine, võim ja võimu (kuri)tarvitamine ning maksundus) ja ühiskonnast (nt kodanike tegevused) kõnelevaid tekste;
9. *elukeskkond*: elukeskkonna kategooria hõlmab endas inimest ümbritseva elukeskkonnaga seotud artikleid alates looduskeskkonnast (sh loomad) lõpetades eluruumi turvalisuse ja kuritegevusega.

Tekstides esinevad aktiivsed ja passiivsed tegelased

Tekstides esinevate aktiivsete (kes räägivad) ning passiivsete (kellest räägitakse) tegelaste kategooriate eesmärk oli vaadata, kuidas on muutunud objekti/subjekti suhe raha ja majandustegevusega seostatud tekstides. Nii aktiivsete kui ka passiivsete tegelaste kategooriad sisaldavad ühesugust agentide loetelu, tagades nii kategooriate omavahelise võrreldavuse. Kategooriate loetelu koos selgitustega on esitatud alljärgnevalt:

1. *poliitikud/ riigi esindajad/ valitsuse liikmed*, sh eristati Eesti (sh endine ENSVL), Venemaa (sh endine NSVL) ning muust rahvusest poliitikuid;

2. *ajakirjanikud/ /toimetused;*
3. *ettevõtjad*, sh eristades Eesti, endise NL-i ning rahvusvahelisi ettevõtjaid;
4. *ekspertide* alakategooriasse haarati majandus- ja rahandusalaseid eksperte (nt panga esindaja), samas andis huvitavaid tulemusi haritlaste ja kultuurivaldkonna esindajate ning muu eriala ekspertide eristamine. Eraldi alakategooriad moodustati Eesti ja rahvusvaheliste ekspertide tarbeks;
5. *tavainimeste* kategooria hõlmas ühelt poolt inimese elukaarega seotud alakategooriaid (nt lapsed, lapsevanemad, töoinimesed, sh kõik ametinimetused, ning pensionär(id), vanur(id)), teisalt eristati madalamasse sotsiaalsesse kihti kuuluvaid (nt vaesed, töötud) ja puuetega inimesi. Proovikodeerimise käigus ilmnis vajadus eraldi kodeerida ka tavainimese üldisemaid määratlusi (nt valija(d), tarbija(d), ostja(d)) või viidati tekstides ainult elanikkonnale, kõikidele kodanikele;
6. *organisatsioonide esindajate* kategooria hõlmas tekste, mis kõnelesid või milles anti sõna erinevatele kodanikkonna vm organisatsioonide esindajatele, eristades Eesti ja rahvusvaheliste organisatsioonide (nt NATO, EL, SRÜ jms) esindajaid;
7. *subjekt puudub, räägitakse vaid objektist.*

Raha või majandustegevuse fookus artiklis

Kategooria eesmärk oli vaadata, kuivõrd domineerib tekstides raha esitlemine (raha või majandustegevus on loos kesksel/peamisel kohal või on kesksel kohal koos teiste teemadega) või kasutatakse raha ja majandustegevusi tekstis vaid võrdlusena maksumuse, kulu vms osas (kategooria raha või majandustegevus ei ole kesksel kohal). Antud kategooria aitab näha raha ja majandustegevuste positsiooni muutumist teksti struktuuris.

Raha modaalsus

Raha modaalsuse kategoorias vaadati, mida raha endaga kaasa toob. Kokku eristati töös kuute alakategooriat:

- *konfliktsus*: tekstis on konstrueeritud konfliktsus, st omavahel on vastandatud erinevaid grupe, nt rikkad vs vaesed, ettevõtjad vs töoinimesed;
- *positiivsus*: raha viib elu edasi, raha toob kaasa positiivsuseid sündmusi;
- *negatiivsus*: raha toob kaasa kahju, probleeme;
- *ambivalentsus*: raha toob kaasa nii positiivset kui ka negatiivset korruga;
- *neutraalsus*: tekstis ei ilmne, mida raha kaasa toob, nt kui räägitakse objektide maksumusest, siis pole võimalik määratleda, kas antakse positiivne või negatiivne hinnang.

Raha jätkumine ja/või majandustegevuse suund

Kategooria eesmärk on selgitada välja, kuivõrd on raha erinevatel aegadel tegevuste jaoks jätkunud või millist suunda omab majandustegevus. Eristatud on raha jätkumist/ majandustegevuse laiendamist (alakategooria Raha jätkumine/ tegevuste laiendamine), rahapuudust/ majandustegevuste pärsitust (alakategooria Rahapuudus/ tegevused on pärsitud) ja ambivalentsust. Eraldi alakategooria oli tekstide jaoks, milles raha jätkumist ja/või majandustegevuse suunda ei olnud võimalik määratleda.

3.2.4. Kontentanalüüsi läbiviimine

Kontentanalüüs toimus järgmiste etappide kaupa:

1. tekstikogumi valik ja sellest väljavõtte tegemine, üldkogumi ja valimi fikseerimine;
2. kodeerimisjuhendi väljatöötamine ja selle testimine (ca 20% valimist), kodeerimisjuhendi täiendamine;
3. kodeerimine;
4. tulemuste esitamine sagedustabelitena.

Kodeerimis- ja analüüsikeskkond loodi MS Excelisse, sisestades iga aasta valimi tulemused eraldi töölehele. Koondtulemuste leidmiseks ning arvnäitajate kontrollimiseks kasutati MS Exceli funktsioone. Peamised kategooriad on esitatud joonistena aruandes ning

alakategooriate tulemused tabelitena Lisas 2. Aruande tekst sisaldab kommentaare ja viiteid olulisimate alakategooriate tulemuste kohta.

3.3. Diskursuseanalüüs ja selle läbiviimine

3.3.2. Diskursuse ja diskursuseanalüüsi mõistest

Diskursuse mõistet defineeritakse erinevalt. Diskursuse uurimise keskseteks autoriteks peetakse Norman Fairclough'd, Teun van Dijk'i ja Foucault'd.

Diskursus Van Dijk'i tähenduses on pigem kommunikatiivne sündmus, kuid Van Dijk hoidub ühese definitsiooni esitamisest. Van Dijk'i jaoks on diskursus tihedalt läbi põimunud sotsiaalsete situatsioonide ja struktuuridega: sotsiaalseid suhteid, representatsioone ja struktuure rajatakse, konstrueeritakse, normaliseeritakse, hinnatakse ja legitimeeritakse teksti ja kõne sees ning abil (Van Dijk 2005: 17). Diskursuseanalüüsi käsitleb van Dijk (ibid.: 236) kui süstemaatilist teksti ja kõne tõlgendust läbi nende komplekssete struktuuride ja strateegiate, mis on produtseeritud nende sotsiaalses kontekstis.

Fairclough' jaoks on keel sotsiaalne tegevus, mille määravad sotsiaalsed struktuurid (Kalmus 2008). Diskursust saab käsitleda kui sotsiaalse praktikaga korreleeruvaid keelelisi vorme, mida saab uurida sotsioloogiliselt ja ajalooliselt. Fairclough' diskursuse kontseptsioon vaatlleb kolme tasandit – tekst, diskursiivsed praktikad ja üldine sotsio-kultuuriline tasand. Diskursiivsete praktikate all tuleb mõista teksti tootmise, levitamise ja vastuvõtuga seotut.

Lähtuvalt uurimistest kasutatakse kriitilise diskursuseanalüüsi võtteid. Kriitilise diskursuseanalüüsi eesmärk on teha marginaalsete diskursuste hääl kuuldavaks ning tuua päevavalgele võimudiskursuste varjatud eesmärgid ja motiivid. Seega aitab kriitiline diskursuseanalüüs paljastada seoseid keelekasutuse ja võimu vahel (McGregor 2004, Laherand 2008 kaudu). Kriitilise diskursuseanalüüsi eelduseks on, et seosed tekstide ja sotsiaalse praktika vahel on dialektilist laadi: tekstid on nii sotsiaalselt kujundatud kui ka kujundavad (Kalmus 2008). Täpsemalt kasutatakse sotsio-kultuuriliste muutuste ja diskursiivsete muutuste suhete analüüsi koolkonna ideid, mille peaesindaja on eelviidatud Fairclough. Analüüsi eesmärgiks on kirjeldada raha ja majandustegevuste kaudu tekstides esitatavate võimuhete (nt meie-nemad, ohver-vastutaja) kujutamist ja nende muutumist.

3.3.3. Diskursuseanalüüsi materjal

Diskursuseanalüüsi valimi moodustamine oli esialgu keerukas, kuna raha ja majandustegevused esinevad tekstides erinevate valdkondadega seoses. Seetõttu tehti kontentanalüüsi läbiviimisel märkmeid, üritades leida nii kõikide vaadeldavate perioodide ühiseid läbivaid valdkondi kui ka eripäraseid, ainult sellele perioodile omaseid küsimusi või seoseid. Selle tulemusena kujunes diskursuseanalüüsiks kolm kategooriat: rahvusvaheline majandusruum, raha ja majandustegevus kodumaal ning töö ja raha suhe. Rahvusvahelise majandusruumi ja raha teemade puhul eristusid kõikide perioodide puhul kaks vastandlikku poolust – läänemaailm ja Venemaa. Kodumaise raha ja majandustegevuse puhul vaadati eelkõige neid tekste, milles üheks osalejaks oli inimene (nt rahapuudust, defitsiiti, igapäevaelu ja sotsiaalsfääri, samuti töö ja raha omavahelist suhet puudutavad artiklid). Samuti vaadati võtmevaluutade – rubla, Eesti kroon, dollar, euro – konstrueerimist meedias. Autorit huvitas, mida nende valuutadega seoses tegelikult räägitakse, millest vaikitakse ja kuidas on see muutunud.

Eelkirjeldatud lähtekohti arvestades kujunes diskursuseanalüüsi lõplikuks valimiks 45 artiklit, sh 8 teksti 1985. aastast, 17 teksti 1995. aastast ning 20 teksti 2005. aastast.

3.3.4. Diskursuseanalüüsi läbiviimine

Esmalt uuriti kontentanalüüsi valimisse haaratud tekste, sobivate tekstide puudumisel vaadati läbi jaanuarikuu Postimehe teised lehed ning valiti vastavalt uurimiskategooriatele sobivad artiklid. Kriitilises diskursuseanalüüsis (nn Fairclough' meetodil) eristatakse kolme etappi, millest analüüsimisel lähtuti (nt Laherand 2008, Kalmus 2008):

1. *kirjeldamine*: teksti formaalsete omaduste (sõnavara, grammatika ja üldise struktuuri) analüüs.
2. *interpretatsioon*: teksti ja diskursiivse praktika seoste analüüs.
3. *seletamine*: diskursiivse praktika ja sotsio-kultuurilise praktika seoste analüüs.

Pärast artiklitega tutvumist ja märgete tegemist valiti analüüsimiseks need diskursuse struktuurid (küsimused), mis raha ja majandustegevuse tähendusvälja, sh võimusuhteid, kõige ilmekamalt esile tõid (vt ka Kalmus 2008). Analüüsitavateks diskursuse struktuurideks olid:

- *semantilised makrostruktuurid*: mida peetakse diskursuse kõige olulisemaks informatsiooniks, millest diskursus “räägib”;
- *semantilised rollid*: keda kujutatakse tekstis aktiivse, keda passiivse tegelasena; kes on vastutaja, kes ohver;
- *retoorilised struktuurid*: milliseid kõnekujundeid (metafoorid, kordused jne) tekstis tähenduste võimendamiseks või summutamiseks kasutatakse;
- *intertekstuaalsus*.

Analüüsiühikuks oli tekst ja tekstide vahelised suhted. Autor märgib, et antud tekstid pakuvad rikkalikult võimalusi muid teemasid ja küsimusi analüüsida, kuid need jäävad antud uurimusest välja. Tulemuste põhjal joonistati iga teema kohta välja peamised raha ja majandustegevuse diskursused.

4. EMPIIRILISED TULEMUSED

Käesolevas peatükis on esitatud uurimuse empiirilised tulemused sisaldades kahte alapeatükki - kontentanalüüsi ja diskursuseanalüüsi tulemusi. Kontentanalüüsi raames on kaardistatud raha ja majandustegevuse representatsioon 1985., 1995. ja 2005. aasta jaanuari kolmanda nädala Postimehes ning see joonistab kvantitatiivse raami diskursuseanalüüsi käigus identifitseeritud raha ja majandustegevuste diskursustele. Kontentanalüüsi käigus näeme, millised on rahaga seostatud valdkonnad, kuidas on raha ja majandustegevus ajalehe ruumis „liikunud“, kes esinevad artiklites agentidena ning milline on raha ja majandustegevuste fookus ja modaalsus. Diskursuseanalüüsi käigus joonistuvad kõikide uuritavate perioodide suhtes välja rahvusvahelise ja kodumaise majandusruumi piirid: kuidas kasutatakse tekstides raha ja majandustegevust välis- või sisevaenlase konstrueerimiseks, millist positsiooni omavad tekstides käibelolevad valuutad (rubla, kroon, euro, dollar) ning kuidas on esitatud töö ja raha suhet.

4.1. Kontentanalüüsi tulemused

Kontentanalüüsi tulemused on esitatud kokkuvõtvalt 1985. aasta, 1995. aasta ja 2005. aasta valimite lõikes. Eesmärgiga näidata trende, on joonistel tulemused näidatud võrdlustena. Tekstis on tulemused kirjeldatud aastate lõikes, tuues välja erinevused ja sarnasused varasema või hilisema perioodiga. Kuna kontentanalüüsi valim ei anna esinduslikku ülevaadet uuritavate aastate kohta, siis on tekstis viidatud vastava aasta valimile, mitte nt 1985. aastale.

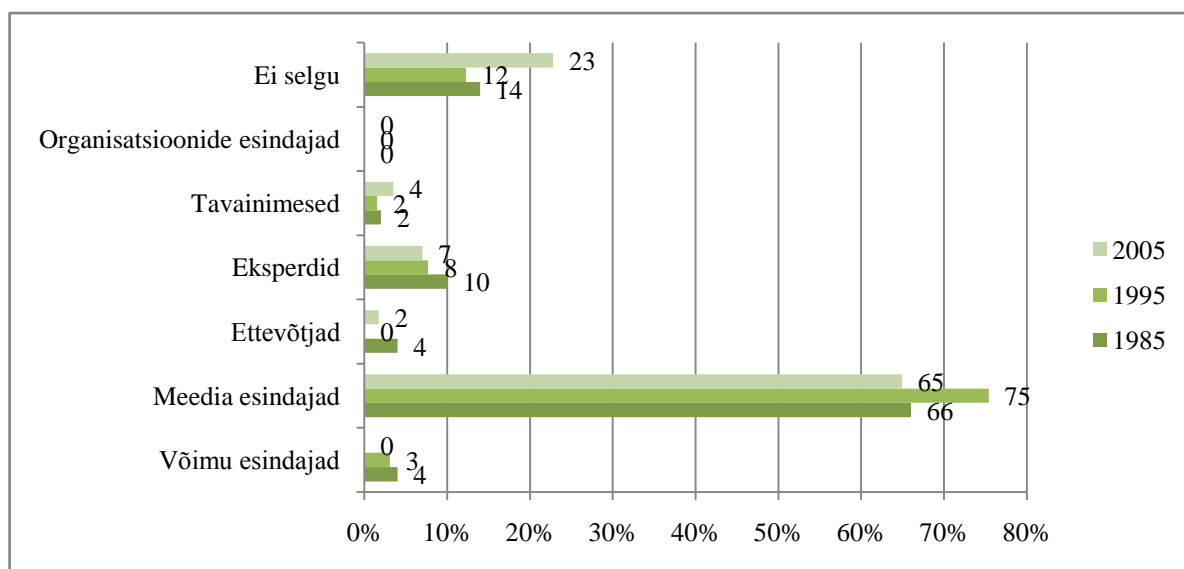
4.1.1. Artikli autor

Kõikide vaadeldud aastate valimi artiklite on autoriks enamikel juhtudel meedia esindaja, kas ajakirjanik/ toimetus või uudisteagentuur (vt joonis 2): 1985. aasta valimis oli meedia esindajate osakaaluks 66%, 1995. aasta valimis veidi kõrgem (75%) ning 2005. aastal jällegi veidi langenud jäädes 1985. aastaga samale tasemele (65%). Lisa 2 tabelis 1 on esitatud täpsem ülevaade meedia ning ekspertide profiilist teksti autorina. Näeme, et uudisteagentuuride roll tekstide koostamisel on vaadeldaval perioodil tõusnud, kui 1985.

aasta valimis oli 4 uudisteagentuuride (kõikide puhul oli selleks TASS) koostatud artiklit, siis 1995. aasta valimis oli neid juba 16 (agentuuridena nimetati ETA-t, BNS-i ning ka dpa-Reuter-it) ning 2005. aasta valimis 14 (BNS, Reuters/ AFP, Interfax ning ka AP). 1985. aastal pääses ajaleheruumile vaid nõukogude võimu poolt aktsepteeritud kanal, milleks TASS kahtlemata oli. Teisalt võib olla muutunud ka ajakirjaniku roll – üha enam edastatakse uudisteagentuuride pressiteateid ilma toimetamata otse ajalehtedesse.

Joonis 2. Artikli autor

1985 n=50; 1995 n=65 ja 2005 n=57(joonisel esitatud % valimist)

Joonise 2 põhjal näeme, et erinevate ekspertide osakaal on aasta-aastalt veidi langenud (vt ka Lisa 2 tabelit 1). Kui 1985. aasta valimis olid ainsateks ekspertideks haritlased, kultuurivaldkonna esindajad (kokku 5 artiklit), siis 1995. ning ka 2005. aastal sattus valimisse vaid ühe kultuurivaldkonna esindaja artikkel. 1995. aasta valimis on enim artikleid avaldatud (3 Eesti ning 1 välismaise) rahandus- või majandusalaste ekspertide poolt. 2005. aasta valimis on artikli autoriks lisaks ühele majandusalasele eksperdile ka muu eriala ekspert (1 kohalik ning 1 välismaine).

Tavainimeste osakaal artiklite autoritena on püsinud samal tasemel: 1985. aastal 1, 1995. aasta valimis samuti 1 ning 2005. aasta valimis 2 artiklit (vt joonis 2).

Ettevõtjad olid artiklite autoriteks 1985. aasta valimis kahel korral (so 4%). 1995. aastal ei sattunud ühtegi ettevõtja koostatud teksti valimisse ning 2005. aasta valimis oli ettevõtja ühe artikli autoriks.

Kui 1985. aasta valim sisaldas 2 (4%) ning ka 1995. aasta valim 2 (3%) artiklit, milles loo autoriks oli võimu esindaja (poliitik või valitsuse esindaja), siis 2005. aasta valimis ei olnud ühtegi poliitiku kirjutatud teksti. Võimu esindajate artiklid olid seotud päevapoliitiliste teemadega: 1985. aasta valimi kõnealusteks tekstideks olid eelseisvate Eesti NSV Ülemnõukogu ja kohalike nõukogude saadikute valimistega seotud kirjutised, 1995. aasta valimis aga erastamisprotsessile antud kommentaarid.

1985. aastal oli valimis 7 (14%), 1995. aastal 8 (12%) ning 2005. aastal kokku 13 (23%) artiklit, mille puhul viide autorile puudus. 1985. aasta valimis olid sellisteks lugudeks ühelt poolt lühi-uudiste sarja „Sotsialismimaades“ kuuluvad teated (nt „Saksa DV masinaehitajate uudistoode“ (22.01)), kus artikli alguses viidati vastava riigi pealinnale, nt esimese artikli puhul Berliin ning teise puhul Bratislava. Teisalt avaldati 1985. aasta alguses plaanimajanduse kokkuvõtteid möödunud aastast ning nii töörahva kui ettevõtete nõ majanduslikke kohustusi algavaks aastaks; nii oli ilma viiteta autorile avaldatud „Tartu rajooni 1985. aasta sotsialistlikud kohustused“ (26.01) ja „Tartu linna töötajate sotsialistlikud kohustused 1985. aastaks“ (27.01).

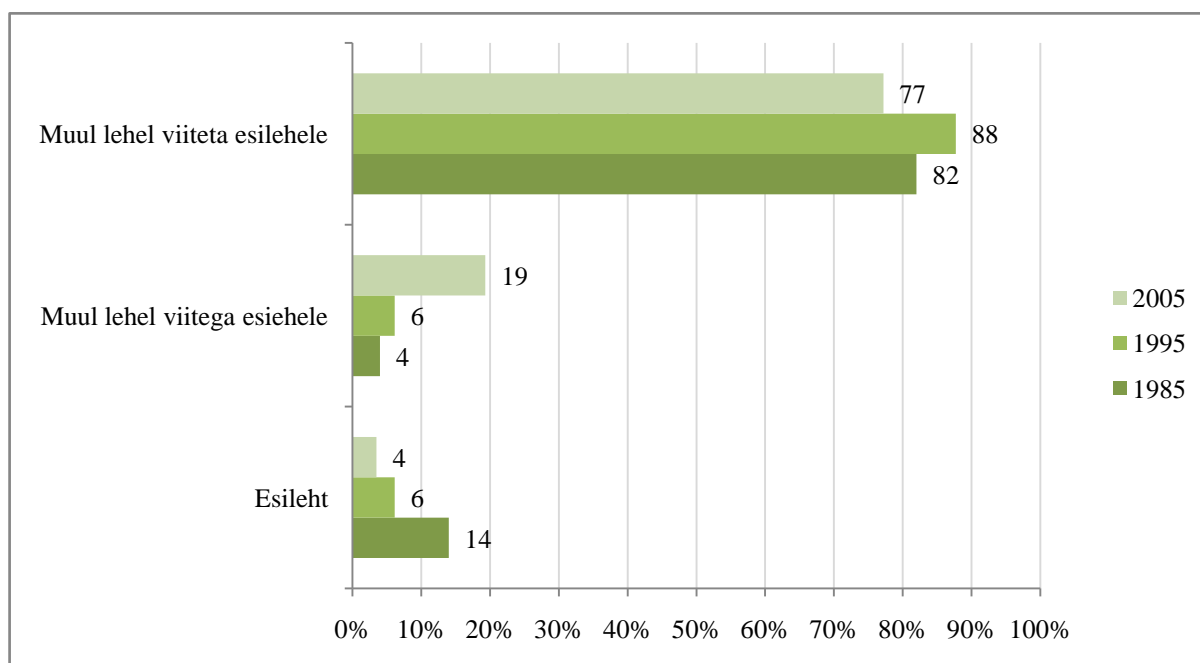
1995. aasta valimis olid autorita artiklid lood sarjast „Must kroonika“ (nt „Baaris püüti maksta valerahaga“ (28.01)), samuti refereeringud teistest lehtedest (nt Rahva Hää) ning paar majandusteemalist lühikest uudislugu. 2005. aastal olid aurotita lood sarjast „Nädala +“, „Nädala –“, ning ka „Päeva +“ ja „Päeva-“; samuti 4 juhtkirja. Seega kõikide vaadeldud aastate valimite puhul kuulusid konkreetse autorita tekstid valdavalt ajalehe lühi-uudiste või kommentaaride sarja. Iga sarja sisu ja eesmärk on oma ajastu „nägu“ ning asjaolu, et 2005. aastal oli taolisi tekste kõige enam, viitab sellele, et rahaga seotud aspekte peetakse üha olulisemaks, üha rohkem teemasid tõstatatakse ajalehtedes esile raha või majandussuhete kaudu.

4.1.2. Artikli paiknemine

Joonisel 3 on esitatud ülevaade raha ja majandustegevuse artiklite paiknemisest ajalehtedes. Selgub, et kõigi vaadeldud aastate valimite korral paiknes enamik lugusid muul leheküljel viiteta esilehele. Lisa 2 tabelis 2 on esitatud ülevaade, millistel lehekülgedel on artiklid paiknenud.

Joonis 3. Artikli paiknemine ajalehe lehekülgedel

1985 n=50; 1995 n=65 ja 2005 n=57(joonisel esitatud % valimist)

1985. aasta valimis on enamik tekste paiknenud esilehel (7 lugu ehk 14%), lehe teisel (23 lugu) või kolmandal leheküljel (10 lugu), vt joonis 3 ja Lisa 2 tabel 2. Esilehed olid pühendatud kohalike tööinimeste elude kajastamisele (nt 26.01 esiehe artikkel „Kõige väiksemas asutuses“, olemuslugu korterivahetusbüroo töötajast, tema igapäeva tööst (Esko, A.)). Teine lehekülg keskendus välismaailmast pajatavatele tekstidele, mis näitab, et suletud ühiskonnas konstrueeriti meedias näilist avatust: välismaailma presenteerimist peeti oluliseks, sellele pöörati palju tähelepanu ning raha ja majandustegevused on üks vahenditest, mida selleks kasutati.

1995. aasta valimi puhul on esilehel kajastatavate artiklite osakaal langenud 6%-ni (4 artiklit), võrreldes 1985. aasta valimiga on kasvanud muul leheküljel paiknevate, kuid viitega esilehele varustatud artiklite osakaal (4 artiklit). Kõige enam rahaga seotud artikleid on

paiknenud neljandal (10 tk) ning kümnnendal (13 tk) leheküljel. Ajalehe neljas lehekülg oli pühendatud siseuudiste kajastamisele lühikeste veeru-uudiste ja teadete vormis, teemaks valdavalt elukeskkonna turvalisus; kümnes lehekülg keskendus Eesti majandusuudistele. Siin andsid oma osakaalu pikemad kirjutised valuutaturu kõikumiste teemal, samuti infrastruktuuriga seotud teemad.

2005. aasta valimis on langenud esilehel olevate artiklite arv (2 artiklit ehk 4%), kuid oluliselt on tõusnud nende artiklite osakaal, mis on varustatud viitega esilehele (11 artiklit ehk 19%). See viitab ajalehe sisemiste struktuuride muutustele: tõusnud on esilehe kui viitefunktsiooni olulisus. Seega on võrreldes varasemate perioodidega langenud nende tekstide osakaal, mis asuvad muudel lehekülgedel (77%). Näeme, et raha ja majandustegevuse representatsioon ei ole enam võimalik välja tuua selgelt eristuvat struktuuri, see on „asetub“ ajalehe igale leheküljele suhteliselt ühtlaselt (vt ka Lisa 2 tabel 2).

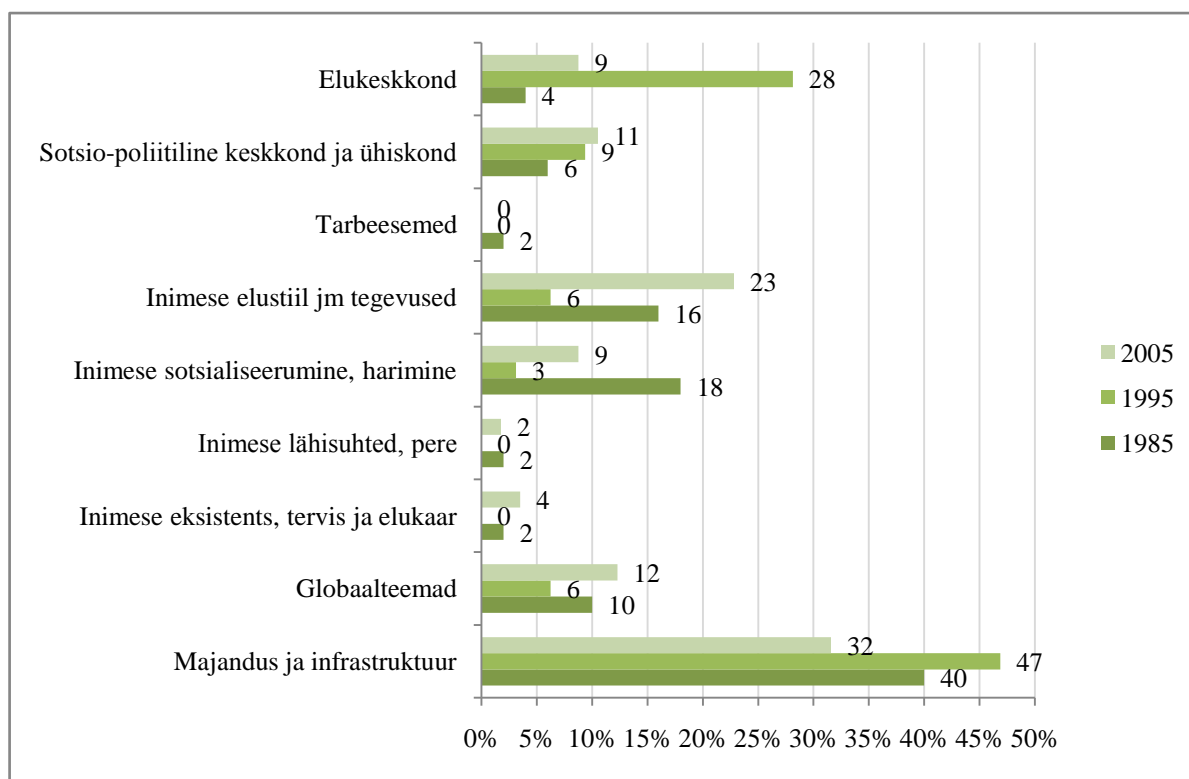
Kuigi uuritavatel aastatel on Postimees olnud erineva mahuga, siis märgatav on raha ja majandustegevuste „liikumine“ ajaleheruumis: kui 1985. aasta valimi põhjal omas hilisemate perioodidega võrreldes suuremat osatähtsust töönimesi presenteeriv esileht, siis 1995. aasta valimis omandas suuremat osakaalu siseuudiseid kajastav neljas ja majandusuudistele keskenduv kümnes lehekülg. 2005. aasta valimis on raha ja majandustegevuse kajastamine haaranud enda alla ühtlasemalt kogu ajaleheruumi.

4.1.3. Raha ja majandustegevusega seostatud valdkonnad

Raha ja majandustegevusega seostatud valdkondade struktuuris näeme mitmeid olulisi muutusi. Kõikide aastate valimites on raha ja majandustegevust sisaldanud oodatult enim majandus ja infrastruktuuri valdkonna artiklid, kuid muutusi on märgata selle osakaalus võrreldes teiste valdkondadega (vt joonis 4). Kõige suuremat osakaalu omab see 1995. aasta valimis ning tõus on toimunud rahvusvahelise majanduse ning infrastruktuuri (teed, majad) valdkonnas (vt Lisa 2 tabel 3).

Joonis 4. Raha ja majandustegevusega seostatud valdkonnad - peateemad

1985 n=50; 1995 n=65 ja 2005 n=57(joonisel esitatud % valimist)

Võrreldes teiste aastatega on **1985. aasta** valimis artiklite keskmes olnud inimese harimine, sotsialiseerumine (9 artiklit ehk 18%): õppimine, enesetäiendamine (5 lugu) ning kunst/ kirjandus/ teater ja muusika (4 lugu), (vt ka Lisa 2 tabel 3). Pea sama osakaalu on pälvinud inimese elustiili jm tegevustega seotud tekstid (8 artiklit ehk 16%): 6-l juhul oli tegemist töö tegemise ja töö vahenditega seotud artiklitega, 1-l juhul spordi ning 1-l juhul ka muude vaba aja tegevustega. Kuna sama tendents ilmneb ka artikli kõrvalteema puhul (vt joonis 5), siis võib öelda 1985. aasta valimi põhjal, et nõukogude ideoloogias täitsid meediatekstid inimese harimise eesmärgi. Muude valdkondade representatsioon on 1985. aasta valimis suhteliselt ühtlane: globaalteemad (10%), sotsio-poliitiline keskkond ja ühiskond (6%) ning vähem tarbeesemed (2%).

1995. aasta valimit iseloomustab elukeskkonnaga seotud artiklite suur osakaal (18 artiklit ehk 28%). Tegemist on valdavalt kuritegevuse ja elukeskkonna turvalisusega seotud artiklitega (kokku 14 artiklit), vt Lisa 2 tabel 3. Artiklite fookus oli enamasti suunatud

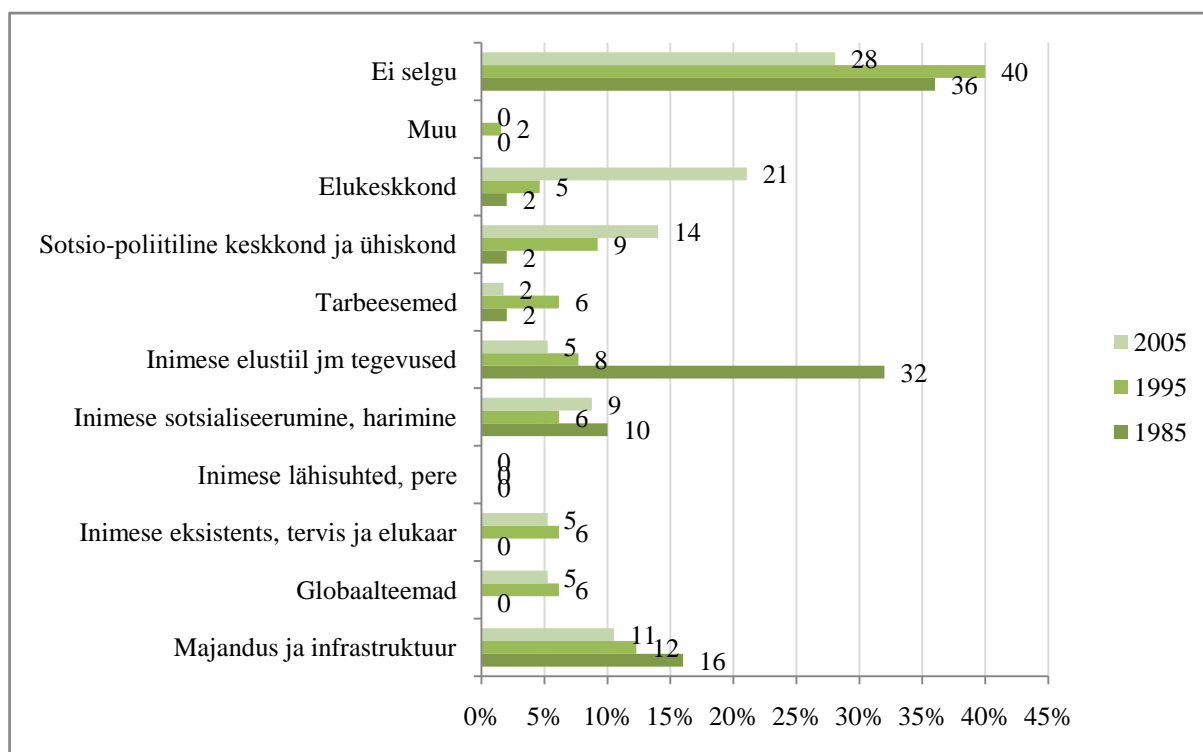
kohalike kuritegude kajastamisele (nt „1994. aasta vanglastatistika“ (BNS, 28.01)), kaks artiklit rääkisid rahvusvahelisest julgeolekust ning Eesti võimekusest vajadusel ennast kaitsta (nt „Eesti vajab rahvusliku julgeoleku kontseptsiooni“ (Kopp 1995)). Elukeskkonna ning turvalisuse teema aktuaalsus meediatekstides võib olla seega üleminekuühiskonnale iseloomulik stabiilsusedefitsiidi väljendus. Seda kinnitab ka asjaolu, et 1985. aasta valim sisaldas vaid kahte ning 2005. aasta valimis ei olnud ühtegi turvalisusega seotud artiklit. 2005. aasta valimi elukeskkonnaga seotud artiklid aga keskendusid peateemadena enam loodusele/ loomadele, mis näitab turvalisuse tähenduse muutumist viimase 10 aastaga füüsilisest turvalisest keskkonna turvalisuse poole. Samas läbib elukeskkonna turvalisus/ kuritegevus 2005. aasta valimi tekste kõrvalteemana (vt Lisa 2 tabel 4), mis näitab teema aktuaalsust ka uuel aastatuhandel.

1995. aasta valimi põhjal saab samuti välja tuua, et majanduse/ infrastruktuuri ja elukeskkonna teemade ees on tahaplaanile jäänud inimesekesksed teemad: inimese sotsialiseerimise/ harimise teemalisi artikleid oli kaks ning inimese elustiili jm tegevustega seotud artikleid vaid üks. Inimese lähisuhete ning –perega ja tervise/ elukaarega seotud artikleid valimisse ei sattunud.

1995. aasta valim sisaldas 4 globaalteema artiklit, kolm nendest kajastasid positiivses võtmes rahvusvahelist koostööd, mis sisaldasid ka raha aspekte (nt „Eesti ja USA koostöö muutub praktilisemaks“ (Jarne 1995)).

Joonis 5. Raha ja majandustegevusega seostatud valdkonnad - kõrvalteemad

1985 n=50; 1995 n=65 ja 2005 n=57 (joonisel esitatud % valimist)

Kui arvestada, et raha ja majandustegevus läbis peamiselt rahvusvahelise majanduse-alaseid artikleid (valimis kokku 9), (vt Lisa 2 tabel 3) ning kõrvalteemana oli see esindatud 5 tekstis (vt Lisa 2 tabel 4), samal ajal kui Eesti majandus oli peateemana valimis 11-s ning kõrvalteemana ühes artiklis (vt joonis 6 ning Lisa 2 tabel 3 ja 4), siis kokkuvõttes saab välja tuua rahvusvahelise majandusala suure aktuaalsust meedias. See tähendab, et majandust, eriti rahvusvahelist (lääne)majandust peeti meediatekstides omaette väärtuseks, selle representeerimine jättis aga tahaplaanile muud valdkonnad.

2005. aasta valimi kohta saab välja tuua, et raha ja majandustegevus on hakanud väljuma majanduse- ja infrastruktuurikesksetest tekstidest ning võrreldes varasemate perioodidega on suhteliselt ühtlaselt haaranud enda alla ka muud eluvaldkonnad (sulgudes näidatud vastava peateema osakaal, vt joonis 4): inimese elustiil jm tegevused (23%), globaalteemad (12%), sotsio-poliitiline keskkond ja ühiskond (11%), inimese sotsialiseerimine/ harimine (9%), elukeskkond (9%), vähem oli tekste inimese eksistentsist, tervisest ja elukaarest (4%) ja inimese lähisuhetest (2%). Nii näiteks on 2005. aasta valimis 1995. aasta valimiga võrreldes

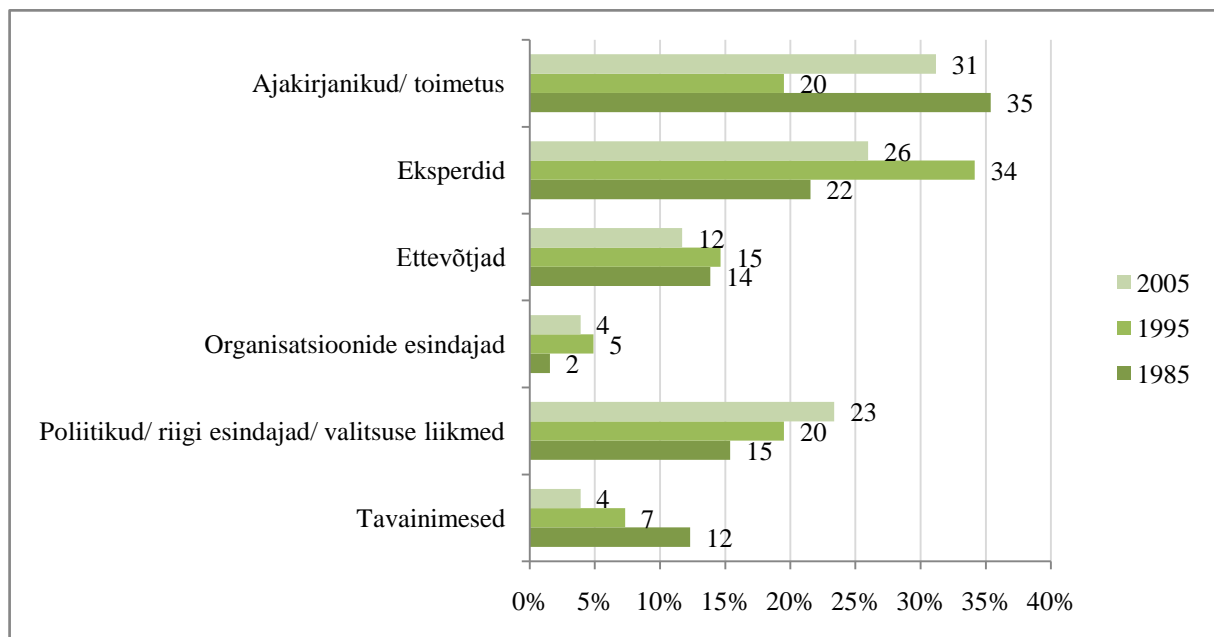
enam kultuurivaldkonna artikleid (4 teksti), sporditeemalisi artikleid (6 teksti) ning keskkonna- ja looduse teemalisi artikleid (5 teksti), (vt Lisa 2 tabel 3). Uus varasematel perioodidel avamata kategooria on reisimine/ turism (5 artiklit, Lisa 2 tabel 3). Sama tendents ilmneb ka kõrvalteemade puhul (vt joonis 5). Seega saab 2005. aasta valimi põhjal öelda, et raha ja majandustegevus on meediatekstides muutunud kõikide eluvaldkondade suhteliselt loomulikuks osaks, see ei ole ainult majanduse- ja infrastruktuuri valdkonna pärusmaa.

4.1.4. Kes räägivad raha ja majandustegevusega seotud artiklites?

Kuigi 1985. aasta valimis on sarnaselt teiste vaadeldud perioodidega enim kõnelenud ajakirjanikud/ toimetus, siis märkimisväärselt enam on sõna võtnud nn tavainimesed (12%), vt joonis 6.

Joonis 6. Kes räägivad raha ja majandustegevusega seotud artiklites?

1985 n=67; 1995 n=82 ja 2005 n=77 (joonisel esitatud % vastavast rühmast)

Peamiselt on tegemist olnud tööinimestega (7-1 juhul 9-st), kes räägivad oma tööelust, -tingimustest, -muredest ja -rõõmudest (nt „Kolmeses lüli: töölisetunne“ (Jugaste 1985), vt Lisa 2 tabel 5. Kahel korral on sõna võtnud välisriigi kodanikud. Kuigi 1985. aasta valimis oli neid artikleid vähem, kus kõnelejateks eksperdid (21%), siis pea pooltel juhtudel (8 14-st) olid ekspertideks kultuurivaldkonna esindajad, mis näitab kultuurivaldkonna inimeste

väärtustamist meedias majandusvaldkonna inimeste ees. Samuti on tähelepanuväärne, et ettevõtlusega seotud inimeste puhul ei ole kordagi sõna võtnud välis- või rahvusvahelised ettevõtjad, kõigil üheksal juhul oli tegemist Eesti ettevõtjaga (vt ka Lisa 2 tabel 5).

Tavainimeste osakaal aktiivsete kõnelejatena on **1995. aasta** valimi põhjal langenud 7%-le, samuti on taandunud ajakirjanike/ toimetuse (20%) ning oluliselt on tõusnud ekspertide osakaal (34%). Peamiselt on tegemist rahandus- või majandusalaste (6-l juhul Eesti ning 4-l juhul välismaise) ekspertidega; samal määral esinevad ka (10-l juhul Eesti ja 4-l juhul välismaise) muu eriala eksperdid, (vt Lisa 2 tabelit 5). Muu eriala all esines näiteks jõustruktuuride esindajaid (nt „Riigikogu andis politseile võimaluse tabada kurjategija kuritegu matkides“ (Tammer 1995)) ning juriste/ advokaate. Kultuurivaldkonna esindajate hääli ei ole päris ära kadunud, kuigi neid esines võrreldes 1985. aasta valimiga poole vähem (4 juhtu, vt ka Lisa 2 tabel 5).

Tõusnud on poliitikute ja/või riigiesindajate osatähtsus aktiivsete kõnelejatena (20%), peamiselt on tegemist kohalike poliitikutega (14-l juhul 16-st), (vt Lisa 2 tabel 5). Ettevõtjate osakaal on seevastu püsinud enam-vähem samal tasemel (15%), kuid võrreldes 1995. aasta valimiga on Eesti ettevõtjate (8-l juhul) kõrval sõna saanud ka välismaised ettevõtjad (4-l juhul).

Nii mõneski osas sarnaneb **2005. aasta** valimi põhjal aktiivsete kõnelejate pilt rohkem 1985. aasta valimiga kui 1995. aasta valimiga: tõusnud on ajakirjanike (31%) ning langenud erinevate ekspertide osakaal (26%), (vt joonis 6). Samasuunalist muutust ei ole aga toimunud tavainimeste kategoorias: aasta-aastalt on märgata langustrendi, st inimesed võtavad rahaga seonduvalt ajakirjanduses üha vähem sõna. Senisest enam on aktiivseteks kõnelejateks välismaised eksperdid ning muu eriala eksperdid (nt sportlased, keskkonnateadlased), (vt Lisa 2 tabel 5). Poliitikute osakaal on veidi tõusnud (23%), samas on Eesti ning välismaiste poliitikute jaotus püsinud 1995. aasta valimiga sarnasel tasemel (15-l juhul oli tegemist Eesti, 2-l juhul Venemaa ning 1-juhul muust rahvusest poliitikuga).

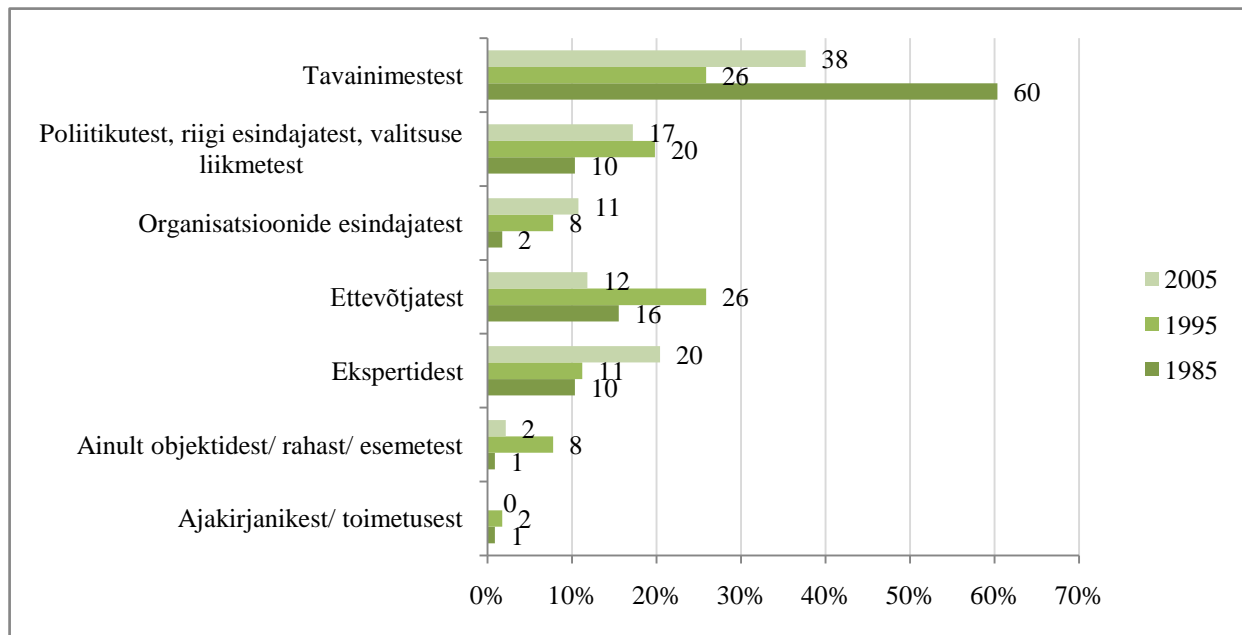
4.1.5. Kellest räägitakse raha ja majandustegevusega seotud artiklites?

Objektid, kellest analüüsitud artiklites kõneldakse, on olnud üsna erinevad (vt joonis 7). **1985. aasta** valimi puhul on enam kui pooltel juhtudel (60%) olnud objektideks

tavainimesed, kellest omakorda enamik kas tööinimesed (2-1 juhul) või lapsed/ noored (14-1 juhul), (vt Lisa 2 tabel 6). See tulemus on oodatav, sest eelnevale analüüsile toetudes nägime, et nõukogude ajakirjanduse eesmärk oli inimese sotsialiseerimine ja harimine ning sihtrühmaks seega tööinimesed ja lapsed/ noored.

Joonis 7. Kellest räägitakse raha ja majandustegevusega seotud artiklites?

1985 n=118; 1995 n=118 ja 2005 n=99 (joonisel esitatud % vastavast rühmast)

Võrreldes hilisemate perioodidega on 1985. aasta valimis enam neid artikleid, milles räägitakse pereinimestest, lastevanematest (5-1 juhul), välisriigi kodanikest (5-1 juhul), ka vaestest, töötutest inimestest (4-1 juhul), vt Lisa 2 tabel 6. 3-1 juhul nimetati inimesi valijateks, tihti räägiti elanikkonnast, kõikidest inimestest (8-1 juhul). Seega räägiti nõukogude ajakirjanduses raha ja majandustegevusega seotud artiklites hilisemate perioodidega võrreldes enam nii inimestest üldiselt kui ka erinevatest riskirühmadest. Ajakirjandus täitis kasvatusfunktsiooni ning (töö)inimene ja noor oli selle kasvatusobjekt.

Ekspertide tähtsus kõnelemise objektina on 1985. aasta valimi põhjal madalaim (10%), samas näeme Lisa 2 tabelist 6, et enamikel juhtudel (9-1 juhul 12-st) oli eksperdikultuurivaldkonna esindaja, mis taaskord viitab ajakirjanduse poolt konstrueeritud kultuuriinimeste kõrgele staatusele nõukogude ühiskonnas.

Samuti on välismaised ettevõtjad pälvinud kodumaistega pea sama suure tähelepanu (11-l juhul Eesti ning 7-l juhul välismaised ettevõtjad). Kui seda tulemust võrrelda eelnevalt vaadatuga, siis näeme, et välismaised ettevõtjad on olnud kõneaineks neile endile sõna andmata. Samuti haakub see tulemusega, et artiklite autoriteks ei olnud 1985. aasta valimi puhul ühtegi välismaist inimest, olenemata sellest, kas tegemist on rahandus- või kultuurivaldkonna tegijaga.

1995. aasta valimi puhul paistab silma tavainimeste osakaalu suur langus (60%-lt 1985. a. 26%-ni 1995. a.). Noortest rääkivaid artikleid valimisse ei sattunud, töönimestest kõneles 3, pensionäridest 3, vaestest/ töötutest 2 ning välisriigi kodanikest 3 artiklit. Veidi enam on viidatud elanikkonnale, kogu rahvale (5-l korral), samuti tarbijatele (5-l korral). Seevastu rohkem on räägitud ettevõtjatest (26%), sh 20-l juhul Eesti ning 10-l juhul välismaistest ettevõtjatest, samuti poliitikutest (20%), sh 20-l juhul Eesti, 1-l juhul Venemaa ning 2-l juhul Venemaa poliitikutest (vt Lisa 2 tabel 6). Oluliselt on tõusnud organisatsioonide esindajatest, eriti rahvusvaheliste organisatsioonide esindajatest kõnelevate tekstide osakaal (9 teksti ehk 8%, millest 7 rahvusvahelist ja 2 kohalikku organisatsiooni). Seega saab öelda, et üleminekuühiskonnale iseloomulikult jäi tavainimene avalikes tekstides tahaplaanile, olulisemaks peeti ettevõtluse, majanduse ja rahanduse valdkonnas tegutsejaid.

2005. aasta valim sisaldas võrreldes 1995. aastaga rohkem tavainimesest kõnelevaid tekste (38%), sagedamini viidati kogu rahvale, elanikkonnale (8-l juhul) ning lastele/ noortele (5-l juhul), vähem muudele gruppidele. Ainuke grupp, kellest valimisse sattunud artiklid ei rääkinud, olid puuetega inimesed (vt Lisa 2 tabel 6). Tõusnud on samuti erinevatest ekspertidest rääkivate artiklite osakaal (20%-ni), kuid selgelt eristuvat gruppi välja tuua ei saa. Ühtlaselt viidati nii rahandus- ja majandusalastele ekspertidele (sh 4-le eestimaisele ja ühele välismaisele), haritlastele/ kultuurivaldkonna esindajatele (5-l juhul), kui ka muu valdkonna ekspertidele (sh 4-le eestimaisele ja 5-le välismaisele). Poliitikute osakaal on veidi langenud (17%-le), seda nii Eesti (13- juhul) kui Venemaa poliitikute arvelt. Muust rahvusest poliitikutest kõneles 3 artiklit. Organisatsioonide esindajatest rääkivate artiklite osakaal on püsinud 1995. aasta valimiga võrreldes samal tasemel (11%), samaks on jäänud ka Eesti ning rahvusvaheliste organisatsioonide esindajate suhe (vastavalt 3 ja 7 artiklit). Kokkuvõttes

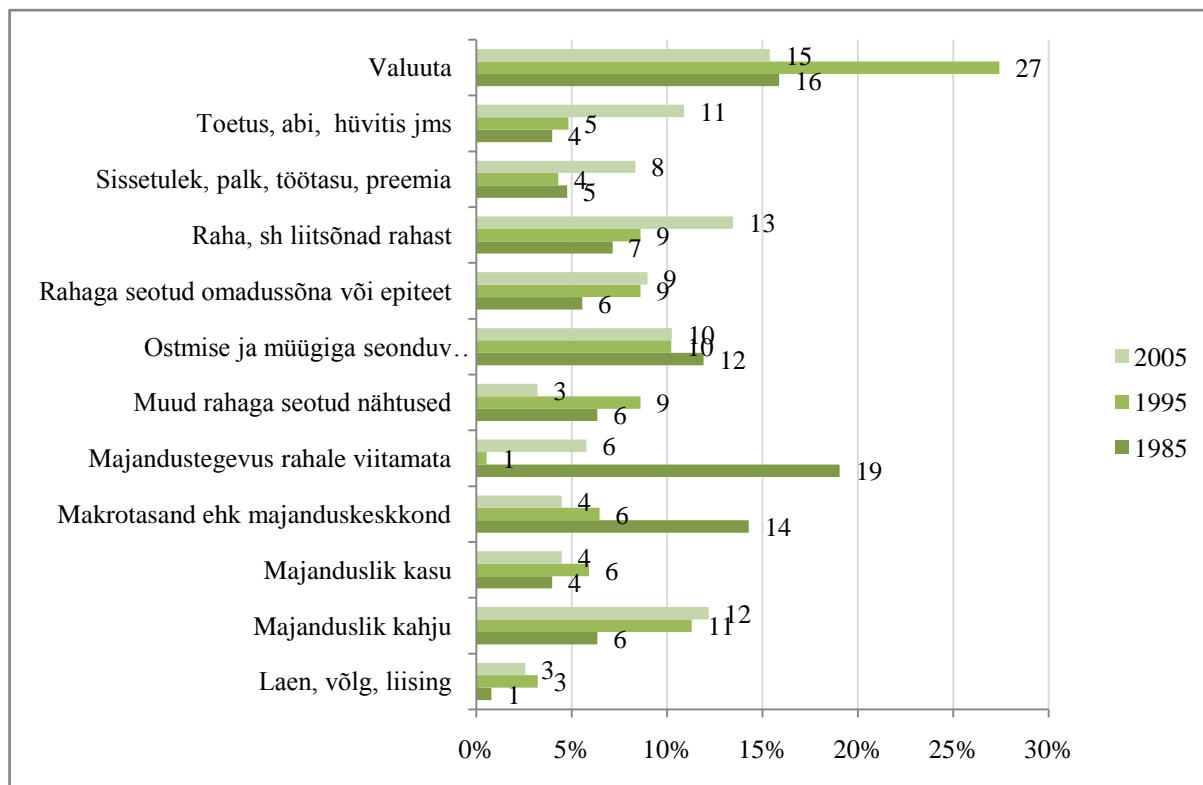
näeme, et raha kajastavates artiklites räägitakse üha enam ühtlaselt kõikidest osapooltest, suurim osakaal artiklitest kõneleb tavainimestest, kuid eristuvus ei ole nii tugev kui 1985. aasta valimi puhul, st on toimumas raha ja majandustegevusega seotud tekstide agentide ühtlasem omavaheline jaotumine.

4.1.6. Raha ja rahaga seostatud mõistete, valuutade ja majandustegevuse representatsioon

Ka raha ja majandustegevuse representatsioonis on viimase paarikümne aasta jooksul aset leidnud mitmeid muutusi, vt joonis 8. Kuigi **1985. aasta** valimi artiklites viidati rahale ja erinevatele valuutadele pea sama sagedasti kui 2005. aasta valimis, siis ajastule oli iseloomulik majandustegevusest kõnelevates artiklites rahast mitte rääkida (vt joonis 7, tunnus Majandustegevus rahale viitamata), nt „ /.../ *anda käiku 47 000 ruutmeetrit elamispinda* /.../ („Tartu linna töötajate sotsialistlikud kohustused 1985. aastaks“ (27.01)). Raha oli võimalik „peita“ ka omadussõnade ja epiteetide kasutamisega, kuid antud analüüsi tulemusena selgus, et 1985. aasta valimis ei kasutatud neid rohkem kui hilisematel uuritud perioodidel.

Joonis 8. Raha ja rahaga seostatud mõistete, valuutade ja majandustegevuse representatsioon

1985 n=126; 1995 n=188 ja 2005 n=160 (joonisel esitatud % vastavast rühmast)

1985. aasta valimis on võrreldes hilisemate perioodidega oluliselt majanduskeskkonnale viitavavaid artikleid (14%), kuid seda põhjusel, et sellesse kategooriasse arvestati tekstid, mis sisaldasid kõnelesid viisaastaku plaanide täitmisest. Samuti sisaldasid 1985. aasta jaanuari kolmanda nädala lehed üksikasjalikke plaane algavaks majandusaastaks. Seega viisaastaku plaani ning selle täitmist peeti nõukogude liidu ajakirjanduses oluliseks ja kõneainet vääriavaks aspektiks.

Üllatuslikult kõneldi 1985. aasta valmisse sattunud tekstides ka ostmise või müügiga seotud majandustegevusest (12%) ning isegi veidi rohkem kui hilisemate perioodidel, peamiselt oli teemaks sisseostude tegemine/kauplemine (12-l juhul), kuid ka objektide maksumus/ hind (3-l juhul), (vt Tabel 1).

Tabel 1. Raha ja rahaga seostatud mõistete, valuutade ja majandustegevuse representatsiooni alakategooriad (n)

		1985	1995	2005
	Valuuta			
1	Rubla	12	1	0
2	Eesti kroon	0	29	17
3	Euro	0	0	3
4	USA dollar	5	15	4
5	Suurbritannia nael	1	0	0
6	Muu välisvaluuta	2	6	0
	<i>Kokku</i>	<i>20</i>	<i>51</i>	<i>24</i>
	Ostmise ja müügiga seonduv majandustegevus			
1	Sisseostude tegemine/ müük/ kauplemine ja sellega seonduv	12	11	12
2	Objektide maksumus ja maksumusega seonduv	3	8	4
	<i>Kokku</i>	<i>15</i>	<i>19</i>	<i>16</i>

Samuti näeme, et ajakirjanduses presenteeritud nõukogude rahastruktuur ei tundnud eraisiku laenu, võlga. Ainuke sõna „laen“ sisaldav artikkel on „Ring ümber õlle (Mets 1985), kuid selles on räägitud ettevõtte laenust. Kuigi tekstides räägitakse tootmise suurendamisest/ vähendamisest, plaanide täitmisest või täitmata jätmisest, siis sõna „inflatsioon“, hindade kõikumine või raha väärtuse kaotamine olid teemadena välistatud. Seega pidi rubla olema stabiilse ühiskonna üks märkidest, selle väärtus ei tohtinud kunagi kõikuda.

Joonise 8 põhjal näeme, et majanduslikust kahjust ja kasust, samuti toetusest või abist räägiti mitmetes tekstides. Artiklites kõneldi objektide laiendamistest ja juurdeehitustest, kuid ka sellest, et valmistatud objektid lagunesid kiiresti, vajasisid remonti, kuid varuosasid ei olnud kuskilt võtta. Samuti räägiti sellest, et poeletid on tühjad ning kaupu pole saada, st nõukogude süsteemis valitsenud ressursside defitsiiti kajastas ka meedia.

1995. aasta valimi põhjal näeme, et oluliselt enam on hakatud kasutama viiteid valuutale (27%-l kõikidest juhtudest), enamasti viidatakse Eesti kroonile (29-l juhul), kuid ka USA dollarile (15-l juhul), (vt tabel 1). Rublast räägiti vaid ühes, muudest valuutadest kuues artiklis. Samuti on tõusnud majandusliku kahju teemaliste artiklite osakaal (mainiti 21 korda

ehk 11%), vaid veidi enam on tõusnud majanduslikust kasust rääkivate artiklite osakaal (11 artiklit ehk 6%). Samale tasemele on jäänud sissetulekute/ töötasude teema (8 artiklit ehk 4%), tõusnud on laenamisest ja laenust kõnelevate artiklite osakaal (6 teksti ehk 3%). Üldisest majanduskeskkonnast räägiti 1985. aasta valimiga võrreldes oluliselt vähem (12 teksti ehk 6%), kuid see pigem näitab, kuivõrd oluliseks ja kõiki valdkondasid läbivaks 1985. aasta valimi põhjal plaanimajandust tekstides peeti. 1995. aasta valim eristub selgelt valuutade kasutamise poolest, Eesti krooni kõrval on sagedasti kasutatud ka USA dollarit. Hinnad on väljendatud kahes valuutas korraga või ainult ühes valuutas, milleks oli dollar.

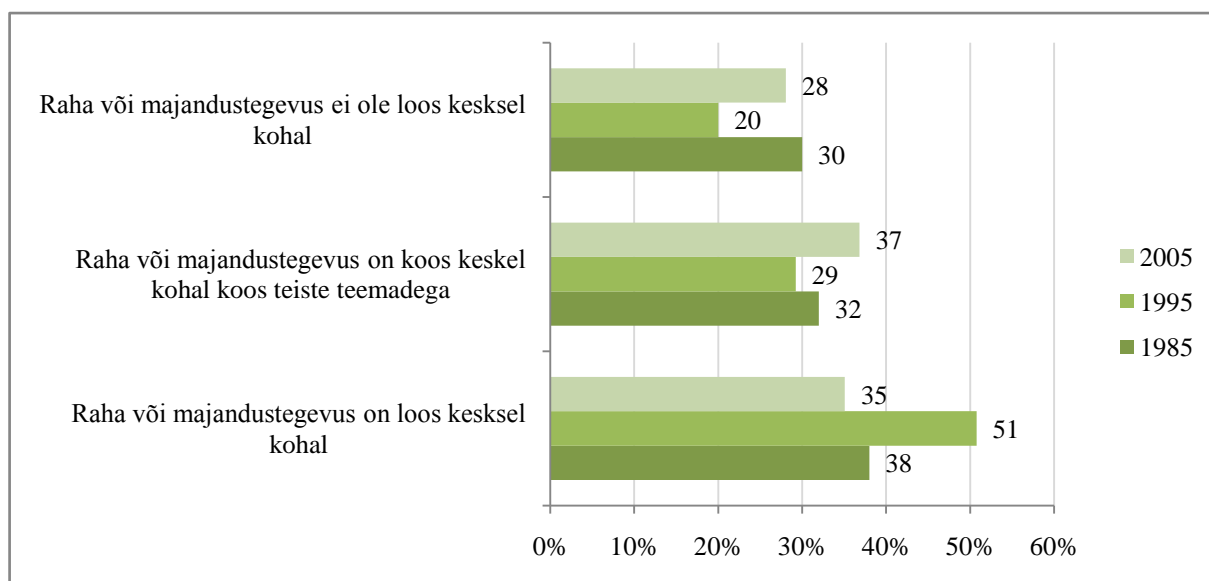
Nii nagu eelnevate teemade puhul, näeme **2005. aasta** valimi põhjal ka rahaga seotud mõistete, valuutade ja majandustegevuste kategooriate ühtlustumise tendentsi. Suhteliselt ühtlaselt viidatakse rahale või raha liitsõnadele (13%), erinevatele valuutadele (15%), majanduslikule kahjule (12%), toetustele/ abidele (11%) ning ostmise ja müügiga seonduvale majandustegevusele (10%), (vt joonis 8). Sagedasti kasutatakse omadussõnu ja/või epiteete (9%), samuti räägitakse majandustegevusest rahale viitamata (6%). Enim on kasvanud toetustest ja abist kõnelevate tekstide osakaal, nt räägitakse erinevates loodusõnnetustes kannatanute rahalisest abistamisest; samuti on tekstide kohaselt Eesti hakanud teistele riikidele ja piirkondadele abi jagama. Arvestades Eesti liitumist Euroopa Liiduga ning avanenud struktuuritoetustega 2004. aastal võib eeldada, et rahaliste toetuste ning abi teema oli aktuaalne ka sel põhjusel, kuid 2005. aasta valimisse ühtegi Euroopa Liidu rahalisest abist kõnelevat artiklit ei sattunud.

4.1.7. Raha ja majandustegevuse fookus artiklites

Joonisel 9 on esitatud tulemused raha ja majandustegevuse fookuse kohta tekstides. Ilmneb, et nii mõneski punktis sarnaneb 2005. aasta valim rohkem 1985. aastaga kui vahepealse üleminekuperioodi 1995. aastaga.

Joonis 9. Raha ja majandustegevuse fookus artiklites

1985 n=50; 1995 n=65 ja 2005 n=57(joonisel esitatud % valimist)

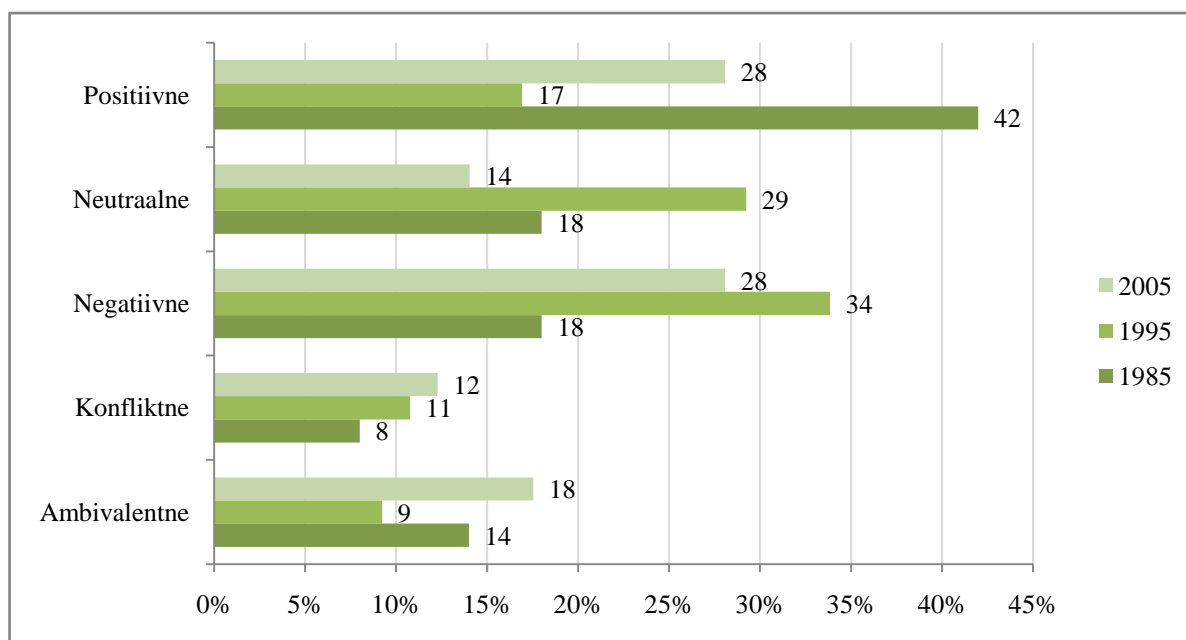
Raha või majandustegevus on loos kesksel kohal 1995. aasta valimis pooltel juhtudel (51%), 1985. aasta valimis seevastu 38%-l ning 2005. aastal 35%-l juhtudest. 1995. aasta valim näitab seega üleminekuühiskonnale iseloomulikku rahakesksust; 2005. aasta valimis on raha või majandustegevus varasemate perioodidega võrreldes enam „hajunud“, olles kas kesksel kohal koos teiste teemadega või viitena tekstis ära toodud. See tulemus kinnitab juba eelnevalt väljatoodut, et raha on meedias muutunud üha enam hajusamaks.

4.1.8. Raha modaalsus

Ka raha modaalsuse osas on viimase paarikümne aasta jooksul võimalik välja tuua suuremaid tendentse. Nimelt eristub 1985. aasta valim oluliselt hilisematest, kus raha modaalsus oli veidi vähem kui pooltel (42%) juhtudel positiivne. 1995. aasta valimis oli seevastu ülekaalus negatiivse modaalsusega tekstid (34%), kuid 2005. aasta valimis on negatiivse ja positiivse modaalsusega tekstide osakaal muutunud ühetaolisemaks, vt joonis 10.

Joonis 10. Raha modaalsus

1985 n=50; 1995 n=65 ja 2005 n=57 (joonisel esitatud % valimist)

Konfliktseks loeti käesolevas töös artikkel, kus konstrueeriti kaks teineteisele vastanduvat osapoolt, näiteks vaesed maainimesed ja rikkad linnainimesed. Näeme, et konfliktisus on taasiseseisvunud Eestis saavutanud suurema osakaalu, tõustes 1995. aasta valimis 11%-ni, kuid püsis 2005. aasta valimis üldjoontes samal tasemel (12%). Järgnevalt vaatame, millised grupe erinevatel perioodidel on raha kaudu tekstides vastandatud.

1985. aasta valimisse sattus 4 artiklit, milles raha kaudu konstrueeriti erinevate sotsiaalsete gruppide vahel konflikt. Kõigi artiklite puhul oli tegemist välisuudistega, milles kujutati Lääne kapitalistlike riikide „töolisrahva kehva majanduslikku olukorda võrreldes sama riigi suur korporatsioonide juhtide või võimuga“. Näiteks lühiuudiste seeriast „Maailm arvudes“ saame teada, et „Suurbritannia tööstused teenisid 34 kõige kõrgema palgalist direktorit 1983. aastal igaüks vähemalt 125 000 naela. /.../ Tööliste sissetulekud on mitukümmend korda väiksemad“ (26.01). Samas ei vastandatud kunagi sotsialismileeri kuuluvate riikide erinevaid grupe.

1995. aasta valimisse sattus 7 artiklit, milles raha kaudu konstrueeriti konflikt: kahes vastandatakse sotsiaalseid grupe (linna- vs maakoguduse õpetajate sissetulekud ja töötavad vs töötud ("laisklevad") maaomanikud), kahes oli osapoolteks ettevõtjad (reklaami tellijad vs

telekanali omanikud), ühes vastandati arengumaade riike arenenud riikidega ning kahes arutleti kunsti ja raha vaheliste konfliktsete suhete üle.

2005. aasta valimis oli konfliktisust konstrueerivaid artikleid samuti 7, nendest kahes vastandati inimesi (loomingulised vs äriinimesed ning erineva kontserdipileti maksumusega kaasnevad erinevad hüved erinevatele tarbijatele), ühes ettevõtjaid ja inimesi (hiigelmonopol Eesti Energia vs kannatav tarbija), ühes vastandati Läti ja Eesti valitsuse otsuseid raha suunamisel ajaloo mälestuseks ning kolmes arutleti äri- ja kunstimaailma suhete üle.

Seega näeme, et raha või majandustegevusi kasutati nõukogude ajakirjanduses ühesuunalise konflikti konstrueerimiseks (st lääneriikide inimesed vs lääne võim/äri), turumajanduslikus ajakirjanduses esineb raha konfliktisus aga kõikidel tasanditel, sh inimene-inimene, inimene-äri ning äri-kultuur.

Positiivseks loeti artikkel, kus raha või majandustegevus esindas tekstis positiivsust, raha on see, mis viib elu edasi. Joonise 10 põhjal näeme, et kõige suurem osakaal on positiivsetel tekstidel olnud 1985. aasta valimis (21 teksti ehk 42%). Need artiklid informeerisid lugejat sotsialistliku majanduse positiivsetest edusammudest, artiklite pealkirjad räägivad enda eest, nt autorita „Saksa DV masinaehitajate uudistoode (1985). 1995. aasta valimis on positiivseid tekste olnud seevastu vaid 10 (17%). Enamasti tähendas see ülesehitatavat infrastruktuuri, kahel juhul ka laenuraha. 2005. aastal oli aga positiivsete artiklite hulk 16 (28%) ning enam ei ole tegemist vaid infrastruktuuri objektidega. Nn positiivne raha oli jõudnud ka muudesse tegevusvaldkondadesse, nt kultuuri, sporti kui ka globaalteema artiklitesse.

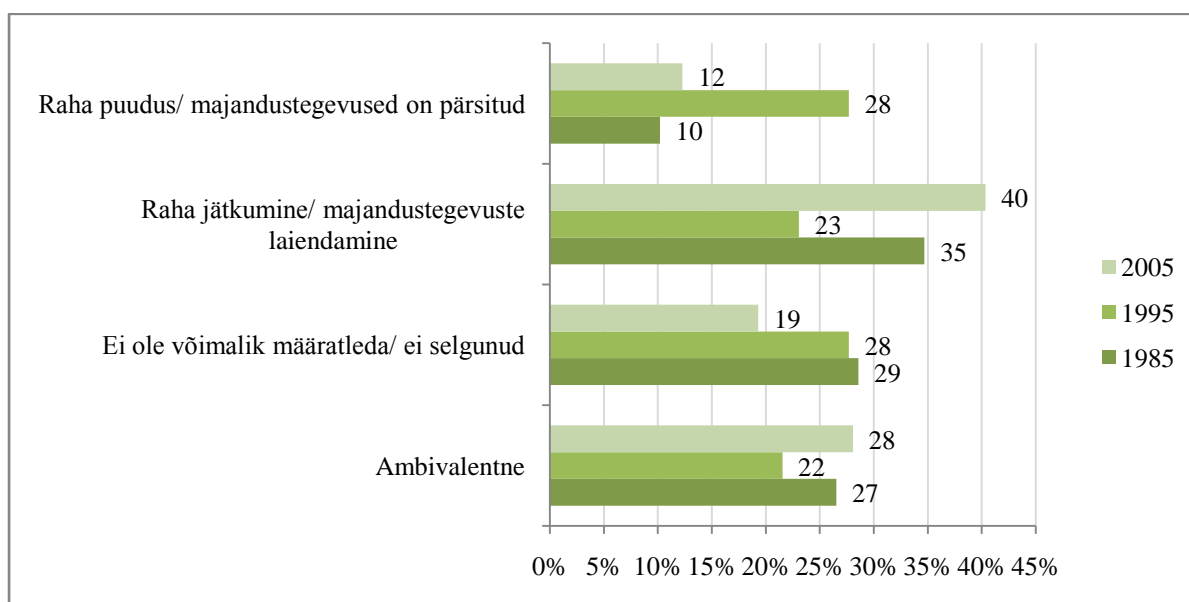
Negatiivseks loeti need artiklid, milles raha või majandustegevuse kaudu väljendati probleeme, kahjusid. 1985. aasta valimis oli taolisi tekste kokku 9 (18%), kolmel juhul oli negatiivseks tekstiks kapitalistlike riikide majandus ja selle kahju inimestele, ülejäänud tekstides kurdeti objektide defitsiidi üle või viidati raha negatiivsele mõjule inimese suhtes. 1995. aasta valimis oli negatiivse alatooniga artikleid 22 (34%), nende sisuks kuritegevus ja muud elukeskkonna turvalisusega seotud teemad, esmatarbekaupade hindade tõus või madalad palgad. 2005. aasta valimis on negatiivse modaalsusega artiklite arv veidi vähenenud (kokku 16 teksti ehk 28%), kuid artiklite teemad olid senisest enam heterogeensemad: raha ebakorrektna kasutamine avalikes asutustes, hindade tõus ning globaalsed teemad. Lisaks on 2005. aasta valimis suurenenud ambivalentse modaalsusega artiklite osakaal.

4.1.9. Raha jätkumine ja/või majandustegevuse suund

Järgmisel joonisel on esitatud analüüsi tulemused raha jätkumise ja/või majandustegevuse suuna osas. Ilmneb, et 1985. aasta valimis veidi rohkem kui kolmandikel juhtudel (35%) raha jätkus tegevuste elluviimisele või majandustegevust laiendati (peamiselt majanduslikud edusammud, töövahendite täiustamine, infrastruktuuri laiendamine jms) ning vaid 10%-l artiklites olid tegevused kärbitud (nt töövahendite defitsiit). See kinnitab eelnevalt välja toodud tulemust, et raha ja majandustegevust kasutati positiivsete sõnumite edastamiseks plaanimajanduse elujõulisuse ja edukuse kohta.

Joonis 11. Raha jätkumine ja/või majandustegevuse suund

1985 n=50; 1995 n=65 ja 2005 n=57(joonisel esitatud % valimist)

1995. aasta valimis on seevastu ligi kolmandikel juhtudel (28%) tegevused pärsitud peamiselt rahapuuduse tõttu ning nagu eelnevalt näidatud, oli ka raha modaalsus negatiivne. Sama suure osakaaluga on (28%) artiklid, kus raha suunamist ei olnud võimalik määratleda, nt valuutaturu kõikumiste ülevaated jms.

2005. aasta valimis on 40% vaadeldud artiklites raha jätkunud või suunatud tegevuste elluviimisele, kajastades majanduslikult positiivseid sõnumeid erinevates valdkondades.

4.2. Diskursuseanalüüsi tulemused

Järgnevalt on esitatud diskursuseanalüüsi tulemusena selgunud diskursused (esitatud kaldkirjas ja rohelistega) koos arutlusega.

4.2.2. 1985. aasta algus

4.2.2.1. Rahvusvaheline raha ja majandusruum

Välisuudiseid kajastati 1985. aasta ajalehes Edasi teisel leheküljel, mis näitab teema olulisust nõukogude ühiskonnas: eesmärk oli säilitada ajakirjanduse kaudu näiline avatus, inimeste „informeeritus“ maailmas toimuvast, uudiseid esitati nii sise- (Nõukogude Liidust ja teistest sotsialistlikest riikidest), kui ka välisrindelt (kapitalistlikest riikidest). Rahvusvahelise raha ja majandusruumi analüüsis vaadatakse mõlemat tüüpi artikleid. Diskursuseanalüüsi valimis oli kokku kuus välismaailma kajastavat artiklit. Siin ja edaspidi esitatakse lugemise hõlbustamiseks kokkuvõtvalt vastava alaosa diskursused:

- vaba ja eraomandusel põhinev ettevõtlus on ebaõiglane, selles kasutatakse enamikke inimesi ära üksikute heaolu ja rikkuse eesmärgil. Riik, kes toetab vaba ettevõtlust, ei hooli oma rahvast ning tema käekäigust, vaid on ise kasumiahne ja toetab kasumiahnet ettevõtjat;
- inimesi tuleb raha võimu eest kaitsta. See on iga inimesest hooliva riigi esmane kohus ja ülesanne;
- sotsialismimaade rahvaid saadab majanduslik edu, pidevalt täiustatakse tehnikat ja tootmisvahendeid, elu muutub majanduslikult järjest paremaks.

Vaba ja eraomandusel põhinev ettevõtlus on ebaõiglane, selles kasutatakse enamikke inimesi ära üksikute heaolu ja rikkuse eesmärgil. Riik, kes toetab vaba ettevõtlust, ei hooli oma rahvast ning tema käekäigust, vaid on ise kasumiahne ja toetab kasumiahnet ettevõtjat.

Inimeste ärakasutamise diskursus sisaldas alati kahte vastandlikku osapoolt – ühelt poolt „ärakasutatav“ rahvas, lihtrahvas ning teisalt riik või ettevõtjad. Rahvaks nimetati üldjuhul

töölisrahvast; rahvast rääkides viidati suurtele absoluutnumbritele, üritades jätta muljet probleemi mastaapsusest. Näiteks artiklis „Raha vaeste, mitte aga Pentagoni vajadusteks“ (25.01) kirjeldatakse miljonite inimeste ebainimlikku olukorda Ameerikas:

„/.../ ligi 20 miljonit ameeriklast osaliselt või täielikult tööta“.

/.../ rohkem kui 40 miljonit inimest kannatab tühja kõhtu“.

Rahvast kujutati üldjuhul aktiivses rollis, näidates, et see on „tõeline“ rahva tahe, inimeste „tegelik“ soov ning eesmärk. Rahvas organiseerus, et üheselt omi seisukohti väljendada, nt kasutatakse eelviidatud artiklis „Raha vaeste, mitte aga Pentagoni vajadusteks“ (TASS 1985) tegusõnu teises pöördes:

Ameerika progressiivne üldsus *tähistab /.../, Chicagos nõudsid* sõjavastaste ametiühingu-, neeger- ja noorsoo-organisatsioonide esindajad, */.../ rohkem 300 farmerit Iowa osariigi kõigist paigust saabus /.../.*

Rahva legitiimseteks eestkõnelejateks olid tekstides regionaalsed kommunistlikud parteid, kes seisis rahvaste õiguste ja heaolu eest. Artiklis „Vastuolus riigi huvidega“ (TASS 1985) kirjeldatakse, kuivõrd kahjulik on Portugali rahvale riigivõimu kavatsetav ühinemine Euroopa majandusühendusega. Leitakse, et ühisturgu astumine tekitaks määramatut kahju rahvuslikele majandusharudele (põllumajandus, tekstiilitööstus, kaubandus ja kalapüük) ning viidati „paljude rahvuslike ettevõtete vältimatule laostumisele“. Ka artiklis „Ebavõrdsus „üldise heaolu“ ühiskonnas“ (Vukolov 1985) on aktiivseteks kõnelejateks Rootsi kommunistlik partei, kes osundas rootslaste halvale olukorrale ning sotsiaalsele ebavõrdsusele Rootsis.

Rahvale vastandati tekstides kapitalistlikku võimu (nt USA, Rootsi) või eraomandusel põhineviad ettevõtjaid. Viimaste osas kasutati sageli tähenduse võimendamiseks sõna „suur- või telekorporatsioon“, „suurkapital“, osutades, et ettevõtluses eksisteerib ainult suurettevõtlus, rahvusvahelised korporatsioonid. Vaba ettevõtlus on midagi sellist, mis tuleb ülevalt alla, mitte alt üles. Eraettevõtlus ehk nn suurkorporatsioonid ja kapitalistlik võim ei hoolinud rahvast ega tema heaolust:

„President teatas, et ta pooldab vaba ettevõtlust kogu maailmas, mis tähendab jätkuvat toetumist suurkapitalile. Eelkõige kavatsetakse nõnda talitada just USAs, sest valitsus lubab

edaspidi veelgi tagasihoidlikumalt sekkuda riigi majandusellu. Seega antakse kasumijahile vabad käed.“ („Maailm eile, täna, homme“, Hindrov 1985).

Võimu esindajaid kujutati passiivsete tegelastena ja olukorra vastutajatena. Artiklites „Raha vaeste, mitte aga Pentagoni vajadusteks“ (TASS 1985) ning „Ebavõrdsus „üldise heaolu“ ühiskonnas“ (Vukolov 1985) olid võimu esindajateks USA tollane president Reagan, Valge Maja, Washington või Rootsi võimuorgan Rikstag. Samas artiklis „Maailm eile, täna, homme“ kõneldakse aktiivses vormis ka võimorganitest, neile sõna andmata.

Kokkuvõttes saab öelda, et 1985. aasta alguse Edasi artiklites representeeriti inimese ärakasutamise diskursust rahvusvahelise vaenu õhutamise eesmärgil väga tugevalt. Ilmnesid ju sellal esimesed perestroika ilmingud ning seega oli vajalik aktualiseerida inimeste nägemust kapitalistliku ühiskonnakorralduse negatiivsest olemusest. Tuli näidata, kuivõrd õnnetut ja sotsiaalselt ebaõiglast elu lääneriikide inimesed elavad. Sellisel viisil püüti vältida vältimatut – Nõukogude Liidu lagunemist.

Inimesi tuleb raha võimu eest kaitsta. See on iga inimesest hooliva riigi esmane kohus ja ülesanne.

Inimese ärakasutamise diskursuse lahutamatu kaaslane on inimese kaitsmise diskursus: kui keegi kedagi ära kasutab, peab keegi kaitsma ka ärakasutatavat. Selliselt konstrueeriti tekstides välisvaenlast ning nõukogude sotsialistlikku riiki kui inimese kaitsjat. Ajakirjanduses taastoodeti selda ideoloogiat raha ja majandustegevuse abil. Diskursuses õigustati, et riik peab majandusellu sekkuma ning ainult nii saab vältida raha võimu inimeste üle. Selle saavutamiseks näidati inimesi ohvritena ning toodi esile sotsialistliku ühiskonnakorralduse eestseisja, rahva kaitsja – kommunistlik partei. Sellist konstruktsiooni sisaldas artikkel „Ebavõrdsus „üldise heaolu“ ühiskonnas“ (Vukolov 1985), milles Rootsi Kommunistlik parlamendifraktsioon esitas Rootsi kõrgeimale võimuorganile – Rikstagile – avalduse riigis lokkavast sotsiaalsest ebavõrdsusest. Ebavõrdsuse põhjus on:

„././ Rootsi majanduse kriis, mille ilminguteks on saanud üldise tööpuuduse kasv, inflatsiooni kiire tempo ning esmatarbekaupade hindade tõus. Selle tagajärjel langeb elatustase ning vähenevad elanike reaaltulud. Tulenevalt sellest on ligi pool miljonit rootslast sunnitud taotlema sotsiaalabirahasid, et ots otsaga kokku tulla“.

Ohvritena näidati Nõukogude Liidu mõjusfäärist väljapoole jäävate riikide rahvaid, kunagi ei olnud ohvriks ega kannatajaks Nõukogude Liidu kodanikud.

Tähenduse võimendamiseks kasutati mitmeid võtteid. Ühe võtte puhul viidati eksperthinnangutele, nt teadlastele, kelle positsiooni hoiti avalikes tekstides kõrgena ning sõnumi kaal seega tugevam:

„/.../ ligi pooltel Rootsi töövõimelistel elanikel selline aastasissetulek, millest majandusteadlaste arvutuste kohaselt jätkub vaevu äraelamiseks“.

Samuti oli rahasummadele viitamine selektiivne. Kajastades ülevaateid inimeste „kannatustest“, välditi konkreetsete palga- vms numbrite väljatoomist, samas kui ettevõtete juhtide puhul seda ei kasutatud, nt lühiuudis sarjast „Maailm arvudes“:

„Suurbritannia tööstuses teenisid 34 kõige kõrgema palgalist direktorit 1983. aastal igaiüks vähemalt 125 000 naela. Kuue direktori aastapalk ulatus 250 000 naelani. Palgale lisanduvad dividendid aktsiatelt. Tööliste sissetulekud on mitukümmend korda väiksemad. 1982. aastal teenisid 28 juhtiva kompanii direktorid kokku sama palju kui 767 keskmist töölisi“ („Izvestija“, „Novoe Vremja“, „Argumentõ I Faktõ“ 1985).

Inimeste palganumbreid, samuti sotsiaalabirahade suurusi jms konkreetseid näitajaid ei olnud võimalik esitada, arvestades elatustaseme vahet Nõukogude Liidus ning kapitalistlikes lääneriikides. Seega on näha, et raha abil üritatakse tekstides säilitada olemasolevat ideoloogiat – inimestel ei tohiks tekkida soovi Nõukogude Liidu „turvalisest“ rüpest välja saada.

Samuti kasutatakse omadussõnu, epiteete, et näidata raha „negatiivset loomust“: („seega antakse kasumijahile vabad käed“, „/.../ tühjaks jäi ka vaatemängu korraldajate kukkur /.../.

Sotsialismimaade rahvaid saadab majanduslik edu, pidevalt täiustatakse tehnikat ja tootmisvahendeid, elu muutub majanduslikult järjest paremaks.

Eelkirjeldatud inimese kaitsmise diskursust toetab nn ühisrinde ehk sotsialismimaade leeri loomise diskursus. Nimelt sisaldas välisuudiste rubriik 1985. aasta ajalehes Edasi teateid teistest sotsialistlikest riikidest, nt Saksa DV-st, Ungarist, Mongooliast, endisest

Tšehhoslovakiast jm riikidest. Raha ja majandustegevusega seotud artiklid olid teadaanded sotsialistikest saavutustest majanduse, tootmise ja tööstuse vallas. Saavutused puudutasid peamiselt töö tegemise valdkonda, töövahendeid, kuid ka kultuuri ja haridust. Näiteks kirjeldatakse lühikeses veeru-uudises „Saksa DV masinaehitajate uudistoode“ (autorita) Berliini elektrivedurikombinaadi katsetusi, mille tulemusena valmis täiustatud, efektiivsemalt töötav ja ressursse säästev elektrivedur:

„Saksa DV masinaehitajate uudistoote valmistamisel on rakendatud kõige eesrindlikumaid saavutusi. Võrreldes muude veduritega, kulub selle valmistamiseks metalli 23 protsenti vähem. Konstruktorid saavutasid selle tänu käiguosa ja energiaseadme täiustamisele. Veduri võimsus on kasvanud 27,5 protsenti.“

Taolistes uudistes viidatakse pea alati, et uuem tehnika on „valmistatud Nõukogude Liidu tellimusel“, st tekstides konstrueeriti arusaama, Nõukogude Liit teab inimeste vajadusi ning suudab neid rahuldada.

4.2.2.2. Raha ja majandustegevus kodumaal

Perioodil 22.–27. jaanuar 1985 ilmus ajalehes Edasi kokku 13 sisemajandusteemalist artiklit, sellest analüüsiti kolme. Kodumaise raha ja majanduse teemalised artiklid puudutasid peamiselt töö tegemise ja kultuuri/hariduse valdkonda, ka noorte kasvatamist ja nendes tööharjumuste tekitamist (nt plaanid tulevaks malevasuveks). Algavaks 1985. aastaks jagati ajalehe Edasi kaudu inimestele „sotsialistlikke kohustusi“, mis pidid aasta lõpuks olema täidetud. Kokkuvõttes on kodumaise raha ja majandustegevuse diskursused järgmised:

- igal nõukogude sotsialistlikul kodanikul on riigi ees kohustusi ning neid tuleb lunastada töö tegemisega;
- Eesti NSV-d saadab küll majanduslik edu, kuid puudust tuntakse paljudest esmatarbekaupadest ning muudest majanduslikest ressurssidest. Rahapuudust seevastu Nõukogude Eestis ei eksisteeri, raha väärtus ei muutu kunagi.

Igal nõukogude sotsialistlikul kodanikul on riigi ees kohustusi ning neid tuleb lunastada töö tegemisega.

Töö diskursus oli nõukogude avalikes tekstides määrava tähtsusega, inimese harimine töö tegemisega, endale kuulekate töökäte kasvatamine oli nõukogude ideoloogia vundament. Riik otsustas, millistes valdkondades ning kui palju peab iga kodanik panustama, et oma olemasolu õigustada ning seda kajastati ajalehtedes. Kodaniku staatus oli võrdsustatud töötaja staatusega. Nii sisaldasid 1985. aasta jaanuari kolmanda nädala reedene ja laupäevane Edasi üksikasjalikku loetelu Tartu linna ja rajooni töötajate „sotsialistlikest kohustustest“ riigi ees. Kohustused hõlmasid kõiki tolle ajastu legitiimseid inimtegevusalasid: põllumajandus, teadus, tööstus, ehitus, kaubandus, kommunaalmajandus ja teenindus, veondus ja side, haridus, kultuur, kehakultuur ja sport ning tervishoid. Aktualiseerides kõiki erinevaid valdkondi korraga läbi ühe teksti, lõi nõukogude ajakirjandus ühisvastutuse riigi ees; konstrueeriti ühine kohusetunne nii ehitajatele, remondimeestele, arstidele kui ka õpetajatele. Ühisvastutus võimendati manifesti esitamisega teksti lõpus:

„Tartu rajooni töötajad jätkavad [autori rõhuasetus] sotsialistlikku võistlust ning tihendavad koostöösidemeid Vene NFSV Domodedovo, Ukraina NSV Mironovka, Läti NSV Valmiera ning koduvabariigi Viljandi ja Jõgeva rajooni töötajatega“ (autorita 1985a).

Töötajate eesmärgid väljendati nii rahas kui ka objektides, eesmärgid olid kirjutatud umbisikulises vormis ja käskivas kõneviisis :

„Hankida detsentraliseeritud korras sortimendi laiendamiseks vähemalt 2,5 milj. rubl. eest kaupu“ /.../

„Ehitada ja käiku lasta 2,5 km veevarustus-, 1,4 km kanalisatsiooni- ja 0,6 km soojatorustikku. Jätkata tunnelkollektori ehitust“ (autorita 198a).

Tekstides ei ilmnunud kindlat süsteemi, millal kasutati eesmärgi väljendamiseks objekti ja millal viidati rublale – need olid läbipõimunud. Ühelt poolt on seega näha raha kaotamise eesmärki avalikes tekstides, kuid selle ulatusliku realiseerimiseni ei jõutud. Rubla oli vajalik nii kodumaise kui ka rahvusvahelise majandusliku ruumi konstrueerimise jaoks.

Töö diskursuses tuleb veel välja tuua selle igakülgset rõhutamist avalikes tekstides, au sees hoiti töötavat inimest. 1985. aasta jaanuari kolmandal nädalal ilmus kokku kuus numbrit

ajalehte Edasi, millest omakorda neljal olid esikaanel olemuslood tööinimestest; ülejäänud kaks keskendusid kultuuri- või haridusiniimestele. Enamasti oli tegemist tootmise vm tehnikaalaga tegelevate inimestega, aga ka kaubanduse töötajad – müüjad – pälvisid tähelepanu. Artikkel „Akord“ minooris ja mažooris“ (Raud 1985) keskendub elektroonikakaupluse „Akord“ müüjate tööelu kirjeldamisele. Möödas on aasta kõige kiirem aeg – detsember – ning müüjad ostjate puuduse üle kurta ei saa. Pigem kajastab see artikkel müüjate rasket tööd: aastavahetuse ajal käis telerite ostjate hulk müüjatele üle jõu, lisaks on poeruumid väikesed ning vajaksid hädasti remonti ja laiendamist. Ka müüjatest on puudu, kedagi ei „tõmbavat“ 80 rubla kuus.

Eesti NSV-d saadab küll majanduslik edu, kuid samas on puudu paljudest esmatarbekaupadest ning muudest majanduslikest ressurssidest. Rahapuudust seevastu nõukogude Eestis ei eksisteeri, raha väärtus ei muutu kunagi.

Kuigi tekstides informeeriti nõukogude inimest „pidevast sotsialistliku majanduse progressist“, sisaldasid need ka inimeste igapäevaseid probleeme ja muresid ning üks neist oli kaupade defitsiit. Seda võiks nimetada võistlevaks diskursuseks, meediaväljal eksisteerisid mõlemad, püüdes ühelt poolt näidata sotsialistliku plaanimajanduse elujõulisust, teisalt inimeste igapäevaelu, milles oldi pidevalt vastakuti kaupade defitsiidiga. Nii näiteks kirjeldati loos „Akord“ minooris ja mažooris“ müüjate töötingimusi:

„Ruumipuudus vaatab ostjale vastu juba ükselt, kui pilgu ette tõuseb vahetuskaubaks toodud vanade raadiote ja telerite virn /.../. Tagapool, üksnes müüjate näha ja omal nahal tunda on kitsikus veel suurem, sest õigeid laoruume lihtsalt pole“ (Raud 1985).

Ka objektide kvaliteet oli jutuks mitmes artiklis:

„Kui televiisoreid ees ei oleks ja tehased niipalju praaki ei saadaks, ajaksime nende ruumidega läbi. Praaki tuleb viimastel aastatel lausa 50 protsenti. Prakeerimine võtab siis meilgi pool aega käest“ (Raud 1985)

Seega oli majanduslike ressursside piisavus teema, millest nõukogude ajakirjandus ei suutnud vaikida. Samas ei näe me tekste, mis kõneleksid rahast ja selle väärtusest – raha üldise kategooriana on sotsialismi tingimustes avalikus (ametlikus) kommunikatsioonis välistatud.

Seega saab öelda, et raha pidi nõukogude süsteemis tähendama stabiilsust – riik suudab tagada stabiilse ühiskonna stabiilse raha (rubla) abil.

4.2.3. 1995. aasta algus

4.2.3.1. Rahvusvaheline raha ja majandusruum

1995. aasta Postimees oli 18-leheküljeline, välisuudistele oli pühendatud 8.-9. lehekülg. Kord nädalas ilmus välismajanduse rubriik, mis kajastas majandusuudiseid nii Venemaalt, Euroopast kui ka mujalt maailmast. Kuna rahaga seostatud globaalseid nähtusi ja sündmusi kajastavaid artikleid oli 1995. aasta valimis vaid neli, vaadati lisaks jaanuarikuu Postimehe teisi numbreid. Välisuudistes kajastati aktiivselt Venemaa sõda Tšetšeeniaga, samuti lühiuudiseid „läänerrindelt“. Mitmed artiklid kõnelesid Soomest ja soomlastest, enamasti majanduse või kuritegevuse valdkonnast. Kokkuvõttes on rahvusvahelise raha ja majandustegevuse diskursused järgmised:

- Venemaa on majanduslikult jõetu. Venelast Saksamaale ei oodata;
- Euroopa Liit on meie hea naaber. Euroopa ühtne rahaühik – eküü – on usaldus- ja ihaldusväärne;
- USA dollar kui majanduslikult edukate riikide raha. Dollar on maailmaraha.

Venemaa on majanduslikult jõetu. Venelast Saksamaale ei oodata.

1995. aasta alguse välisuudised keerlevad paljuski ümber Tšetšeenia sõja. Venemaa väed tungisid 1994. aastal Tšetšeeniasse, et taastada riigi üle kontroll. See andis Eesti ajakirjandusele võimaluse rääkida lisaks igapäevasele sõjalisele tegevusele ka Venemaa ning teiste riikide rahasuhete teemal, analüüsida Venemaa majanduslikku olukorda ning saada sellele kinnitust ka meie uutelt liitlastelt – lääneriikidelt. Jaanuarikuu Postimees pühendab Venemaa majanduse olukorrale mitmeid artikleid. Kõiki läbib diskursus – näidata Venemaa majanduslikku jõuetust ning seda, et lääneriigid, eriti Saksamaa, on Eesti uued liitlased.

Artikkel „Kas Venemaa majandust ähvardab pankrot?“ (Mihkelson 1995) keskendub Venemaa majandusliku olukorra kajastamisele piinliku täpsusega, tekst on „laetud“

rahanumbritest, kuivõrd halb on Venemaa majanduse olukord ning kuivõrd laastavalt mõjub kõigele lisaks sõda Tšetšeenias. Välja on arvatud ühe sõjapäeva maksumus:

„Invasiooni iga uus päev läheb Venemaale maksma 12-14 miljardit rubla (3,6 miljonit dollarit)“ (Mihkelson 1995).

Samuti nendib artikli autor, et Venemaa riigieelarve projektis ei ole Tšetšeenia sõja võimalikud kulutused kajastatud ning et Venemaa riigieelarve tulud on paljuski üles ehitatud laenudele. Vaenlast on oluline näidata nõrgana ning seetõttu konstrueeritakse konfliktis: tegelastena vastanduvad ühelt poolt Venemaa „jõustruktuurid“, teisalt sealsed rahandus- ja majandusministeeriumid, kes on (hinnangulised) sõja kahjud välja arvanud, samuti sealne inimõiguste volinik. Venemaa rahandus- ja majandusministeeriumid kardavad teksti kohaselt, et sõja taastamistöödeks vajaminevad kulutused (*„hiigelsummad“*) voolavad „ametnike eraarvetele“, nagu juhtus Armeenia maavärina tagajärgede taastamisel. Täheenduse võimendamiseks tuuakse sisse kahtlus Venemaa eksperthinnangute pädevuses: Venemaa majandusministeeriumi eesmärk olukorra stabiliseerumisel ja inflatsiooni pidurdumisel olevat Lääne investorite maharahustamine, mitte tegeliku olukorra hindamine. Tähelepanuväärne on samuti, et majanduseksperdi termini asemel kasutatakse terminit „majandusnõustaja“, mis on eksperdist vähem tähtsam ja teise tähendusväljaga.

Seega on vaenlane jõuetuks ja naeruväärseks tehtud, näidatud tema sisemist nõrkust. Kas sellele on lisatud ka välismaailma kinnitus? Lääneriikide peateljeks on kujunenud Saksamaa, kes on artiklite põhjal Nõukogude Liidu lagunemisest alates olnud Venemaa suurim rahaline toetaja. Mitmed artiklid (*„Sõda Tšetšeenias muudab Saksamaa abi Venemaale küsitavaks“* (Reuter-ETA, 1995b), *„Sõda Tšetšeenias käib mitmel rindel“* (AP-Interfax-Reuter-BNS 1995) ning *„Eurosaksa välispoliitika“* (Kasesalu 1995)) keskenduvad Saksamaa välispoliitilistele suhetele läbi raha ja majandussuhete prisma. Saksamaal kui Venemaa suurimal rahalisel toetajal on eesõigus, kuid ka kohustus Venemaad „õpetada“: peatada rahalised investeeringud Venemaale. Artiklis *„Sõda Tšetšeenias muudab Saksamaa abi Venemaale küsitavaks“* tsiteeritakse tollast Saksamaa välisministrit Klaus Kinkel'it:

„Ma ütlesin Venemaa välisministrile veel kord selgelt ja ühemõtteliselt, et kui Tšetšeenias jätkub vägivald praegusel kujul, lõpetatakse automaatselt investeeringud ja loomulikult ka majandusabi“ (Mihkelson 1995).

Artikli autor leiab, et „Kinkeli märkused peegeldavad Saksamaa kui Venemaa suurima abistaja üha kasvavat survet Tšetšeenia konflikti rahumeelseks lahendamiseks“. Samuti viidatakse Saksamaa kaitseministrile Volker Rühlele, kelle sõnul pole Venemaa välisminister Pavel Gratšov oodatud peatselt algavale kaitsealasele konverentsile Münchenis:

„Me ei oota Venemaa kaitseministrit Saksamaale, kuigi see oli algselt seoses Euroopa Julgeolekufoorumiga kokku lepitud“ (Mihkelson 1995), tsiteeritakse Rühle't.

Lisaks eeltoodule sisaldab artikkel viidet Venemaa sisemisele nõrkusele: Venemaa välisministri ning Venemaa inimõiguste voliniku ja parlamendi kaitsekomitee esimehe vahelistele pingetele ja konfliktile. Artikkel ei sisalda Venemaa poliitiku ega ametniku kommentaari, nad esinevad passiivses vormis olukorra vastutajatena.

Artiklites „Sõda Tšetšeenias käib mitmel rindel“ (Reuter-ETA 1995b) ning „Eurosaksa välispoliitika“ (Kasesalu 1995) on konstrueeritud diskursus – venelast Saksamaale ei oodata – kuid Saksamaa rahalise abi peatamist siiski tõenäoliseks ei peeta. Tekstis antakse sellele halvustav hinnang: „Lääs abistab Venemaad kõigest hoolimata“ ning üheks põhjuseks on, et „kuna see vaid destabiliseeriks olukorda Venemaal“. Seega oleme näinud, et raha ja majandustegevusi või -keskkonda on tekstides kasutatud välisvaenlase konstrueerimiseks: Venemaa on majanduslikult jõuetu ja sisepingetes ning Lääs peaks Venemaa invasioonile Tšetšeenias kohe ning radikaalselt vastama – peatama rahalise abi ja investeringud.

Kõnealustes artiklites on valuutana kasutatud nii rubla kui dollarit, Eesti krooni ei kasutatud. Peamiselt sisaldab viiteid valuutale artikkel „Kas Venemaa majandust ähvardab pankrot?“ (Mihkelson 1995), kus esmalt on summa esitatud rublas ning seejärel sulgudes dollarites (vt eelviidatud tsitaat ühe sõjapäeva maksumuse kohta). Ilmselt tuleneb rubla kasutamine algallikast (need olid artikli kohaselt pärit Venemaa majandus- ja rahandusministeeriumitest) ning juurde on lisatud vastav vääring dollarites. Tekstide kaudu õpetati inimesi „mõtleva“ dollarites, kehtestati ning taastoodeti selle positsiooni.

Euroopa Liit on meie hea naaber. Euroopa ühtne rahaühik – eküü – on usaldus- ja ihaldusväärne.

1995. aasta jaanuarikuu Postimehe tekstide põhjal on näha, et vastukaaluks problemaatilisele Venemaale ja Vene rublale on Euroopa Liit ning selles planeeritav ühtne rahaühik eküü – tähelepanu ja usaldust vääriv. Artikli „Euroopa Liit, meie naaber. Euroopa valuutasüsteem ja eküü“ (Hollak 1995a) põhieesmärk on Euroopa Liidu ning eelkõige planeeritava ühise rahaühiku legitimeerimine. Edaspidi vaadeldakse, kuidas uue raha legitiimsust tekstis konstrueeritakse.

Esimesena äratav tähelepanu artikli pealkiri: „Euroopa Liit, meie naaber. Euroopa valuutasüsteem ja eküü“. Ühele väljale asetatakse tugeva positiivse laenguga sõnad nagu „meie“ ja „naaber“ ning „Euroopa Liit“ ja „ühisraha“. Artikli põhjal nähtub, et raha legitiimsuse konstrueerimine baseerub usalduse kehtestamisel:

- *ajalugu ning pidev areng, vigadest õppimine ja süsteemi täiustamine*: autor toob välja, et Euroopa Liidu (EL) esimene arvestusühik loodi juba 1950. aastal ning see oli tagatud sama koguse kullaga, mis dollar. Peatselt loodi institutsioon arvestusühiku arendamiseks ning vastava süsteemi väljatöötamiseks. 1975. aastal varises senine süsteem kokku, kuid juba kaks aastat hiljem loodi uus, valuutakorvipõhine (arvestusühik sisaldab iga liikmesriigi valuuta kaalutud keskmist osa) arveldusvahend eküü (*European Currency Unit*). Ajalugu viitab stabiilsusele, pidev areng ja süsteemi täiustamine sellele, et uus on parem kui eelmine, toimub Simmeli protsesside ratsionaliseerumine;
- *stabiilsuse tagamine*, s.o veendumus, et „nõrgad“ valuutad ei mõjuta raha väärtust pikemas plaanis, ka seda aspekti rõhutati tekstis põhjalikult, arvestades, et valuutakorv eküü sisaldab iga liikmesriigi valuuta kaalutud keskmist. Kuna valuutad on teatavasti pidevas omavahelises kõikumises, siis tuli eküüd kaitsta võimalike revalveerimiste või devalveerimiste eest. Autor kirjeldab, et valuutakorvi koostis vaadatakse üle iga viie aasta järel ning et taoliste kõikumiste puhul nõrgema valuuta osakaal väheneb ning tugevama osa vastavalt suureneb;
- *usaldust garanteeriva institutsiooni olemasolu*: pikemalt peatub autor Euroopa Valuutasüsteemi loomisel 1979. aastal ning selle positsioonil liikmesriikide

rahapoliitikas: „*Kindla rahapoliitika teostamine vähendab valuutade ebastabiilsust*“, leiab autor põhjalikult erinevaid kindla rahapoliitika põhimõtteid kirjeldades;

- *rahva toetuse taotlemine*: artiklis leitakse, et rahvas ei toeta piisavalt Euroopa ühisraha kasutuselevõttu ning selle põhjuseks on rahva „*madal informeeritus ning huvi*“. Hiljutise elanikkonna küsitluse tulemuste järgi „*on iga neljanda briti arvates EL-i kuulumine ebasoovitav*“ ning et „*vaid 23% sakslastest ja 27% brittidest pooldab ELi liikmesriikide sidemete tihendamist*“. Ühisrahale üleminekul pooldab üle poole küsitletutest referendumit. Autor leiab, et taoline vastupanu tuleb murda pideva selgitustööga.

Artikli lõpus loetleb autor probleeme ühisrahale üleminekul (peamiselt infrastruktuuriga seonduvad, samuti liikmesriikide vägagi erinev tase „majanduslikus arengus ja raha stabiilsuses“), kuid raskused peaksid oma hinda väärt olema. Lisaks, Simmeli sõnu kasutades, seda väärtuslikumana me saavutatut tajume.

Eküü (ja selle hilisem järglane euro) on kunstlikult konstrueeritud valuuta. Seda huvitavam on näha, kuidas on toimunud selle legitimeerimine. Eelneva põhjal võib öelda, et napilt kolme aasta möödudes Eesti krooni kasutuselevõttust on meedias ihaldusväärseks kujutatud juba uut raha; raha, mille kaudu garanteeriksime enda kuuluvuse läänemaailma.

USA dollar kui majanduslikult edukate riikide raha. Dollar on maailmaraha.

Üleminekuühiskonna raha ja majandustegevuse analüüsil ei saa mööda USA dollarist. Dollari representatsioon 1995. aasta alguse Postimehe tekstides oli laiaulatuslik ja mitmekülgne: dollar oli pikitud tekstidesse lakooniliselt (nt viitena maksumuse osas), kuid ka domineeris nii sisuliselt kui ka vormiliselt. Dollar kujutas suure potentsiaali ja mõjuga maailmaraha.

Artikkel „Clinton õhutas USA firmasid investeerima Kesk- ja Ida-Euroopasse“ (Reuter-ETA 1995a) just selle sõnumi edastamisele keskendubki. Tegemist on pikema uudislooga USAs Clevelandis toimunud Ida- ja Kesk-Euroopa majanduskonverentsist, mille eemärk oli „*tihendada USA potentsiaalsete eksportööride ja investeerijate sidemeid regiooni valitsuste ja äriühingutega*“. Artikli kohaselt hindavad „*USA ametiisikud Kesk- ja Ida-Euroopa turupotentsiaali 500 miljardile dollarile*“. Teksti eesmärk on näidata, kuivõrd majanduslikult potentsiaalseks välismaailm Eestit kui ühte Ida-Euroopa riiki peab ning see potentsiaalsus

avaldub just raha teenimise võimaluses. Sõnumit on võimendatud selle mitmekordse ümbersõnastamisega: kasutatakse otsest tsiteerimist, selle ümbersõnastamist ning öeldu kordamist. „Eesti on seda väärt, et dollareid siia investeerida“, taotleb tekst. Tegelased on aktiivsed („USA ametiisikud *hindavad* /.../“; USA president *ütles* /.../“) ning osalevad. Majanduslik areng seostub ka julgeolekuga, nt kindlustaks Ameerika tollase presidendi Bill Clintoni sõnade kohaselt investeeringud „*piirkonnas ellu viidud majandusreformide ning tagaks seal „tõelise julgeoleku“*“.

Dollarit seostati tekstides ihaldusväärsusega, elu edasi viiva ning majandusliku arenguga. Nt artiklis „Eesti sõlmis Maailmapangaga 18 miljoni dollarilise laenulepingu“ (BNS 1995a) on uudisväärtusena esitatud laenulepingu allkirjastamist Eesti riigi (rahandusminister Andres Lipstok ja sotsiaalminister Toomas Vilosius) ja Maailmapanga vahel. Laenulepinguga „*annab Maailmapank Eestile 18 miljonit dollarit laenu tervishoiusüsteemi kaasajastamiseks*“, laenu kasutatakse „*kogu tervishoiusüsteemi ümberkorraldamiseks*“, tegevustena tuuakse välja investeeringud nii infrastruktuuri kui ka töötajate koolitamise ja täiendusõppesse.

Kahtlemata ei olnud dollar seotud ainult positiivsete ja ihaldusväärsusega elu või eesmärgi kujutavate artiklitega. Näiteks artiklis „Maavärina mõju Jaapani majandusele võib olla kaksikpidine“ (Hollak 1995b) arutatakse välja äsja toimunud Jaapani maavärina maksumus, mida väljendatakse dollaris. Maavärin ning selle majanduslik kahju ei olnud kindlasti midagi ihaldusväärsusega. See artikkel aga näitab dollari geograafilist ulatust, see presenteerib dollarit kui maailmaraha.

4.2.3.2. Raha ja majandustegevus kodumaal

1995. jaanuari Postimehe siseuudiste veerg keskendus infrastruktuurile, majandusele ja poliitikale: erastamisprotsess ning selle osapooled (üürnikud, omanikud, seadusandlus, riik), valmistuti lähenevateks riigikogu valimisteks, kurdeti kaupade ja teenuste hinnatõusu üle, palju kirjutati elukeskkonna turvalisusest. Kokkuvõttes on kodumaise raha ja majandustegevuse diskursused järgmised:

- mis saab Eesti kroonist;
- kui vaid raha oleks rohkem ...;

- töötamise lõplik eesmärk on raha;
- Eesti krooni tähendus üleminekuühiskonnas: Eesti kroon kui Eesti üks turvalisuse garantiisid. Või siiski mitte;
- raha kaudu saab hinnata maailmas toimuvate protsesside ulatust.

Mis saab Eesti kroonist?

1995. aasta ajalehe Postimeest vaadates on näha, et ajalehes on raha ja majandustegevust väärtustatud, nt sisaldas iga väljaanne valuutaturu kõikumiste üksikasjalikku kirjeldust, ülevaated kirjeldasid muutusi päevade kaupa:

„Neljapäeval püsis dollar Saksa marga suhtes kindlalt allpool väga tugevat tehnilist taset 1,52 ning lühiajalised allaliikumised ei jõudnud ka 1,51ni. Sarnaselt püsis dollar ka Euroopa päeva lõpuni reedel“ (Valuutaturg 27. jaanuaril. 1995).

Olukord oli keeruline: ühelt poolt pidi Eesti krooni kasutuselevõtmine tähendama omariiklust, kuid veel kolm aastat pärast krooni kasutuselevõttu nõrgenes selle ostujõud kuudega. Kas üksikasjaliste kirjeldustega valuutaturu kõikumiste teemal sooviti inimestele näidata, et ka mujal toimub sama protsess ning et see ongi normaalne? Samas oli inflatsiooni näol tegemist uudse nähtusega (Nõukogude Liidus inflatsiooni ei tunnistatud), mis vajab avalikes tekstides lahtimõtestamist. Selleks kasutatud keel oli aga üsna tehniline ja võis tavainimesele kaugeks jääda.

Lisaks valuutaturu ülevaadetele sisaldas üleminekuühiskonna Postimees artikleid igapäevaeluliste objektide hindade muutuste kohta. Näiteks artiklis „Leib-sai kallineb kogu Eestis“ (BNS 1995b) põhjendatakse pagaritoodete hindade tõusu *„energia ja tooraine tunduvalt tõusnud hindadega“*. Viidatud on kuuete erinevale pagaritoodete tootjale ning kõik nendest *„on lähiajal sunnitud [autori rõhuasetus] oma toodetele peatselt ka kõrgema hinna kehtestama“*.

See olukord tekitab küsimuse Eesti krooni legitiimsusest – millele see 1995. aastal avalikes tekstides tugines? On teada, et raha kasutuselevõtmine ja selle kasutamine eeldab inimeste usaldust raha vastu. Valuutakõikumiste ja hinnatõusu kajastavate tekstidega on aktualiseeritud Eesti krooni usaldusväarsuse küsimus: milline on selle ostujõud tulevikus? Selle küsimuse üle 1995. aasta jaanuarikuu Postimehes ei arutleta. Seega põhineb

siirdeperioodi alguse Eesti krooni legitiimsus suuresti omariikluse ehitamisel, samas meedia vaikis – krooni kui omariikluse sümboli usaldusväärsusest inimese tasandil ei räägitud.

Kui vaid raha oleks rohkem ...

Rahapuuduse diskursus avaldub 1995. aasta alguse Postimehes selgelt: normaalne elurütm ja mitmed protsessid on takistatud ning tihti on selle ainsaks põhjuseks tekstides esitatud rahapuudust.

Siirdeaja ühiskonnale iseloomulikult on 1995. aasta alguse Postimehes vähe tekste, milles räägitakse inimesest, tema elust ja tegevustest ning sotsiaalsest heaolust. Üks väheseid sellekohaseid tekste on ajakirjanik Valeri Maksimi intervjuu sportlaskja Anne Obergiga („Anne Oberg, laskja, kes ei lähe üle laipade“ (1995)). Artiklis räägitakse kunagise tipplaskja sportlikust vormist ning tema valmisolekust esineda saabuvatel Atlanta olümpiamängudel. Artiklis kujutab Anne Oberg end inimliku sportlasena, kes pole nõus „küünarnukkidega teed rajama“ ning „üle laipade minema, et oma sportklikke eesmärke saavutada“. Ühe peamise põhjusena, miks ta pole tippvormis, esitab ta rahapuuduse:

„Vahel mõtlen, kui meie parimad oleksid asjakohaselt varustatud, ei tea, kui palju siis veel laseks. Aga kõik see maksab päris korralikku raha“ /.../

„Üheksakümnendate aastate alguses oli mul ligi paariaastane treeningupaus, faktiliselt ainult võistlesin. Elu muutus järsku väga kulukaks, ei jõutud padruneid osta ja sõitude eest maksta“.

Samas nendib ta, et *„kui nurisema hakata, siis nuriseda võib kõige üle. Aga tegelikult ei ole häda midagi“*. Eesti inimene peab ikka hakkama saama, olgu olukord kui raske tahes. *„Ma pean suutma maksimaalselt kasutada võimalusi, mis mul on,“* leiab ta lõpuks. Viimane tsitaat iseloomustab ka saavutusvajaduse rõhutamist tekstides.

Rahapuudus avaldub samuti tööteemalistes artiklites. Näiteks loos „Ülikooliseadus jättis internid palgata“ (1995) intervjuuerib Vilja Kallaste Maarjamõisa haigla peaarst doktor Urmas Kõõpi selgitamaks tekkinud olukorda, kus sadakond Tartu Maarjamõisa haigla juures töötavat internit ei saa alates aasta algusest palka. Olukorda nimetatakse *„internide rahatuseks“* ning selle on tinginud äsja vastuvõetud seadus, mille kohaselt võrdsustatakse

internid magistrantidega. Selle tulemusena saavad internid senise sotsiaalministeeriumist saadava palga (1150 krooni) asemel kultuuri- ja haridusministeeriumist stipendiumi (562 krooni). Olukorra vastutajatena nähakse „*meist kõrgemal pool*“ asuvaid ministeeriume, kes on „*ümbekorraldust halvasti ette valmistanud*“. Artikkel on esitatud intervjuu vormis ning lisatud ei ole teise osapoole – ministeeriumite – kommentaare.

Rahapuudus on läbiv ning ei ole omane ainult riskirühmadele, antud juhul noortele internidele. Peale internide elavad rahapuuduses ka arstid:

„Praegu on meie maja keskmine palk 2280 krooni miinus maksud. See on brutopalk, kus on sees lisatasud, öövalvetasud jne. Kaunis madal“.

Rahapuudust tunnetati seda teravamalt, et kaupu ja valikuvõimalusi erinevate asjade ostmiseks oli üha rohkem. Samas meenutas 1995. aasta alguse Postimees visuaalselt endiselt nõukogude ajalehti oma sisutiheda kirja ja väheste illustratsioonidega. Reklaami oli minimaalselt, reklaami sõnumiteks peamiselt hinnaalandused. Samuti on näha, et rahapuudus aktualiseeriti tekstides just ellujäämiseks vajalike väärtustega, milleks oli leib/sai ja toasoojus, samuti töö ja sissetulekud.

Töö tegemise lõplik eesmärk on raha.

Rahapuuduse diskursus oli lahutamatult seotud töö tegemise diskursusega, mille lõplik eesmärk tekstides näis nüüd, vastukaaluks nõukogude ajale, olevat raha teenimine. Kontentanalüüsi valimisse ei sattunud ühtegi töötamisest kui protsessist või töövahenditest kõnelevat artiklit, samas kui sissetulekuteteemalisi tekste oli kolm. Neist lähemalt vaadeldakse kahte: „Tartu noorarstid teevad tasuta tööd“ (Taal 1995) ning „Luterliku kiriku pastorid tahavad ka palka saada“ (Kusnets 1995). Sama tendents ilmnes ka terve jaanuarikuu Postimeest sirvides.

Töötajad on nendes lugudes ohvrid, kes on sunnitud tegema „tasuta“ või vähetasustatud tööd. Töö lõppeesmärk on teenida raha:

„Töö halva tasustamise tõttu on mitmed noored arstid internatuuri katkestanud ning siirdunud tasuvamatele aladele. Ka iseseisva töötamise õigusega arstid saavad Eestis oma

tööle mittevastavat palka ja seega puuduvad noortel arstidel materiaalsed stiimulid internatuuri jätkamiseks“ (Taal 1995).

Olukorra vastutajateks on riigi esindajad – sotsiaalministeerium ning kultuuri- ja haridusministeerium, kuid sarnaselt artiklile „Ülikooliseadus jättis internid palgata“ (Kallaste 1995) ei kajastata nende argumentatsiooni, millega olukorda põhjendatakse. Olukord on keeruline, kuna internid ei saa ka „lubatud stipendiumi“ dokumentide vormistamise viivituste tõttu. Loo eesmärk näib olevat konflikti konstrueerimine noorarstide ning valitseva võimu vahele; inimesed jäävad riigi rutakate otsuste tõttu kannatajaks ning see kannatus on seotud rahaga.

Niisamuti läbivad artiklit „Luteri kiriku pastori tahavad ka palka saada“ (Kusnets 1995) rahapuuduse ning töö kui raha lõppeesmärgi läbipõimuvad diskursused, kuid siin on raha kui töö lõppeesmärgi piir hägusem. Äsja oli lõppenud Evangeelse Luterliku Kiriku õpetajate konverents, milles arutati nii õpetajate palgaprobleeme kui ka liturgiliste protseduuride läbivaatamist ja uuendamist. Artikli esimene pool keskendub palgaküsimustele, niisamuti tähtsustavad seda küsimust ajakirjanikud artikli pealkirjas. Autor võtab konverentsil arutatud palgaküsimuse kokku järgmiselt:

„Väiksemate maakoguduste pastorid on suures kitsikuses, samal ajal kui suuremate linnakoguduste teenistujatel on hea sissetulek“.

Antud artiklis kasutatakse konflikti konstrueerimist väiksemate maakoguduste vs suuremate linnakoguduste õpetajate vahel, kuid ühiselt leiti, et „*kujunenud olukorda aitaks tasakaalustada keskne palga- ja pensionfond*“. Religioonisüsteem ei saaks endale sisemist ebavõrdsust ja konfliktsust lubada ning seega üritatakse otsida lahendusi. Artikli teine pool keskendub kirikuõpetajate tööle kui protsessile (liturgiliste protseduuride uuendamine) ning seega töö kui rahateenimise vahend töö teisi tähendusi ei välista. Samas peegeldavad artikli struktuur ning pealkiri, et artikli autor on konstrueerinud raha töö tegemise oluliseks ning määravaks aspektiks.

Eesti krooni tähendus üleminekuühiskonnas: Eesti kroon kui Eesti üks turvalisuse garantiisid. Või siiski mitte?

Krooni tähendus Eesti turvalisuse ülesehitamisel oli Postimehe tekstide põhjal ambivalentne. Ühelt poolt pidi Eesti kroon olema stabiilsuse üks tugisambaid ning selle garantiiks seotus Saksa margaga:

„Julgeolek on midagi enam kui riigikaitse ja relvad. See on elanikkonna turvatunne mistahes eluvaldkonnas. See on teadmine, et Eesti krooni kurss Saksa marga suhtes ei muutu; et riigi välispoliitiliseks prioriteediks on integreerumine Lääne organisatsioonidega /.../“ (Koppel 1995).

Samas on elukeskkonna turvalisust ja kuritegevust 1995. aastal raha ja majandustegevuse artiklites oluliselt suuremal määral representeeritud kui nõukogude ajakirjanduses ning ka hiljem. Rahaga seotud elukeskkonna ning turvalisusteema artiklid keskendusid ühelt poolt ellujäämisväärtustele nagu inimeste eluase (riigiomanduselt eraomandusele üleminek) ja toasoojus, teisalt kuritegevusele, palju räägiti vargustest ja varastest, röövimistest. Näiteks esitati ajalehe neljandal leheküljel Tartu politsei pressiesindaja teateid, sari kandis nime „Must kroonika“:

„Röövitud soomlasele meenus ka see, et 21. jaanuari hilisõhtul varastati talt ajal, mil ta istus ühes Laia tänava baaris, rahakott 1000 Soome marga ja 500 Eesti krooniga. Soome kodanik ei osanud politseile täpsemalt öelda, millises baaris ta istus. Varastatu ja röövitu kahjusumma hindas politsei 21 250 Eesti kroonile“ (autorita 1995).

Pilt on kontrastne, kuna sotsialismiaja ajakirjandus püüdis konstrueerida turvalist ja stabiilset elukeskkonda, see pidi olema elamiseks parem ühiskond võrreldes kapitalismiga.

Seega aktualiseeriti raha ja majandustegevuse tekstides üleminekuühiskonna julgeoleku defitsiiti. Ühelt poolt püüti Eesti krooni kaudu julgeolekut konstrueerida, viidates selle seotusele Saksa margaga; teisalt näitab turvalisusega seotud artiklite representatsioon ja sisu selle diskursuse nõrkust.

Raha kaudu on võimalik hinnata maailmas toimuvate protsesside ulatust.

Võrreldes nõukogude ajakirjandusega näeme üleminekuühiskonna tekstides uut diskursust – raha kaudu maailmas toimuvate sündmuste ja protsesside lahtiseletamine, täpsemalt nende ulatuse ja mõõtmise „tõlkimine“ kõigile arusaadavasse nn rahakeelde. Selle diskursuse kirjeldamiseks tuuakse kaks erinevat näidet keskkonnas toimunud loodusõnnetusi kajastavatest artiklitest. Kohalike sündmuste puhul on selleks 1995. aasta jaanuaritorm, millest kõneles lühiuudis „Torm tekitas Hiiumaal 4,9 miljonit kahju“ (ETA 1995). Tekst annab meile teada, et:

„Hiiu maavalitsuse esialgseil hinnanguil põhjustas 23. jaanuari torm Hiiumaal kahju 4,9 miljoni krooni ulatuses“, samas kui „Saaremaal tekitas torm majanduslikku kahju maavalitsuse hinnangu kohaselt umbes 1,6 miljoni krooni ulatuses“.

Lugejale öeldakse, et „seega oli torm ulatuslikum Hiiumaal“. Niisamuti rakendatakse seda tekstides ka mujal maailmas aset leidnud sündmuste puhul. Näiteks artikkel „Kliimakatastroof Lääne-Euroopas laieneb“ (dpa-Reuter-BNS 1995) annab teada, et „Tugevad vihmasajud ja tormituuled on paljudes Lääne-Euroopa piirkondades tekitanud miljonitesse ulatuvaid kahjusid ja nõudnud hulgaliselt inimelusid“. Ka Jaapani maavärina mõjudest kõnelev artikkel „Maavärina mõju Jaapani majandusele võib olla kaksikpidine“ (Hollak 1995) annab aimu sündmuse ulatusest: „Esialgsete hinnangute kohaselt võib kahju ulatuda 20-140 miljardi dollarini“.

Raha on tekstides kasutatud keelena, mille abil on võimalik asetada sündmused ja protsessid mõttelisele redelile ning osutada, kuivõrd ulatusliku või tõsise sündmusega on tegu. Seda võiks nimetada majanduslikuks mõtlemiseks. Nõukogude ideoloogilises ajakirjanduses 1985. aasta näite põhjal sellist diskursust ei leidunud, kuigi seda välistada oleks meelevaldne.

4.2.4. 2005. aasta algus

2005. aasta kontentanalüüsi valimi põhjal oli näha raha ja majandustegevuse homogeniseerumist. Sama tendentsi võib välja tuua ka välis- ja kodumaise raha ja majandusruumi diskursuste juures, st diskursused ei ole võrreldes varasemate perioodidega enam nii ekplitsiitsed, nad kattuvad ning põimuvad omavahel rohkem läbi. Seda tuleb tulemuste lugemisel silmas pidada.

4.2.4.1. Rahvusvaheline raha ja majandusruum

Võrreldes siirdeperioodi diskursusega on Ameerika Ühendriigid uue aastatuhande alguses oma liidripositsiooni kaotamas. Möödunud on esimene Georg W. Bushi valitsusaeg (sh 11.09.2001 terrorirünnakud), 2005. aasta alguses pühitsetakse tema teise presidendipõlve algust, kuid seda varjutavad mitmed nii siseriiklikud kui ka rahvusvahelised pinged. USA alustas sõjalist tegevust Iraagis 2003. aastal, põhjendades seda vajadusega otsida ning hävitada massihävitusrelvad, peamiseks liitlaseks tõusis Suurbritannia. Pärast Saddam Husseini kukutamist aga massihävitusrelvi ei leitud, vastupidi, Bushilt, tema administratsioonilt ning Suurbritannia peaministrilt Tony Blairilt hakati aru pärima sõja tegelike motiivide kohta. 2004. aasta lõpus vallandus ka Abu Ghraibi vangilaagris avastatud piinamisfotode skandaal. Siinpool Atlandi ookeani oli kõneaineks Türgi kuulumine Euroopa Liitu ja kultuuriruumi ning presidendivalimised Ukrainas. Geo-poliitiliste teemade kõrval oli väga aktuaalseks ka „teadaolevalt ajaloo suurimaks“ looduskatastroofiks tituleeritud, 2004. aasta lõpus toimunud Aasia tsunami.

Kokkuvõttes selgusid analüüsil järgmised välismaise raha ja majandusruumi diskursused:

- kumb on vägevam: USA või Euroopa (Liit)? Euro kujutab endast tõsiseltvõetavat konkurenti USA dollarile;
- Putini Venemaa on sisemiselt nõrk, kuid siiski majanduslikku jõudu kogumas. Putini Venemaal leiavad aset lääneriikidele ohtlikud arengud;
- on õiglane, kui jõukamad riigid aitavad rahaliselt vaesemaid ning kannatavaid riike.

Kumb on vägevam: USA või Euroopa (Liit)? Euro kujutab endast tõsiseltvõetavat konkurenti USA dollarile.

Iraagi sõda on nimetatud ajalehetekstides „Lääne lõhestajaks“, jagades lääneriigid sõja pooldajate ning vastaste leeriks. 2005. aasta jaanuari tekstides on näha raha ja majandustegevuse taustal toimuvat võitlust: kumb on majanduslikult vägevam: kas Euroopa (Liit) või Ameerika Ühendriigid? See kaalukauss on tekstides vägagi kõikuva loomuga ega ole kummalegi poole pidama jäänud. Ühelt poolt näeme tekste, mille eesmärk on näidata Euroopat kui peagi majanduslikult maailma esirinnas olevat piirkonda, nii näiteks representeeritakse artiklis „Euroopa näitas maailma superlennukit“ (Riikoja, Olesk ja Pajuste

2005) Euroopa riikide koostööd kõrgtehnoloogias (nn uue superlennuki Airbus käiku laskmine), mis oma jõus peaks ületama Ameerikat:

„See on huvitavaim uus lennuk maailmas, majandusliku tugevuse ja tehnilise innovatsiooni sümbol,“ rääkis Briti peaminister Tony Blair. „Üle kõige on see märk enesekindlusest, et suudame globaalsel turul võistelda ja võita.““ /.../

„Airbusi edus näeb Prantsuse meedia Euroopa riikide koostöö vilja ning tunneb varjamatut võidurõõmu, lootes, et ameeriklased on sunnitud loovutama juhtpositsiooni nii olulisel kõrgtehnoloogilisel alal nagu lennundus“.

Autorid toovad välja, et uuel Airbusil on mitmeid eeliseid aastaid rahvusvahelist lennuturgu valitsenud ameeriklaste Boeing 737 ees. Neist võiks nimetada vaid osa: keremõõtmed, ühe tankimisega läbitav vahemaa, kütusesäästlikkus, rääkimata visuaalsest väljanägemisest ning reisijate mahutavusest. Lennuk olevat nii võimas, et maailma lennujaamade võrk ei suutvat kõiki planeeritud lennukeid teenindada. Taolise majandusliku „võidurelvastumise“ lahutamatu osa on valuuta, mis piiritleb vastandumist: antud juhul aktualiseeritakse euro maailmatähtsusega valuutaks:

„Kokku loodab konsortsium müüa 700-750 lennukit. Projektiga nulli jõuda tahab tootja kolme aastaga, selleks on vaja müüa 250 õhulaeva. Kokku kulus lennuki arendustöödele üle kümne miljardi euro“.

Samas ei tähenda eelkirjeldatud diskursus seda, et Euroopa olekski uus majanduslik keskus maailmas. Artikli „Euroopa Komisjoni esimees lubas uusi töökohti“ (Ruuda 2005) põhjal on näha, et ka Euroopa vaevleb sisemistes probleemides, milleks on madal majanduskasv ning töökohtade vähesus. Siiski näidatakse ka selles artiklis Euroopat kui piirkonda, kus majanduslik potentsiaal on seni täielikult avastamata. Artiklis tsiteeritakse Euroopa Komisjoni juhti Jose Manuel Barrosot:

„Kõige esimese ülesandena tuleb meil taastada majanduskasv ja luua juurde rohkem ning paremaid töökohti“ lisas ta. „Peame vabastama Euroopa tohutu, seni vaka all hoitud potentsiaali,“ rõhutas eurokomisjoni juht Barroso oma sõnavõtus.“

Artiklis ei vastandata end otseselt Ameerikale, vaid loodetakse majanduskasvu abil näidata oma „tegelikku jõudu“ kõikidele, sh ka „Euroopa inimestele“.

Euroopa „potentsiaalile“ vastukaaluks näidatakse Ameerika Ühendriike kui hääbuvat maailma majandusjõudu. Ameerika on tähistamas president Georg W. Bushi teise ametiaja algust ning sellele vaheetapile mitmed artiklid 2005. aasta jaanuari Postimehes keskenduvadki. Nendes kasutatakse raha USA naeruväärsuse näitamiseks. Artikli „Bushi inauguratsioon tuleb ajaloo kalleim“ (Raud 2005) näitel on seda näha eriti illustratiivselt:

„Neile meeldetuletustele vaatamata [viide Iraagi sõjale, autori täiendus] soovib Washington näidata maailma võimsaimale riigile kohast vaatemängu, mille maksumus on 40 miljonit dollarit, seega 10 miljonit enam kui Bushi esimene ametisseastumine.“

Artikli lõpus esitatakse pingerida presidendi ametisse vannutamise pidustuste maksumusest USA lähiajalooos, alustades Jimmy Carter'iga (1977: 3,6 miljonit dollarit) lõpetades Georg W. Bushi teise ametiajaga (2005: 40 miljonit dollarit). Dollar on naeruväärne, oma väärtust ja positsiooni maailmapildis kaotav valuuta, annab see artikkel meile teada. Olukorra vastutajaks peetakse tekstis teist korda ametisseastuvat president Bushi.

Seega nähakse toimumas kahe valuuta – USA dollari ja euro – omavahelist konkurentsi, mida taastoodetakse tekstidega.

Putini Venemaa on sisemiselt nõrk, kuid majanduslikku jõudu kogumas. Putini Venemaal leiavad aset lääneriikidele ohtlikud arengud.

Venemaa ei ole viimase kahekümne aastaga raha ja majandustegevuste või -keskkonna konstruktsioonist kadunud, ühes või teises positsioonis on ta alati olemas. Pärast Eesti taasiseseisvumist on Venemaa muutunud Eesti jaoks ametlikuks vaenlaseks, seda oli näha siirdeühiskonna tekstide põhjal ning seda väljendavad ka uue aastatuhande alguse tekstid. Artiklis „Pensionärid nõuavad Putini lahkumist“ (Bahovski 2005) näidatakse Venemaa sisemist nõrkust, sisemisi pingeid, mis väljenduvad raha ja majandusteemade kaudu. Artikli kohaselt nõuavad Venemaa pensionärid president Putini lahkumist ja endiste soodustuste (tasuta sõit ning pöhiravimid) taastamist, uue seaduse järgi asendusid need rahalise kompensatsiooniga:

„Pensionäridele uus korraldus ei meeldinud ja nad blokeerisid liikluse Venemaa mitmes linnas, kaasa arvatud Moskva eeslinnades. Nende väitel ei korva saadav raha vanu soodustusi ja endine seadus tuleks taastada. Rahaline kompensatsioon ulatub kuus 60 kuni 660 kroonini“.

Probleemi laiaulatuslikkuse näitamiseks viidatakse, et *„muutus mõjutab kümneid miljoneid inimesi, kes elasid napi pensioniga ja seetõttu toetusid tugevalt soodustuste süsteemile“.*

Tähenduse võimendamise eesmärgil on tsiteeritud protestijate loosungeid, samuti on artikli lõpus loetletud nimekiri *„Putini lahendust ootavate küsimustega“*: Beslani pantvangidraama ohvrite omaksed nõuavad pantvangidraama sõltumatut uurimist ja Putini langev populaarsus. Lisaks tsiteeritakse artiklis natsionalistliku Rodina fraktsiooni liidrit, kes alustas soodustuste taastamise eesmärgil näljastreiki. Kõik eelloetletud tehnikad on aidanud konstrueerida diskursust – Venemaa vaevlemas sisemiste probleemide küüsis.

2005. aasta alguse Postimehes on toodud lääneliitlaste kinnitused eelkirjeldatud Venemaa-diskursusele. Artiklis *„Vaadake Weimari Vabariiki, näete praegust Venemaad“* (2005), mille autoriks on Niall Ferguson, Harvardi ülikooli ajaloo professor ning Oxfordi ülikooli Jesuse kolledži uurija, tõmmatakse mitmeid paralleele praeguse Venemaa ning Weimari Vabariigi (Hitleri-eelne ning -aegne Saksamaa) vahele. Autor leiab, et Venemaast *„on kiiresti saamas sama suur oht Lääne turvalisusele, kui ta on juba praegu Venemaa demokraatiale“*. Muude valdkondade kõrval kasutatakse selleks majandusruumi kirjeldamist: mõlemad riigid on läbi elanud majanduse kokkuvarisemise (NL ning Saksamaa I maailmasõjas), hüperinflatsiooni ning sellele järgnenud majandustõusu. Praegune Venemaa majanduskasv tugineb autori arvates suuresti naftahindade tõusule. Samuti kontrollib Putin sarnaselt Hitlerile riigi peamisi massikommunikatsioonikanaleid. Venemaa kujutab endast tõelist ohtu, kuna

„Goldman Sachs'i investeerimiskompanii ennustuste kohaselt võib Venemaa majandus 2030. aastaks olla suurem kui Suurbritannia oma ja isegi suurem kui Saksamaal“.

Autor eristab siiski Nõukogude Liitu ja Venemaad ja Putinit ning seda, mis ta Venemaaga teeb. Ta kirjeldab, et on Vene kultuuri suur austaja ning on seda olnud juba lapsepõlvest saati.

Majanduskasv autokraatse juhtimisega riigis on läänemaadele ohtlik kombinatsioon. Teksti põhjal on see teistest samalaadse olukorraga riikidest ohtlikum, kuna Venemaad iseloomustavad ka territoriaalsed huvid väljaspool oma riigi piire (autor viitab Gruusia ja

Ukraina, samuti Tšetšeenia sündmustele). Arvestades Venemaa senist „rahvusküsimuse“ retoorikat, peaks ka Eesti tundma end ohvrina:

„Praegu saab Kreml, kui tahab, mängida sama mängu vene vähemustega Kasahstanis (kus venelasi on 30 protsenti elanikkonnast), Lätis (pisut alla 30 protsendi; Eestis (28 protsenti), Ukrainas (17 protsenti).“

Kahtlemata sobitub artiklis konstrueeritud ohvri-roll Eesti senise Venemaa diskursusega. Venemaa ei ole majanduslikult enam pankrotistumas, vastupidi, eksperdid prognoosivad suurt edu. Seda enam tuleb Eestil „hingesugulasi“ otsida lääneriikidest.

On õiglane, kui jõukamad riigid aitavad rahaliselt vaesemaid ning kannatavaid riike.

Võrreldes siirdeperioodiga on uuel aastatuhandel üles kerkinud raha annetamise diskursus. Annetamise kaudu konstrueeritakse nii globaalsel kui ka lokaalsel tasandil jõustruktuuride paiknemist: kes kellele annetas, kui palju ja mis valuutas. Artiklis „ÜRO: vaesemaid riike tuleks rohkem abistada“ (Bahovski ja Ruuda 2005) arvatakse Eesti „*äsja rikkaks saanud riigina*“ nende riikide hulka, kes peaks vaesemaid riike aitama:

„ÜRO kutsub üles maailma rikkamaid, sealhulgas Ida-Euroopa riike, andma rohkem arenguabi vaesematele maadele ning ka Eesti välisministeerium soovib Eestil abisummasid suurendada.“

Eesti saab aga ÜRO avaldatud raportis kriitika osaliseks, kuna „*„äsja rikkaks saanud riigid“ ei näita üles piisavat heldust, sest ei anna jõukamaks saades korralikku välisabi*“. Artikkel sisaldab Eesti välisministeeriumi esindaja kommentaari, mille kohaselt tuleks praegu antavat abisummat suurendada, kuid selles ei esitata vastuargumente Eesti rikkuse kohta. Seega arvatakse 2005. aasta alguse Eesti meedias maailma rikkaimate riikide hulka, nõustudes nii ÜRO raporti kriitikaga kui ka sellega, et Eestil on võimalik välisabiks antavaid summasid suurendada. Kõnealuse raporti legitiimsuse suurendamiseks on lisatud selgitus selle valmimise kohta: „*seda aitasid koostada 265 eksperti ning see koostati kolme aasta jooksul*“. Riikide täpsema positsiooni määramiseks kasutatakse viidet riiklikule kogutoodangule (RKT): maailma rikkaimateks peetakse Taanit, Luksemburgt, Hollandit, Norrat ja Rootsit ning vaeseimateks Malit, Burkina Fasot, Etioopiat, Ghanat, Mauritaaniat ja Jeemenit. Dollari jätkuvast positsioonist kui maailmarahast annab tunnistust artikli lõpus olev viide:

„Enam kui miljard inimest peab hakkama saama vähem kui ühe dollariga päevas“.

Raha annetamise diskursus oli 2005. aasta alguses aktuaalne veel teiselgi põhjusel, nimelt 2004. aasta lõpus aset leidnud Aasia tsunamiõnnetuse tõttu. Artiklis „Riigipead kutsusid üles Aasia abiraha tõstma“ (Bahovski 2005) kutsutakse riike (määratlus täpsustamata) üles senist toetusraha suurendama:

„ÜRO peasekretär Kofi Annan tegi uudistevõrgu BBC teatel konverentsil doonormaaadele üleskutse anda kannatanud riikidele veel üks miljard dollarit (umbes 11,8 miljardit krooni) rahalist abi“.

Lisaks räägitakse riikidest nagu Jaapan, Suurbritannia, USA, Saksamaa ja Prantsusmaa ning nende algatusest kehtestada „moratoriumi tsunamis kannatanud riikide võlgade tagasimaksetele“. Näeme, et raha kaudu koostatakse nn maailmakaart: rikkad riigid, kes peavad oma rikkusest osa vaesematele loovutama. See on rikkaks olemisega kaasaskäiv kohustus maailma ees.

Raha annetamise diskursus, nagu mitmed teised uue aastatuhande raha ja majandusruumi diskursused, ei ole olemuselt stabiilne ja eksplitsiitne. Nii näiteks seatakse artiklis „Kommentaar: Hiigellaine Saksa meedias ehk kas raha ikkagi haiseb? (Ventsel 2005) raha annetamise eetilised motiivid kahtluse alla, vaadates Saksa meedias lahvatanud nii eraisikute, poliitikute, avaliku arvamuse tegelaste kui ka meediakanalite „võistuannetamist“. Autor küsib, kas annetamisel on alati tegemist abiga, või teinekord ka enesekesksusega, kuna enamik suuri annetusi leidis meedias kõlapinda:

„Paljude kriitiliste kommentaatorite arvates muutus Kagu-Aasia looduskatastroof sellise annetamisteatri juures vaid teisejärguliseks pilditaustaks. Õnnetusest endast näitasid telekanalid vaid paari klippi kõnede ja tšekkide üleandmise vahele, kuhu kuulusid ka trafaretsed kaastundlikud kaassõnad“.

4.2.4.2. Raha ja majandustegevus kodumaal

2005. aasta jaanuarikuise Postimehe siseuudiste teemakäsitlusi oli palju: räägiti arstiabi kättesaadavusest ja kvaliteedist, haridusreformist ning päevapoliitikast. Jaanuari teises pooles oli aktuaalne jaanuaritormi tekitatud kahjude temaatika, samuti muud keskkonnaga seotud

küsimused. Kokkuvõttes selgusid analüüsil järgmised kodumaise raha ja majandusruumi diskursused:

- „Intellektuaalid võivad ju seal mõelda ja öelda, aga õigust loob võim ja raha“;
- rahapuudus valitseb peamiselt tervishoiu- ja kultuurisfääris;
- raha viib elu edasi;
- raha kasutamist peab jälgima, raha on väärtus, mida tuleb hoida. Ajakirjanduse ülesanne on olla riigi rahakoti valvur;
- raha kaudu on võimalik hinnata maailmas toimuvate protsesside ulatust;
- kumb on töö juures olulisem – kas eneseteostus või palk? Palk – kas avalik häbipost või kaastunde tekitamise vahend?

„Intellektuaalid võivad ju seal mõelda ja öelda, aga õigust loob võim ja raha.“

Võrreldes siirdeühiskonnaga näeb tekstides raha ja vaimu/etika konflikti üle diskuteerivat diskursust. Diskursuses otsitakse vastust küsimustele, kas Eestis domineerib raha võim? Kas raha võim jätab ruumi vaimu võimule? Kes on selles süüdi ning kuidas oleks konflikti võimalik lahendada? Illustratiivseteks näideteks on Krista Kodrese arvam avaldus „Eesti arhitektuuris domineerib raha loomingu üle“ (2005) ning ka Rein Veidemanni „Kas vaimu võõr(an)dumine?“ (2005). Õieti on tegemist vaimuinimeste diskursusega võimu ja vaimu suhetest, raha võimu esindajad (tavaliselt käsitletud ettevõtjaid, äri- ja majandusinimesi) selle teema üle arutlema ei kipu. Krista Kodres leiab, et tänapäeva Eestis domineerib raha võim loomingu üle arhitektuurile kui avaliku ruumi planeerimise protsessile tuginedes. Rein Veidemann kõneleb küll vaimuinimestest, kuid viitab peamiselt kirjanikele, loovharitlastele. Ta leiab ka, et enamik loovinimesi tegeleb „*elu enda kooshoidmisega*“, mitte „*ühiskonna ja inimese taasloomisega*“, st enamik haritlasi peab äraelamise eesmärgil oma oskusi müüma ega saa tegeleda ühiskonna ja inimese mõtestamisega. Mõlemad haritlased leiavad, et protsess on alguse saanud juba 1990ndatest, mil siirdeperioodil oli määravaks meid ümbritseva infrastruktuuri loomine sotsiaalsfääri arvel. Kodres viitab

„maa pea saajaprotsendilisele tingimusteta erastamisele, mis andis kogu kontrolli projekteerimis-, ehitus- ja arendustöö üle eraomanikule. Arhitektuuri üle otsustamine on olnud niisiis survestatud eelkõige ärielistest huvidest – ehitada odavalt ning müüa kallilt“,

Veidemann aga „*pealesurutud positsioonivahetusele – sotsiaalsest diskursusest lülitati välja terve põlvkond [vaimueliiti, autori täpsustus] kui „endised“ /.../“*, st uute oludega mitte-kohanenud vaimueliit tõmbus Veidemanni arvates perifeeriasse.

Kodrese tekstis vastutab olukorra eest avalik võim, kes pole pidanud vajalikuks kohustada projekteerimis-, ehitus- ja arendustööga tegelevaid osapooli arvestama avaliku ruumi planeerimisel rahahuvide kõrval ka ühiskonna huve. Veidemann tekstis otsest süüdlast ei otsi, protsessid on olnud pikaajalised ning ühepoolsed, ja pakub konflikti lahendamiseks välja Eesti Nõukoja idee.

Ka Ene Ergma artikkel „Juhuslik valik“ (2005), mis kõneleb kõrg- ja kutsehariduse olukorrast, viimase madalast väärtustamisest ühiskonnas esimese kasuks, taastoodab ja kinnitab eeltoodut – raha võim dikteerib turumajanduslikus ühiskonnas selle, millistes piirides toimib vaim.

Rahapuudus valitseb peamiselt tervishoiu- ja kultuurisfääris.

On ennatlik arvata, et uue aastatuhande alguses kadus siirdeperioodi lõppemisega rahapuuduse diskursus. Samas pühendatakse sellele nüüd oluliselt vähem ajaleheruumi, kui 1995. aasta analüüsis näha oli. Artiklis „Haigekassa rahanappus võib kärpida haigusraha“ (Kuus 2005) leiab autor, et haigekassa rahapuudus on pidev, selle olukorra lahendamiseks on haigekassa koos sotsiaalministeeriumiga võtnud kasutusele meetmed nii eelmisel kui ka algaval aastal, „*pingelisele olukorrale otsitakse pidevalt lahendusi*“. Artikli lõpus antakse ülevaade haigekassa ligi 7 miljardi krooni suurusest eelarvekuludest kokku seitsme alakategooria lõikes (tervishoiuteenused, ravimite kompenseerimine jms).

Rahapuudus puudutab uue aastatuhande esimese kümnendi keskel tekstide järgi eelkõige sotsiaal- ja haridusvaldkonda: ülikoolid on sunnitud õpilaste pärast konkureerima, haigekassal on probleeme eelarvega ning loovtegevuset rahastatakse liiga vähe. Võrreldes 1995. aasta tulemustega on rahapuuduse diskursus jõudnud n-ö teisele tasemele, enam ei räägita rahapuuduse kontekstis esmaseks ellujäämiseks vajalikest esmatarbekaupadest, vaid sotsiaal- ja kultuurisfäärist.

Raha viib elu edasi.

Vastukaaluks muutuvale rahapuuduse diskursusele on tuntav 2005. aasta alguse Postimehe tekstides rahakülluse diskursus, raha kui elu edasiviija. Artiklis „Tallinna koolid sõlmivad esimesena remondileppe“ (Saever 2005a) antakse teada, et

„Kui mullu oli linnal koolide remondiks ligi 100 miljonit krooni, siis tänavu on see koos riigilt saadava rahaga ligi 165 miljonit krooni. Linna senise rahastamistempo juures oleks kõikidele pealinna koolidele remondiring peale tehtud 2018. aastaks, nüüd aga on tähtsiks 2013. aasta“.

Välja on töötatud kolmepoolne süsteem – linn, kool ning Riigi Kinnisvara AS – hoonete haldamiseks ja remontimiseks. Remondiraha saamiseks annab linn koolihooned Riigi Kinnisvarale, kes üürib hooneid linnale välja. Tekstiga legitimeeritakse taoline finantseerimissüsteem: tegemist on riigifirmaga, mis peab tagama tehingu usaldusväarsuse. Samuti tuuakse välja mitmed muud positiivsed kasutegurid nii kooli kui ka linna seisukohast.

Uudistes kasutati tihti elu edasiviimiseks n-ö tulevikuraha – raha, mida veel realselt olemas ei olnud. Taolised uudised tuginesid sageli Euroopa Liidu fondidest rahastatavate projektide presenteerimisele, kus rahastamisaotlus alles esitatakse või on juba esitatud, kuid finantseerimisotsust veel ei olnud. Artiklis „Tallinna Laagna tee trammiliin võib valmida kolme aastaga“ (Saever 2005b) loodab autor, et piki Laagna teed kesklinna kulgema hakkav uus trammiliin valmib 2008. aasta lõpuks, „*vähemalt poole vajaminevast kahest miljardist kroonist loodab linn saada Euroopa Liidu fondidest*“. Trammiliin loodeti valmis saada 2008. aasta lõpus, pessimistlikuma prognoosi järgi 2009. aasta lõpus või 2010. aastal. Investeeringus ollakse nii kindlad, et „*vajaliku raha lihtsalt peab leidma*“:

„Linna täpset osa on praegu raske ennustada, kuid oleme finantsdirektoriga arutanud, et kui ikka selline suurinvesteering tuleb, siis linn lihtsalt peab vajaliku raha leidma,“ sõnas Reede [Tallinna abilinnapea Kaupo Reede, autori märkus].

Ühte domineerivat valdkonda, milles taolisi elu edasiviivad artikleid esitati, ei ole. 2005. aasta jaanuarikuu Postimehele tuginedes jäävad silma nii infrastruktuuriobjektid (nt „Tartus valmib ajalooline hansalodi“ (Päärt 2005) kui ka inimese pereeluga seotud artiklid (nt „Riik toetab paljulapselisi emasid“ (Hanschmidt 2005). Samuti on teada, et Euroopa Liidu

struktuurfondidest rahastati erinevate valdkondade projekte alates infrastruktuurist, lõpetades majandus- ja elukeskkonna ning inimressursi arendamisega.

Samas kohtuvad artiklis „Südamehaiguste ennetus nõuab kümme miljonit“ (Kuus 2005) raha kui elu edasiviija ning rahapuuduse diskursused. Kõnealusel artiklist selgub, et „*Riik kavatses tänavu südame-ja veresoonkonnahaiguste vähendamiseks ja ennetamiseks kulutada kümme miljonit krooni*“, kuid Südameleidi asepresidendi Toomas-Andres Sullingu „*sõnul on kümme miljonit krooni südamehaigustest põhjustatud suremust arvestades väike summa*“.

Seega on nii rahapuuduse kui ka rahakülluse diskursused omavahel tihti läbipõimunud nii ühes tekstis kui ka tekstidevaheliselt. Meedias toimub nende diskursuste omavaheline võitlus.

Raha kasutamist peab jälgima, raha on väärtus, mida tuleb hoida. Ajakirjanduse ülesanne on olla riigi rahakoti valvur.

Uue aastatuhande esimese kümnendi keskel on ajakirjandus täitmas riigi rahakoti „valvekoera“ rolli. Võrreldes varasemate perioodidega paljastatakse ajakirjanduses riigi rahaga ebaausalt või ebakorrektselt käitunud ametkondi/organisatsioone. Artiklis „Omavalitsusjuhid hämarate riigihangete pärast kohtu ees“ (Püüa 2005) avalikustab autor mitmete kohalike omavalitsuste (Mustvee, Kuressaare, Are vald, ka Tallinna linnavalitsus) „ebakorrektselt või ebaausalt teostatud riigihanked“. Enamikul juhtudel on eiratud riigihangete seaduses sätestatud avaliku riigihanke piirmäära. Artiklis vastanduvad kohalike omavalitsuste juhid ja Riigihangete Amet (viidatakse peadirektorile) ning õigussüsteemi osapooled (kohus, keskkriminaalpolitsei), samuti on nimetatud mitmeid firmasid, kellele kohalike omavalitsuste juhid on „*magusaid suurtellimusi maha mänginud*“. Artikli autor positsioneerib end kui korraloojat:

„Sageli on ametiseisundi kuritarvitamise ning riigihangete nõuete rikkumise uurimiseks algatatud kriminaalmenetluse aluseks ajakirjandus“.

Tekst on „laetud“ viidetest erinevatele rahasummadele (kroonides), kõikide üksikjuhtumite puhul on kirjeldatud põhjalikult, kui suure summa ühe või teise omavalitsuse juht erafirmale „maha on mänginud“.

Üsna selgepiirilisel esineb see diskursus ka mitmetes teistes artiklites (nt „Riigikontroll sarjas Draamateatri rahaasjade ülinõrka korraldust“ (autorita 2005). Draamateatri nn rahaasjad on 29. jaanuari Postimehes pälvinud suure tähelepanu: teemat kajastavad nii esilehe artikkel, juhtkiri kui ka leheküljel 5 avaldatud Draamateatri vastus („Teatrijuht tõrjub riigikontrolli rünnakut“ (Riikoja 2005)). Tekstis kasutatakse tähendust võimendavaid sõnu:

„Korralagedus, ülinõrk kontroll ja raha kasutamist reguleeriva korra eiramine olid mõisted, millega riigikontroll iseloomustas Draamateatri majandustegevust“.

Sageli viidatakse artiklites riigi- või maksumaksja rahale/ rahakotile. Summade kirjeldamiseks kasutatakse konkreetseid rahanumbreid ja omadussõnu (mitmemiljoniline jms). Tähenduse võimendamiseks viidatakse nn tavainimesele (nt „see on tavainimese jaoks küll väga suur summa“).

Raha kaudu on võimalik hinnata maailmas toimuvate protsesside ulatust

Siirdeperioodi ajakirjanduses ilmnenu protsesside ulatuse mõistmise diskursus on püsinud üsna muutumatuna ka uue aastatuhande alguses. Meedia asetab maailmas toimuvad sündmused nn rahakeele abil hierarhiasse, domineerib majanduslik mõtlemine. Sarnaselt siirdeühiskonnaga kasutatakse seda diskursust näiteks loodusõnnetuste kajastamisel. Kuigi artikkel „Põhja-Euroopa ravitseb saja aasta rängima tormi haavu“ (Kaas 2005) keskendub tekstiosas Skandinaavias ja Balti riikides aset leidnud tormikahjustuste kirjeldamisele muudes kategooriates (elektrivooluta majapidamiste hulk, olukord transpordivaldkonnas jms), siis artikli lõpus esitatakse tormikahjude pingerida rahas:

„Rootsi – 55,5 miljonit eurot (ligi 868 miljonit Eesti krooni); Taani – 134 miljonit eurot (ligi 2,1 miljardit Eesti krooni); Läti – vähemalt 3,8 miljonit latti (ligi 85,4 miljonit Eesti krooni); Leedu – vähemalt 250 000 litti kahju energiavõrkudele (ligi 1,1 miljonit Eesti krooni); Soome – pole teada“.

Taolisi pingeridu ei konstrueerita ainult keskkonnakahjude puhul, nt ka USA presidentide inauguratsioonipidustuste maksumusi esitati taolisel viisil. Seega sõltub protsesside ulatuse mõistmise diskursuse täpsem eesmärk selle konkreetsest kasutamise kontekstist, laiemalt aga soovetakse ühte sündmust teisele eelistada või vastupidi, selle tähendust maha suruda.

Kumb on töö juures olulisem – kas eneseteostus või palk? Palk – kas avalik häbipost või kaastunde tekitamise vahend?

Kui nõukogude ajakirjanduses oli töö inimese kasvatusvahend, siis siirdeühiskonnas muutus töö valdavalt rahateenimise vahendiks. Uue aastatuhande alguses ei ole rahateenimise diskursus enam nii absoluutne, kõrvale on tekkinud ka teine, eneseteostuse eesmärk.

Sellegipoolest on 2005. aasta jaanuarikuu Postimehes palgateema muutunud niivõrd aktuaalseks, et pea iga ajaleht puudutab seda suuremal või vähemal määral. Enamasti on kõneaineks avaliku sektori ning riigi hallatavate ettevõtete töötajate sissetulekud, vähem erasektori palgatase, olgu põhjuseks palgasuhete konfidentsiaalsus või soovimatus sellest avalikult kõneleda.

Artiklis „Ametiühing meelitab autojuhte Inglismaale“ (Reimer 2005) peavad bussijuhid kuupalka liiga väikeseks:

„Kui palka ei tõsteta, siis lähevad mehed ära ja siia tuuakse inimesi vedama Kohtla–Järvelt eelpensionile saadetud kaevurid“, lausus Kangur [Pärnu bussijuht Eini Kangur, autori märkus].

Tekstis räägitakse, et transporditöötajate ametiühing on bussijuhtidele pakkunud Inglismaal tööd. Inglismaa tööandja tagab eestlasele aasta jooksul neljanädalase puhkuse, tasuta majutuse ning kolm edasi-tagasi lendu kodumaale, lisaks 290 000-kroonine aastasissetulek. Kuigi autor räägib erinevatest marsruutidest, mida Eestis või Inglismaal töötades läbida tuleb, siis pikemalt bussijuhi töö olemusel ei peatuta. Bussijuhid on siin ohvrid, kelle tööd Eestis piisavalt ei väärtustata.

Olukord on vastupidine riigi hallatava Tallinna Sadama juhtide palkade puhul. 2005. aasta alguse Postimees pühendab sellele teemale olulise osa leheruumist: teemat lahatakse nii esilehel, juhtkirjas kui ka pikemas uudisloos majandusleheküljel. Samuti võetakse eksperthinnang Tartu Ülikooli dotsendilt, majandusteadlaselt Kulno Türgilt, kes on „*aastaid tegelenud juhtimise ja palgatemaatikaga*“. Tallinna Sadama uut palga- ja motivatsioonisüsteemi naeruvääristatakse, viidates nii pealkirjas („Sadamajuht soovis 1,57-kroonist preemiat“ (Reinap 2005)) kui ka tekstis korduvalt uue palgasüsteemi valemis olevale veale. Tegelikuses „*tekiks sadamajuhil võimalus teenida 1,8 miljonit krooni*“. Tähtsuse võimendamiseks toob autor korduvalt sisse peaminister Andrus Ansipi, kelle sõnul näitab see

„sadu tuhandeid kroone maksma läinud motivatsioonisüsteemi mõttetust“ ning Tallinna Sadamas valitsevat üldist segadust arvepidamisel. Tekst ei jõua kaugele Tallinna Sadama juhtkonna töö olemuse arutelul, nende tööd kui sellist naeruvääristatakse, kuna selle töötasu eest peaks neil motivatsiooni olema enam kui küll. Türk lisab veel, et „pealegi on praegusaja ettevõtetes tööülesanded ja vastutus niivõrd põimunud, et üksikisiku tulemuslikkust on seega keeruline, kui mitte võimatu hinnata“.

Vastukaaluks sissetuleku suurusele töötamisel annab autor artiklis „Eesti areng meelitab kadunud poegi-tütred koju“ (Pullerits 2005) teada, et raha tähtsus töös on vähenemas. Nimelt leiavad artiklis võõrsil õppinud haritud Eesti noored, et „mingil juhul pole piiri taha jäämise põhjuseks raha“. Samas on Eesti areng mõjutanud neid kodumaale naasma, sest „praegu on andekatel spetsialistidel võimalik ka Eestis ära elada, nii et suurema raha teenimise võimalus Läänes pole enam oluline põhjus Eestist lahkumiseks“. Töös nähakse võimalust enesearendamiseks, mis päädib karjääriga: „Eestis on lihtsam jõuda positsioonile, kus saab teha mõttekat ja sisulist tööd, millel on ka mingi mõju ühiskonnale ja majandusele“. Noor Kaido Kaarli (25 a) leiab, et „mujal kuluks samasuguseks ülestöötamiseks ja karjääriredelil ronimiseks palju kauem aega“.

Töö tähendusväli rahaga seotud artiklites on võrreldes siirdeühiskonnaga sissetuleku küsimusest laienenud enesearendamise ja karjäärini. Kas töö lõppeesmärk on raha või karjäär, on diskussiooni objekt.

5. JÄRELDUSED JA DISKUSIOON

Käesolevas peatükis esitatakse raha ja majandustegevuste representatsiooni ja tähendusvälja muutumise analüüs ajakirjandustekstides. Kõikide aastate puhul on kõigepealt esitatud kontentanalüüsi ja seejärel diskursuseanalüüsiga seotud hüpoteesidele vastamine. Tulemusi võrreldakse teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtadega ning Hallin'i mudeli abil vaadatakse, millised on meedia rollid raha ja majandustegevuse representeerimisel. Tulemuste tõlgendamisel vaadatakse, milline on olnud inimese kokkupuude rahaga.

5.2. 1985. aasta algus

Kontentanalüüsi eesmärk oli võrrelda raha ja majandustegevuse representatsiooni muutumist ajakirjandustekstides. Uurimise tulemusena selgus, et raha ekvivalentide representeerimisel iseloomustab nõukogude ajakirjandust majandustegevusest rääkimine rahale viitamata, st majandustegevus pidi toimima rahata. Ajalehes kõneldi uute kaubanduspindade ehitamisest, lasteaedade ja sööklate avamisest, haiglate renoveerimisest – kõigest sellest, mis puudutas iga inimest isiklikult ning oli igapäevaolu oluline osa. Kuigi majandus ja infrastruktuur olid peamised raha ja majandustegevusega seostatud valdkonnad, siis võrreldes hilisema perioodiga pälvisid suurt tähelepanu inimese sotsialiseerumine/harimine, elustiil ja töö ning töövahendid. Nn tavainimene esines tekstides nii aktiivse kui passiivse tegelasena suuremal määral kui hilisematel perioodidel. Raha modaalsus oli ligi pooltel juhtudel (42%) positiivne, mis on kõrgeim osakaal võrreldes hilisemate perioodidega.

Diskursuseanalüüsi hüpoteesiks oli, et Nõukogude Eesti ajakirjandustekstides kasutati raha ideoloogilise tööriistana müüri ehitamiseks sotsialistlike ja kapitalistlike riikide vahele. Raha majandusliku funktsiooni sfääris vaikiti, sellest tekstides ei räägitud. Hüpotees leidis kinnitust: raha ja majandustegevust kasutati nõukogude ajakirjanduses 1985. aasta ajalehe Edasi näitel sotsialismi ideoloogiliste ambitsioonide täitmiseks. Müüri ühel pool asus sotsialistlik plaanimajandus kui elujõuline ja arenev, tööinimeste vajaduste igakülgele rahuldamisele suunatud ja riigi kontrollitud tegevus. Müüri teisel pool asusid kapitalistlikud lääneriigid, kus valitses „sotsiaalne ebavõrdsus“, enamikke inimesi kasutati üksikute huvide eesmärgil ära. Üksikute huvi väljendus peamiselt „kasumiahnusena“. Välisuudistele oli

ajalehes Edasi pühendatud teine lehekül, mis näitab, kuivõrd oluliseks näilise avatuse säilitamist ja välismaailma konstrueerimist peeti.

Sotsialismi peaideoloogi Marxi arvates on raha subjekt ja inimene objekt, raha valitseb inimese ja inimühiskonna üle. Uurimuses sai kinnitust, et ajakirjandustekstide kaudu taastoodeti inimese kaitsmise diskursust, milles õigustati, et riik peab majandusellu sekkuma ning ainult nii on võimalik inimesi kaitsta raha võimu eest. Hinnad olid riiklikult fikseeritud ja toodete/teenuste vajadus riiklikult otsustatud ning seega ei kõnelenud nõukogude ajakirjanduse hinna ja raha väärtuse muutumise, inflatsiooni teemal. Kaelberer (2007) toob välja, et just inflatsioon on see, mis lõhub inimese ja riigi vahelist usaldust, kuid usaldus on peamine, millele raha kasutamine ühiskonnas tugineb. Samuti ei tundnud ajakirjanduses presenteeritav nõukogude rahastruktuur eraisiku laenu ja võlga, tekstides esitatava ideoloogia järgi ei pidanud ükski nõukogude inimene laenukoorma all kannatama. Rubla pidi seega tähistama stabiilset ühiskonda, kus inimene ei pea end tundma koormatuna „raha võimu“ ees.

Huvitav on vaadata töö ja raha suhte muutumist tekstides. Kodumaise majandustegevuse diskursuse põhjal oli igal nõukogude sotsialistlikul kodanikul riigi ees kohustusi ning need tuli lunastada töö tegemisega. Marxi järgi ei olnud töö eesmärk raha teenimine, vaid inimese kasvamine ja areng. Kontentanalüüsi tulemusena selgus, et selle ideoloogilise eesmärgi täitmisele olid suunatud paljud tekstid. Ajalehe Edasi esilehel portreteeriti tööinimeste elu, kõneldes töövahenditest ja -tingimustest ning inimese töökogemustest. Selle kaudu aktualiseerus tekstides kaupade defitsiidi küsimus: inimesed ei tundnud end kehvades töötingimustes ning riknevate töövahenditega hästi, tööprotsess oli takistatud. Ilmselt just selle, igapäevase toimimise tasandil valitseva kaupade defitsiidiga nõukogude aja inimese reaalses elus kokku puutuski ning selles mõttes võib pidada ametlikku tekstides käibivat diskursust osakeseks reaalsusest: raha näis olevat küllalt, kuid osta polnud midagi. Inimese jaoks ei olnud esmatähtis raha, vaid igapäevane kaup. Ihaldatud kaupu hangiti n-ö leti alt ja tutvuste kaudu, määravakas osutus sotsiaalne kapital ning nii tekkis kaupadele sümbolväärtus.

Raha ja majandustegevuse kõneaine tõstatamisel täitis 1985. aasta alguse ajaleht Edasi ideoloogia taastootmise rolli (vt tabel 2). Samas selgus peatükis 1.3.2, et esimesi märke Eesti elanike pragmatiseerumisest võis täheldada juba 1980ndate alguses ning seda võis

hoogustada üha suurenevad käärid meediatekstide ning selle vahel, millega inimesed silmitsi seisid.

Tabel 2. 1985. aasta alguse ajakirjanduslike standardite sfäärid raha ja majandustegevuse kõneaine teemades (kasutades Hallin'i mudelit)

Raha ja majandustegevuse kõneaine valdkonnad	Meedia-riigi suhe	Meedia roll
Kapitalismi kriitika	Meedia toimib konsensuse sfääris	Ideoloogia taastootmine
Objektide defitsiit	Meedia toimib diskussiooni sfääris	Ideoloogia taastootmine (nõukogude sotsialismi materiaalne edukus), samas tööinimeste presenteerimine
Rahapuudus, raha väärtuse muutumine ajas Raha majanduslikud funktsioonid Raha ja majandustegevuse seosed	Meedia vaikib	Ideoloogia taastootmine

5.3. 1995. aasta algus

Kontentanalüüsi põhjal eristus siirdeaja ajakirjanduse pilt raha ja majandusteemade representeerimisel tugevalt võrreldes varasema ja hilisema perioodiga. Infrastruktuuri- ja majandusvaldkonna tekstide osakaal tõusis märgatavalt võrreldes nõukogude perioodiga. Kõik, mis meenutas Nõukogude Liitu – sotsiaalne sfäär, inimesed, töö ja selle olulisus ühiskonnas, ka kultuur ja haridus – taandus olulisel määral. Tekstides tõsteti esile majandusvaldkonda ning selles tegutsevaid inimesi. Samas aktualiseeriti tekstides oluliselt enam elukeskkonna turvalisust ning kuritegevust, mis näitab turvalisuse puudust üleminekuühiskonnas. Raha representeerimisel kasutati enam valuutat, enamjaolt Eesti krooni või USA dollarit – toimus nn valuutade homogeniseerumine (vt Dodd 2005). Poolte kontentanalüüsi valimisse haaratud artiklite puhul oli raha ja/või majandustegevus kesksel

kohal – sellest räägiti tekstides palju. Raha modaalsus oli paljuski negatiivne: raha ei jätkunud tegevusteks, raha oli defitsiit nii inimese kui ka ettevõtte jaoks.

Diskursuse analüüsi hüpotees keskendus Eesti krooni tähenduse uurimisele omariikluse ülesehitamisel. Tekstides kinnitati, et Eesti julgeolek tähendab teadmist, et Eesti krooni kurss Saksa marga suhtes ei muutu, st Eesti kroon on stabiilne ning tagatud stabiilse välisvaluutaga. Samas iseloomustab Eesti taasiseseisvumise algusaastaid väga kõrge inflatsioon: 1993. aastal ulatus inflatsioon 89%ni, 1994. aastal oli see 48% ning 1995. aastal 29% (Võrk 1998). Niivõrd suure inflatsiooni põhjuseid on mitmeid, kuid esimese tõuke selleks andis plaanimajanduse varjatud inflatsioon, mis andis omakorda surve palkade tõusuks (ibid.: 56). Inimese tasandil toimus seega suur muutus: kuidas mõista inflatsiooni, kui seda pole näiliselt 60 aastat olnud? 1995. aasta jaanuari Postimees kajastas päevase täpsusega muutusi valuutaturul, tuues välja valuutade kõikumiste põhjused ning muud kommentaarid. Samuti tõstatati tekstides ellujäämisväärtustega seotud kaupade (leib/sai, toasoojus, eluase) hinnatõusu küsimus. Üheks üleminekuühiskonna meedia funktsiooniks on seega inimeste harimine inflatsiooni teemal (vt tabel 3). Samas ei leia ajalehes tekste, mis kõneleksid inflatsioonist inimese tasandil: mida arvasid inimesed väheneva ostujõuga Eesti kroonist?

Nõukogude ajakirjanduses kajastatud objektide puudus asendus ülemineku perioodi alguses rahapuuduse diskursusega. Rahapuudust toodi paljude ellujäämisväärtustega (toit, eluase) seotud probleemide põhjuseks. Raha tähendus muutus ka inimese tasandil Eesti taasiseseisvumise, rahareformi ja inflatsiooni tulemusena. Selles protsessis võis eelis olla nendel inimestel, kellel puudus pikaajaline nõukogude rahastruktuuri kogemus ehk kes olid nooremad. Seda on kinnitanud ka mitmed uuringud nn võitjate-kaotajate põlvkonnast. Üleminek uude ajastusse toimus noorte poliitikute juhtimisel ja uute ärimeeste (kes olid samuti enamuses noored) toetusel, mis põhjustas generatsioonidevahelise kasvava lõhe (Lauristin ja Vihalemm 1997: 109). Ka peatükis 1.3.2 viidatud Eesti noorte longituuduurimus näitas (Rämmer 2005), et hea teenistuse väärtustamine on 1990ndate aastate lõpuks võrreldes 1980ndate algusega oluliselt suurenenud ning peamise tegurina on uurimuses mainitud rahareformi.

1995. aasta jaanuari Postimehe tekstides räägiti tööga seoses valdavalt sissetulekutest, mis põimub rahapuuduse diskursusega: palgad on väikesed ja normaalne elurütm häiritud. Inimesed, kelle sissetuleku üle tekstides arutati, kuulusid sotsiaalsfääri (arstid/internid,

kirikuõpetajad). Meedias toimuski seeläbi n-ö nõrkade ja tugevate ehk ellujääjate konstrueerimine, kasutades Simmelit, inimeste „väärtuse“ mõõtmine avalikkuses. Kontentanalüüsis selgus, et artiklites olid aktiivseteks tegelasteks peamiselt rahandus- ja majandusala esindajad, tekstide kaudu „muutusid“ nad seega tugevateks ning jäid selleks siirdeperioodi lõpuni.

Raha ja majandustegevuse kõneaine tõstatamisel täitis 1995. aasta alguse ajaleht Postimees uute normide sissetoomise ja legitimeerimise rolli (vt tabel 3). Eesti krooni inflatsiooni mõjust inimese tasandil vaikiti, ajakirjandus kehtestas riiklikku seisukohta kroonist kui ühest Eesti julgeoleku alustalast.

Tabel 3. 1995. aasta alguse ajakirjanduslike standardite sfäärid raha ja majandustegevuse kõneaine teemades (kasutades Hallin'i mudelit)

Raha ja majandustegevuse kõneaine valdkonnad	Meedia-riigi suhe	Meedia roll
Venemaa kui vaenlane Läänemaad kui sõbrad, lääneriikide ühisraha USA dollar kui maailmaraha Liberaalne majanduspoliitika	Meedia toimib konsensus- sfääris	Uute normide sissetoomine, nende legitimeerimine, inimeste harimine ja teavitamine
Rahapuudus indiviidi ja riigi tasandil	Meedia toimib diskussiooni sfääris	Eriarvamuste esitlemine
Mis saab Eesti kroonist? Krooni vaikiv usalduskriis	Meedia vaikib	Riikliku seisukoha kinnitamine (Eesti kroon on Eesti julgeoleku alustala)

5.4. 2005. aasta algus

Võrreldes varasemate uurimuses vaadeldud perioodidega iseloomustab 2000ndate esimese kümnendi alguse Postimeest raha ja majandustegevuse ühtlasem jaotumine tekstides: selgeid liidripositsioone (nt tegelaste, rahaga seostatud valdkondade või artikli asukoha kategooriates) enam ei esine. Ühtlaselt katab raha elukeskkonna, sotsio–poliitilise keskkonna, globaalteemalisi ja inimesest kõnelevaid artikleid. Samuti katab raha ja majandustegevus ühtlasemalt tervet lehenumbrit. Ka raha modaalsuses on toimunud nihe ühtlustumise poole: 1/3 juhtudel on see positiivne ja 1/3 juhtudel negatiivne. Majandustegevusi laiendatakse rohkem kui kunagi varem, mis on ilmselt seostatav 2000ndate alguses toimunud majanduskasvuga.

Uurimust planeerides seati diskursuseanalüüsi hüpoteesiks, et Euroopa ühisraha euro legitimeerimine toimub 2000ndate aastate alguses, kuid käesolev analüüs näitas selle protsessi algust juba siirdeperioodil 1995. aastal. Viitamine ajaloole ning süsteemi pidevale täiustamisele, stabiilsuse tagamise mehhanismidele ning usaldust garanteeriva institutsiooni olemasolule – need tekstivõtted legitimeerisid Euroopa tulevast ühisraha (tollal eküü nimetuses) napilt kolm aastat pärast Eesti krooni kasutuselevõtmist. 2005. aasta jaanuarikuu tekstides esines aga teine huvitav nähtus – euro ja dollari omavaheline konkurents (vt nt Dodd 2005). Ühelt poolt püüti dollarit marginaliseerida, teisalt näidata eurot kui uut maailmaraha. Samuti oli näha jätkuvat vastandumist Venemaaga: Putini Venemaa on küll sisemiselt nõrk, kuid majanduskasvu tingimustes lääneriikidele ohtlik.

Võrreldes siirdeühiskonna tekstidega on märgata rahapuuduse muutuvat iseloomu: ellujäämisväärtustest on see liikunud sotsiaal- ja kultuuri valdkonda. Jätkub simmellik inimeste „väärtuse“ mõõtmine avalikkuses läbi palgatemaatika.

Ajalehe Postimees näitel on ajakirjandus täitmas riigi rahakoti valvamise rolli, (vt tabel 4). Eesmärgiks seatakse raha ebaausa ja ebakorrekse kasutamise avalikustamist ning vastavate inimeste või ametite/organisatsioonide avalikku häbistamist.

Tabel 4. 2005. aasta alguse ajakirjanduslike standardite sfäärid raha ja majandustegevuse kõneaine teemades (kasutades Hallin'i mudelit)

Raha ja majandustegevuse kõneaine valdkonnad	Meedia-riigi suhe	Meedia roll
Nn Putini Venemaa ja selle negatiivne mõju Liberaalne majanduspoliitika Raha väärtus: „maksumaksja rahakotti“ peab valvama	Meedia toimib konsensus sfääris	Normide taastootmine ja kinnitamine Riigi rahakoti valvamine
Euro ja dollari konkurents Rahapuudus sõltuvalt valdkonnast	Meedia toimib diskussiooni sfääris	Eriarvamuste esitlemine
Kiire majanduskasvu mõjud	Meedia vaikib	Riikliku seisukoha kinnitamine

Inimese tasandil on mitmed uuringud (Rämmer 2008, TNS Emor 2006) täheldanud eestlaste järjest suurenevat pragmaatilisust, materiaalsete ja eneseväljenduslike väärtuste suurenevat osakaalu ning seda eriti Eesti meeste seas. 2005. aastaks oli Eesti jõudnud ära oodata taasiseseisvumisaja suurima majanduskasvu, tööpuudus asendus tööjõupuudusega, võrreldes siirdeperioodiga oli inimeste elatustase oluliselt tõusnud. Kuid suurenenud oli ka kaubavalik, turunduskommunikatsioon oli aktiivsemaks ja agressiivsemaks muutunud. Raha oli omaette eesmärgiks muutunud, nagu Simmel viitas, raha eest ostetavate objektide hulk ja valik oli võrreldes siirdeühiskonnaga oluliselt suurenenud.

5.5. Raha jätkuv kasutamine avalikes tekstides

Raha ja majandusruum on võrreldes 2005. aastaga muutunud aktuaalseks seoses kiire majanduskasvu pidurdumise, vähem või rohkem pehme maandumise ning käesoleval aastal päädinud majanduskriisiga. Käesolevas uurimistöös selgus raha ja majandustegevuse senisest ühtlasem jaotumine ajakirjandustekstides: raha ei ole pelgalt majandusvaldkonna pärusmaa,

raha ja majandustegevusi põimitakse erinevate eluvaldkondadega seotud tekstidesse, viidates esemete maksumusele, erinevatele raha väljendavatele omadussõnadele või majanduslikele tegevustele. Võib eeldada, et see protsess ei ole taandunud, pigem vastupidi, nt artiklis „Uuring: ülikoolid arvasid Jägala joa väärtuseks 157 miljonit“ (toim. Jaagant, U., 14.04.09) toimub (loodus)kultuuri sammelik kaubastumine:

„Tallinna tehnikaülikool ja Tallinna ülikool viisid läbi omalaadse uuringu, millega lihtsustatult öeldes arutati rahasse ümber Jägala joa sotsiaalsed ja rekreatiivsed väärtused [autori rõhuasetus] ehk kui palju oleksid inimesed nõus maksma, et populaarsel vaatamisväärsusel säiliks looduslik veehulk. Uuringust selgus, et Eesti tööealise elanikkonna aastane nõudlus Jägala joa järele praegusel kujul on umbes 157 miljonit krooni. /.../ Hüdrojaama rahaliseks väärtuseks on uuringu järgi 4,5 miljonit krooni“.

Artiklis leitakse, et „kui mingile kaubale puudub tegelik turg, tuleb see luua hüpotetiliselt“ /.../, kuna „asjade otsustamisel tuleb kuidagi panna loodusväärtused ja majanduslikud väärtused ühele pulgale [autori rõhuasetus].“

Uurimuse tulemusena selgus, et turumajanduse tulekuga on ajakirjandustekstides aktualiseerunud majanduslik mõtlemine (nt analüüsis leitud nn protsesside ulatuse mõistmise diskursus), mis sellises ulatuses nõukogude ajakirjanduses puudus. Majanduslik mõtlemine ei piirdu ainult majandusvaldkonnaga, see on jõudnud ka meelelahutusse (nt rahal põhinevad telesaated „Tõehetk“ ja „Võta või jäta“), poliitilisse retoorikasse (nt „Eesti viie Euroopa rikkama riigi hulka“ vs „Õnn ei peitu rahas“) ja muudesse valdkondadesse. Omaette märk on erinevates uuringutes viidatud eestlaste üha kasvav pragmatism, materiaalsete ja individualistlike väärtuste eelistamine vaimsetele ja kollektiivsetele.

Kriitilisel ajal on inimeste informeerimine majanduses toimuvast hädavajalik, kuid kahetsusväärset on praeguses meediapildis rahateemat liigagi ühekülgset representeeritud, puudust tunneme positiivsetest näidetest uue alguse või eneseleidmise teel. Käesoleva töö autor leiab, et esimene samm algab ilmselt kõige põhilisemast: tunnistamisest, et avalikkuses on raha liiga palju. Kas see on meie elus kõige olulisem? Milline võiks olla meedia funktsioon uuenevas olukorras? Edasine uurimisküsimus on samuti muutuva ühiskonna ja raha suhe: raha tähendus kriitilistel ajahetkedel muutub, kuid küsimus on, kuidas?

Käesolevas töös on uuritud kaasaja ühte olulisimat indikaatorit – raha ja majandustegevusi ajakirjandustekstides – ning välja toodud viimase paarikümne aasta vältel aset leidnud olulisemad muutused. Töö meetod võimaldab uurimust korrata ja vaadata kriitilise tähtsusega viimast kolme-nelja aastat ning seda, mida toob lähitulevik.

6. KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö eesmärk oli uurida raha ja majandustegevuse representatsiooni ja tähendusvälja muutumist ajakirjandustekstides perioodil 1985–2005 ajalehe Postimees näitel. Samuti uuriti, millised on ajakirjanduse funktsioonid raha ja majandustegevuse representeerimisel muutuvatel aegadel. Tööga soovis autor näidata, et raha väärib senisest põhjalikumat tähelepanu ka ühiskonna- ja kommunikatsiooniuurijatelt.

Töö teoreetilise ja empiirilise osa moodustasid kolm teemaderingi: raha sotsioloogia, Eesti ühiskonna ja meediasüsteemi muutumine alates 1980ndate keskpaigast ning samuti raha tähendus ja selle muutumine Eesti elanikkonnas. Peamiseks teoreetikuks oli Simmel, ideid ammutati tema „Raha filosoofiast“ (koost. 1900). Raha sotsioloogia klassikutena leiavad oma koha töös ka Marx ja Weber.

Empiirilise analüüsi aluseks olid ajalehe Postimees paberväljaande tekstid 1985. (ajaleht kandis nime Edasi), 1995. ja 2005. aasta jaanuarikuust. Kontentanalüüsi valim kujunes jaanuari kolmanda nädala reedese ja laupäevase ajalehe tekstidest, diskursuseanalüüsi puhul vaadati tervet jaanuarikuud. Kontentanalüüsi valimiks kujunes 172 artiklit, sh 50 teksti 1985. aastast, 65 teksti 1995. aastast ja 57 teksti 2005. aastast. Valimisse kaasati kõik tekstid, kus representeeriti raha, rahaga seostatud mõisteid, valuutasid ja majandustegevusi. Diskursuseanalüüsi valimis oli 45 artiklit, sh 8 teksti 1985. aastast, 17 teksti 1995. aastast ning 20 teksti 2005. aastast. Diskursuseanalüüsi valimisse võeti need tekstid, mis kajastasid rahvusvahelist ja kodumaist raha ning majandusruumi. Analüüsiks kasutati kriitilise diskursuseanalüüsi võtteid.

Uurimuses otsiti kinnitust kahele hüpoteesile. Esiteks eeldati, et raha on nõukogude plaanimajanduses ja vabaturumajanduslikus keskkonnas (sh siirdeühiskonnas ning majanduskasvu perioodil) ajakirjanduses erinevalt representeeritud. Erinevused seisnevad nii rahaga seostatud valdkondades, aktiivsetes/passiivsetes tegelastes kui ka raha kõneaineks olemise positsioonis. See hüpotees leidis kinnitust, erinevused puudutasid kõiki kontentanalüüsiga vaadatud kategooriaid.

Raha ja majandustegevusega seostati nõukogude ajakirjanduses peamiselt inimese sotsialiseerumist/harimist, vähem kajastati elukeskkonna ja turvalisusega seotud aspekte.

Võrreldes hilisemate perioodidega kõneldi majandustegevusest tihti rahale viitamata. Valuutadena kasutati üldjuhul rubla, vähem ka dollarit, muid valuutasid mainiti oluliselt vähem. Raha ja majandustegevusega seotud artikleid läbis üldjoontes positiivne modaalsus: ajakirjandus kajastas plaanimajanduse pidevat progressi ja elujõulisust.

Siirdeühiskonna raha ja majandustegevuste representatsioon tekstides muutus kardinaalselt: rahaga seostus valdavalt Eesti ja rahvusvaheline majandus, inimese kajastamine tõmbus oluliselt tagaplaanile. Aktiivseteks kõnelejateks muutusid majandus- ja rahandusvaldkonna esindajad. Raha kaudu aktualiseeriti elukeskkonna turvalisuse ja kuritegevuse temaatikat, mis tähistas turvalisuse puudumist. Eesti krooni kõrval representeeriti tugevalt USA dollarit. Samuti on märkimisväärne, et 2005. ja 1985. aasta valimid olid sarnasemad kui 1995. ja 2005. aasta valimid, st siirdeühiskonna ajakirjandus eristus tugevalt, olles oluliselt enam rahandus- ja majanduskeskne.

Uue aastatuhande alguse representatsiooni iseloomustab raha ja majandustegevuse senisest ühtlasem jaotumine ajalehe erinevatel lehekülgedel, erinevates valdkondades ning tegelastes. Kuigi raha modaalsuses on enim suurenenud positiivsus, siis positiivsete ja negatiivsete tekstide osakaal on võrdne (1/3). Raha jätkub tegevuste elluviimiseks ja majandustegevusi laiendatakse oluliselt rohkem kui kunagi varem.

Teine hüpoteeside ring keskendus raha tähendusvälja muutumisele. Töös eeldati, et rahale konstrueeritakse meediatekstide kaudu peale majanduslike funktsioonide ka muid tähendusi, täpsemalt eeldati, et

- 1980ndatel ehitati rublaga ideoloogilist müüri lääne ja nõukogude kultuuri vahele, st raha kasutati ideoloogilise „tööriistana“, raha majanduslikust funktsioonist ei räägitud. See hüpotees leidis kinnitust: nõukogude ajakirjandus täitis raha ja majandustegevuses kehtiva ideoloogia taastootmise rolli. Inimest tuli raha võimu eest kaitsta „peites“ inflatsiooni ja vabastades laenukoormast. Samas määras riik inimestele „sotsialistlikud kohustused“, st inimene oli riigi ees võlglane ja see võlg tuli tasuda töö tegemisega.

Samuti eeldati, et

- 1990ndatel oli krooni eesmärk ehitada üles Eesti riik: turumajanduse tulekuga muutusid raha majanduslikud funktsioonid kõneaineks, samas säilis selle kasutamine ideoloogia eesmärgil (omariikluse ehitamine).

See hüpotees leidis kinnitust. Turumajanduse tulekuga aktualiseerusid raha majanduslikud funktsioonid, tekstides räägiti hindade kõikumistest, valuutaturu muutustest ning Eesti ja rahvusvahelise majanduse arengust. Eesti krooni kasutati tekstides omariikluse ehitamisel (st *Eesti julgeolek tähendab muuhulgas seda, et Eesti krooni kurss Saksa marga suhtes ei muutu*). Samas oli Eesti krooni tähendus omariikluse ehitamisel 1995. aastaks ambivalentne: toimunud oli väga suur inflatsioon, kuid meedias ei esitatud tekste, mis kõneleksid inflatsioonist inimese tasandil. Mida arvasid inimesed väheneva ostujõuga Eesti kroonist ja kuidas omariikluse sümbolisse suhtuti? Samuti selgus, et kaupade defitsiit asendus raha defitsiidiga.

Kolmandaks eeldati, et

- 2000ndate algusest on eesmärk võtta kasutusele euro, sellega soovitakse väljendada kuuluvust Euroopasse, toimub jätkuv eemaldumine/vastandumine Venemaast.

Kuigi hüpotees leidis kinnitust, algas Euroopa ühisraha taotlemine meediatekstides juba siirdeühiskonnas, kus toimus tugev vastandumine Venemaast. 2000ndate aastate alguses marginaliseeriti tekstides USA dollarit ning uue maailmarahava kujutati eurot: valuutat konkureerisid omavahel.

Tulemuste tõlgendamisel vaadati ka, milline on meedia roll raha tähendusvälja edasikandmisel. Selgus, et see on paljuski muutunud: alates kehtiva ideoloogia taastootmisest nõukogude ajakirjanduses, uute normide sisseseadmisest siirdeühiskonnas ning riigi rahakohti valvuriks muutumisest uue aastatuhande künnisel.

Viimase kolme-nelja aastaga on nii majanduses (kiire majanduskasvu pidurdumine ning sellele järgnenud majanduskriis) kui ka ühiskonnas toimunud mitmeid muutusi ning edasine uurimisteema peaks keskenduma raha muutuva tähenduse uurimisele. Käesolev töö pakub selleks terminoloogia ja metoodika.

7. SUMMARY

The goal of current master thesis was to describe the movements of representation and the semantic field of money and economic activities during 1985-2005 in the public texts of newspaper Postimees. In addition, the functions of media were analyzed in representation of money and economic affairs. The author's intention was to draw the society and communication researcher's attention to the need to investigate the money also in social sciences.

Three themes compiled the theoretical and empirical basis: sociology of money, the change of Estonian society and media system starting from 1980 and also the meaning of money for Estonian inhabitants. The main theorist was Simmel and his "Philosophy of Money" (compiled in 1900). Also, Marx and Weber found their places in this thesis as the classics of sociology of money.

Media texts from newspaper Postimees were used as empirical data. Texts were analyzed using content and critical discourse analysis (Fairclough) methods. The sample of content analysis consisted of 172 articles from third week of January of year 1985 (sample was 50), 1995 (sample was 65) and 2005 (sample was 57). The sample of discourse analysis consisted of 45 articles (8 texts of 1985, 17 texts of 1995 and 20 texts of 2005) and texts stemmed from whole January. In discourse analysis the construction of foreign and local money and economic sphere was analyzed.

In thesis two main hypotheses were set. First, it was presupposed that money, words related to money, currency and economic activities are represented differently in journalistic texts in Soviet Union (year 1985), transition period (year 1995) and in economical growth period (year 2005). The differences appear in themes raised through money and economic activities, in relationship of object and subject in texts, in modality of money and in position of money as talking subject of media.

Pre-described hypothesis was confirmed as a result of content analysis. Socializing and educating of the people dominated in the main and sub themes of the articles, aspects related to living environment and security gained less attention. Compared to later periods, reference

to money was rarely made in economic discussions. If texts included reference to currency, mainly the ruble was used. There was also some quotation made to the US dollar and on much lesser extent to the other currencies. Articles related to money and economic affairs were mostly written in positive key: press communicated the constant progress and vitality of the Soviet centrally-planned economy, but the issue of deficit was also raised in the stories about working people.

In the transitional society the representation of money and economic activity changed completely: money was mostly connected to domestic and international business, educating and socializing of people and representation of lifestyle were forced to the background. Subjects like security and crime became also relevant topics in texts. Members of the business and finance community became very active spokespersons. US dollar was strongly represented alongside the local currency. It is also remarkable that the representation of money and economic activities in general in 2005 resembles more the one in 1985 than the one of the transitional society. This shows that the media of the transitional society as even more oriented on money.

Representation of money and business activities in the new century shows signs of underdispersion: money is more widely spread all over the newspaper throughout the pages, sectors and speakers. Even though the modality of money has become more positive, the share of positive and negative articles is equal ($\frac{1}{3}$ of both).

The second collection of hypothesis concentrated on the semantic field of money. It was assumed that other meanings beside economic ones are constructed for money through media texts; more specifically it was assumed that:

- in the 1980's the ruble was used to construct a wall between the Soviet and Western culture, meaning that money was used as a "tool" of ideology.

This hypothesis was confirmed. Soviet press performed the reproduction role of the ideological objectives through the field of economic affairs. People had to be protected from the power of Money. By determining the prices and salaries and "hiding" the inflation the stable currency – ruble – was constructed. The state also designated "social responsibilities" for people, which had to prove their commitment to the state through work.

It was also assumed that:

- in the 1990's one of the functions of the Estonia kroon was to rebuild the state: along with the introduction of the market economy, the economic functions of money were becoming more dominant, but its use as an ideological instrument also continued (rebuilding the state).

This hypothesis was confirmed. Market based economy meant that economic functions of money became more important: issues like economic interdependence of Estonia and other countries, fluctuation of prices and changes in exchange rates of currencies were widely discussed. The kroon was also used for rebuilding the newly regained statehood (one pillar of the national security was the fact that Estonian kroon had a fixed exchange rate against the German mark). At the same time there was lack of texts discussing the inflation at human level: what did Estonian people think of Estonian kroon as symbol of rebuilding the state?

Third hypothesis was that:

- in the beginning of 2000's the objective has been the introduction of Euro, which would strengthen the image of belonging to Europe and continue the withdrawal from or even confrontation to Russia.

This hypothesis was confirmed, even though the desire for euro in the media texts began already in the transition period, when opposition to anything related Russia was in full swing. Another phenomenon of this era is the marginalization of the US dollar in the media texts as the world currency and the introduction of euro as the new one.

The role of the media in broadcasting the money was also looked in this thesis. The role has changed remarkably from the reproducing of the ruling ideology in the Soviet media to the introducer of new norms during the transitional period and finally to the guardian of the public finances in the 21st century.

During last three-four years dramatic changes have taken place in society as well as in economy (economic crisis have taken place). Therefore the next research topic should concentrate to the change of semantic field of money in changing society and also look at the role of media in this process. Current thesis offers vocabulary and methodology for that purpose.

Kasutatud kirjandus

1. Beck, U. (2005). Riskiühiskond. Teel uue modernsuse poole. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
2. Campbell, M. ja Salazar, M. (2008). The Disappeared in Mexico. Committe to Protect Journalists (CPJ)
3. Dahms, H. F. ja Barton, P. K. (2006). International encyclopedia of economic sociology. London and NY: Routledge (edit. Beckert, J. ja Zafirovski, M.)
4. Deflem, M. (2003). The Sociology of the Sociology of Money. Simmel and the Contemporary Battle of the Classics. Journal of Classical Sociology, Vol 3(1): 67-96.
5. Dodd, N. (1994). The Sociology of Money. Economics, Reason & Contemporary Society. New York: The Continuum Publishing Company
6. Dodd, N. (2005). Reinventing monies in Europe. Economy and Society, Volume 34 Number 4: 558-583.
7. Hallin, Daniel C. (1985). The Uncensored war. California: University of California Press
8. Hall, S. (1997). Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. London: Sage
9. Kaelberer, M., (2007). Markets, States and Societies in the Governace of Money. Journal of Political and Military Sociology, 2007. Vol 35, No 2 (winter): 323-337
10. Kalmus, V. (2004). Meedia ja kommunikatsiooni uurimismeetodid: tekstianalüüsi kompendium. „Part I: Methods and texts“ (2000), in: S.Titcher et al., *Methods of Texts and Discourse Analysis*. SAGE, London. 5-52.
11. Kalmus, V. (2007). Diskursuseanalüüs. Loengumaterjal. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
12. Kalmus, V. (2008). Diskursusanalüüsi loengukonspekt. Tartu Ülikool, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
13. Kalmus, V. & Vihalemm, T. (2004). Eesti siirdekultuuri väärtused. M Rmt.: V. Kalmus, M. Lauristin & P. Pruulmann-Vengerfeldt, P. (toim.), *Eesti elavik 21.sajandi algul: Ülevaade uurimuse "Mina. Maailm .Meedia" tulemustest*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. 31-43

14. Keller, M. (2004) "Tarbimiskultuuri pinged tänapäeva Eestis." *Akadeemia* 16 (10): 2228-2252.
15. Laherand, M-L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: ÜO Infotrükk
16. Lauristin, M. (1997). Context of Transition. Rmt.: Lauristin, M. & Vihalemm, P. (toim.), *Return to the Western World: Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post-Communist Transition*. Tartu: Tartu University Press. 25-40
17. Lõhmus, A. (1999). Toimetamine: looming või tsensuur. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
18. Marx, K. ja Engels, F. (1960). Valitud teosed kahes köites. II köide. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus. Eestimaa KP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut, NLKP Keskkomitee marksismi-leninismi Instituudi filiaal
19. Marx, K. ja Engels, F. (1981). Kommunistliku partei manifest. Tallinn: Kirjastus „Eesti Raamat“. Eestimaa KP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut, NLKP Keskkomitee marksismi-leninismi Instituudi filiaal
20. Marx, K. (1982). Majandusteaduslikud ja filosoofilised käsikirjad 1844. Aastast. Tallinn: Kirjastus „Eesti Raamat“. Eestimaa KP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut, NLKP Keskkomitee marksismi-leninismi Instituudi filiaal
21. Marx, K. ja Engels, F. (1985). Saksa ideoloogia. Tallinn: Kirjastus „Eesti raamat“. Eestimaa KP Keskkomitee Partei Ajaloo Instituut, NLKP Keskkomitee marksismi-leninismi Instituudi filiaal
22. McQuail, D., (2003). McQuaili massikommunikatsiooniteooria. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
23. Rämmer, A. (2008). Tööväärtused Eestis Ida- ja Lääne-Euroopa võrdluses. Ainsaar, M. ja Kutsar, D. (toim.). *Eesti Euroopa võrdluses*. Sotsiaalministeeriumi toimetised nr 3/2008, 83-98.
24. Simmel, Georg (1990). *The Philosophy of Money*. London: Routledge
25. Simmel, G. (2004). Raha psühholoogiast. *Akadeemia*, nr 5. 949-964.
26. Titscher, S. (2000). "Content analysis". *Methods of Text and Discourse Analysis*. SAGE, London. Meedia ja kommunikatsiooni uurimismeetodid: tekstianalüüsi kompendium (koost. Kalmus, V. 2004)
27. TNS Emor (2006). Väärtushinnangute uuringu RISC Eesti maa-aruanne. Käsikiri.

28. Van Dijk, T. A. (2005). „Ideoloogia: multidistsiplinaarne käsitus”. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus
29. Võrk, A. (1998). Inflatsiooni põhjused ja stabiliseerimine siirdemajanduses Eesti näitel. Bakalaureusetöö, Tartu Ülikool, rahvamajanduse Instituut
30. Weber, Max (2007). Protestantlik eetika ja kapitalismi vaim. Tallinn: Kirjastus Varrak

Lisad

Lisa 1. Kontentanalüüsi kodeerimisjuhend

2. Artikli kuupäev

3. Artikli pealkiri

4. Artikli paiknemine

Üksik tunnus

1. Esileht
2. Muul leheküljel viitega esilehele
3. Muul leheküljel viiteta esilehele (lehekülje number)

5. Autor

Üksik tunnus

1. **Võimu esindaja:** poliitik/ riigi esindaja/ valitsuse liige
2. **Meedia esindaja**
  - 5.2.1. Ajakirjanik/ toimetus
  - 5.2.2. Uudisteagentuur
3. **Ettevõtja**
4. **Ekspert**
  - 5.4.1. Majandus-/ rahandusalane ekspert
  - 5.4.2. Välismaine majandus-/ rahandusalane ekspert
  - 5.4.3. Muu eriala ekspert, avamusliider
  - 5.4.4. Haritlane, kultuuriesindaja
  - 5.4.5. Välismaine muu eriala ekspert
5. **Tavainimene**
  - 5.5.1. Eesti tavainimene
  - 5.5.2. Välismaine tavainimene
6. **Organisatsioonide esindaja**
  - 5.6.1. Kodanikkonna, vähemus- jm organisatsiooni esindaja
  - 5.6.2. Rahvusvahelise organisatsiooni, nt NATO, EL, SRÜ jms esindaja
7. **Ei selgu**

6. Rahaga seostatud valdkonnad - peateemad

Üksik tunnus

1. Majandus ja infrastruktuur

- 6.1.1. Eesti majandus, äri, ettevõtlus
- 6.1.2. Rahvusvaheline majandus, äri, ettevõtlus
- 6.1.3. Infrastruktuur (teed, majad, kinnisvara jms)
- 6.1.4. Muu

2. Globaalteemad, sh rahvusvahelised suhted, EL jms organisatsioonid

3. Inimese eksistents, tervis ja elukaar

4. Inimese lähisuhted ja pere

5. Inimese sotsialiseerimine, harimine

- 6.5.1. Õppimine, enesetäiendamine, haridus
- 6.5.2. Kunst, kirjandus, teater, muusika, arhitektuur, muuseumid
jms
- 6.5.3. Ühistegevused, inimeste ühised üritused

6. Inimese elustiil jm tegevused

- 6.6.1. Sport
- 6.6.2. Reisimine, turism
- 6.6.3. Töö tegemine, töö tingimused ja vahendid, sh
sissetulekud, palgad, pensionid
- 6.6.4. Muu (vaba aja sisustamine, kodundus, aiandus, hobid
jms)

7. Tarbeesemed

- 6.7.1. Autod
- 6.7.2. Arvutid, internet
- 6.7.3. Muu (kodutehnika jms)

8. Sotsio-poliitiline keskkond ja ühiskond

- 6.8.1. Poliitilised suhted, Võim, võimu (kuri)tarvitamine
- 6.8.2. Kodanik ja kodanike tegevused, vabatahtlik tegevus,
kolmanda sektori tegevus
- 6.8.3. Maksundus
- 6.8.4. Muu

9. Elukeskkond

6.9.1. Keskkond, loodus, loomad

6.9.2. Turvalisus, kuritegevus

6.9.3. Muu

10. Muu

7. Rahaga seostatud valdkonnad - kõrvalteemad

Üksik tunnus

1. Majandus ja infrastruktuur

7.1.1. Eesti majandus, äri, ettevõtlus

7.1.2. Rahvusvaheline majandus, äri, ettevõtlus

7.1.3. Infrastruktuur (teed, majad, kinnisvara jms)

7.1.4. Muu

2. Globaalteemad, sh rahvusvahelised suhted, EL jms organisatsioonid

3. Inimese eksistents, tervis ja elukaar

4. Inimese lähisuhted ja pere

5. Inimese sotsialiseerimine, harimine

7.5.1. Õppimine, enesetäiendamine, haridus

7.5.2. Kunst, kirjandus, teater, muusika, arhitektuur, muuseumid
jms

7.5.3. Ühistegevused, inimeste ühised üritused

6. Inimese elustiil jm tegevused

7.6.1. Sport

7.6.2. Reisimine, turism

7.6.3. Töö tegemine, töö tingimused ja vahendid, sh
sissetulekud, palgad, pensionid

7.6.4. Muu (vaba aja sisustamine, kodundus, aiandus, hobid
jms)

7. Tarbeesemed

7.7.1. Autod

7.7.2. Arvutid, internet

7.7.3. Muu (kodutehnika jms)

8. Sotsio-poliitiline keskkond ja ühiskond

- 7.8.1. Poliitilised suhted, võim
- 7.8.2. Kodanik ja kodanike tegevused, vabatahtlik tegevus, kolmanda sektori tegevus
- 7.8.3. Maksundus
- 7.8.4. Muu

9. Elukeskkond

- 7.9.1. Keskkond, loodus, loomad
- 7.9.2. Turvalisus, kuritegevus
- 7.9.3. Muu

10. Muu

11. Kõrvalteemat ei ole võimalik määratleda

8. Kes rääkivad/ kellele antakse artiklis sõna

Multitunnus

1. Poliitik(ud)/ riigi esindaja(d)/ valitsuse liikmed

- 8.1.1. Eesti, sh endine ENSVL
- 8.1.2. Venemaa, sh endine NSVL
- 8.1.3. Muust rahvusest

2. Ajakirjanik(ud)/ toimetus

3. Ettevõtjad

- 8.3.1. Eesti ettevõtja, sh NL-i ajal sovhooside jms esindaja
- 8.3.2. Rahvusvahelised ettevõtjad

4. Ekspertid

- 8.4.1. Eesti majandus- ja rahandusalane ekspert, nt panga esindaja
- 8.4.2. Välismaine majandus- ja rahandusalane ekspert
- 8.4.3. Haritlane, kultuuriesindaja
- 8.4.4. Muu eriala ekspert, arvamusliider
- 8.4.5. Välismaine muu eriala ekspert

5. Tavainimesed

- 8.5.1. Lapsed, noored, alaealised
- 8.5.2. Töö inimesed, töölised, sh kõik ametinimetused (teenindajad, masinatöölised jms)
- 8.5.3. Pensionärid, vanurid

- 8.5.4. Puuetega inimesed/ invaliidid
- 8.5.5. Vaesed, töötud, madalama sotsiaalse kihi esindajad
- 8.5.6. Välisautor/ välisriigi kodanikud
- 8.5.7. Pereinimene, lapsevanem
- 8.5.8. Valijad
- 8.5.9. Tarbijad, ostjad
- 8.5.10. Elanikud, kodanikud, inimesed
- 8.5.11. Muud inimesed

6. Organisatsioonide esindaja

- 8.6.1. Kodanikkonna organisatsioonide, vähemus- jm organisatsioonide esindaja
- 8.6.2. Rahvusvaheliste organisatsioonide, nt NATO, EL, SRÜ jms esindaja

9. Kellest räägitakse

Multitunnus

1. Poliitik(ud)/ riigi esindaja(d)/ valitsuse liikmed

- 9.1.1. Eesti, sh endine ENSVL
- 9.1.2. Venemaa, sh endine NSVL
- 9.1.3. Muust rahvusest

2. Ajakirjanik(ud)/ toimetus

3. Ettevõtjad

- 9.3.1. Eesti ettevõtja, sh NL-i ajal sovhooside jms esindaja
- 9.3.2. Rahvusvahelised ettevõtja

4. Ekspertid

- 9.4.1. Eesti majandus- ja rahandusalane ekspert, nt panga esindaja
- 9.4.2. Välismaine majandus- ja rahandusalane ekspert
- 9.4.3. Haritlane, kultuuriesindaja
- 9.4.4. Muu eriala ekspert, arvamusiidder

5. Tavainimesed

- 9.5.1. Lapsed, noored, alaealised
- 9.5.2. Keskealised, töö- ja pereinimesed, tarbijad
- 9.5.3. Pensionär(id), vanur(id)

- 9.5.4. Puuetega inimesed/ invaliid(id)
- 9.5.5. Vaesed, töötud, madalama sotsiaalse kihi esindaja(d)
- 9.5.6. Välisautor/ välisriigi kodanik(ud)
- 9.5.7. Pereinimene, lapsevanem
- 9.5.8. Valija
- 9.5.9. Tarbija, ostja
- 9.5.10. Elanikud, kodanikud, inimesed
- 9.5.11. Muud inimesed

6. Organisatsioonide esindaja

- 9.6.1. Kodanikkonna organisatsioonide, vähemus- jm organisatsioonide esindaja
- 9.6.2. Rahvusvaheliste organisatsioonide, nt NATO, EL, SRÜ jms esindaja

7. Inimene tekstis puudub (välistab kõik eelmised)

10. Raha, rahaga seostatud mõisted, valuutad ja majandustegevused

Multitunnus

- 1. **Raha**, sh rahaga seotud liitsõnad
- 2. **Valuuta**
  - 10.2.1. Rubla, sh number
  - 10.2.2. Eesti kroon, sh number
  - 10.2.3. Euro, sh number
  - 10.2.4. USA dollar, sh number
  - 10.2.5. Suurbritannia nael, sh number
  - 10.2.6. Muu välisvaluuta, sh number
- 3. **Majanduslik kasu**: tulu, kasu/ kasum
- 4. **Majanduslik kahju**: kulu, laostumine, maks, altkäemaks, viivis, intress, trahv, majanduslik raskus
- 5. **Toetus**, abi, kink/ kinkimine, hüvitis, annetus, soodustus, kompensatsioon, objektide tasuta andmine, sotsiaalabi
- 6. **Sissetulek**, palk, töötasu, pension, preemia
- 7. **Ostmise ja müügiga seonduv majandustegevus**:

10.7.1. Ostmine/ostma, müük/ müüma, kauplemine, allahindlus, väljamakse, ettemakse, krediitkaart ja selle kasutamine, järelmaks, maksmine

10.7.2. Objekti maksumus/ hind: objekti rahaline väärtus, objekti hinna tõus/ langus

8. **Laen**, võlg, laenu- või võlakoozem, liising jms
9. **Rahaga seotud omadussõna**
10. **Majandustegevus rahale viitamata**
11. **Makrotasand ehk majanduskeskkond üldiselt**
12. **Muu**

11. Raha ja/või majandustegevuse fookus

Üksik tunnus

1. Raha ja/või majandustegevus on loos kesksel/ peamisel kohal
2. Raha ja/või majandustegevus on loos kesksel kohal koos teiste teemadega
3. Raha ja/või majandustegevus ei ole kesksel kohal, nt kasutatakse vaid võrdlusena maksumuse, kulu vms osas

12. Raha modaalsus

Üksik tunnus

1. Konfliktne
2. Positiivne
3. Negatiivne
4. Ambivalentne
5. Neutraalne

13. Raha jätkumine/ majandustegevuse suund

Üksik tunnus

1. Raha jätkub tegevuse elluviimisele/ majandustegevust laiendatakse
2. Tegevusi kärbitakse/ tegevused on pärsitud/ majandustegevus on pärsitud
3. Ambivalentne
4. Ei ole võimalik määratleda, ei selgu

Lisa 2. Kontentanalüüsi tabelid

Tabel 1. Artikli autor (n)

	1985	1995	2005
Meedia esindaja			
Ajakirjanik/ toimetus	29	33	23
Uudisteagentuur	4	16	14
<i>Kokku</i>	<i>33</i>	<i>49</i>	<i>37</i>
Eksperdid			
Eesti majandus- ja rahandusalane ekspert	0	3	1
Välismaine majandus- ja rahandusalane ekspert	0	1	0
Muu eriala ekspert	0	0	1
Haritlane, kultuurivaldkonna esindaja	5	1	1
Välismaine muu eriala ekspert	0	0	1
<i>Kokku</i>	<i>5</i>	<i>5</i>	<i>4</i>

Tabel 2. Artikli paiknemine (n)

Lk nr/ tk	1985	1995	2005
2	13	5	5
3	10	3	4
4	7	10	1
5	8	4	1
6	3	5	3
7	0	6	2
8		2	7
9		4	1
10		13	1
11		4	5
12			1
13			2
14			1
15			4
16			1
17			0
18			2
23			2
27			1

Tabel 3. Raha ja majandustegevusega seostatud valdkonnad - peateema (n)

		1985	1995	2005
	Infrastruktuur			
1	Eesti majandus, äri, ettevõtlus	13	11	12
2	Rahvusvaheline majandus	5	9	2
3	Infrastruktuur - teed, majad, kinnisvara	2	6	0
4	Muu	0	4	4
	<i>Kokku</i>	<i>20</i>	<i>30</i>	<i>18</i>
	Inimese sotsialiseerimine, harimine			
1	Õppimine, enesetäiendus, haridus	5	0	1
2	Kunst, kirjandus, teater, muusika jms	4	2	4
	<i>Kokku</i>	<i>9</i>	<i>2</i>	<i>5</i>
	Inimese elustiil jm tegevused			
1	Sport	1	1	6
2	Reisimine, turism	0	0	5
3	Töö tegemine, töö tingimused ja vahendid, töötasu	6	3	2
4	Muu (vaba aja sisustamine jms)	1	0	0
	<i>Kokku</i>	<i>8</i>	<i>4</i>	<i>13</i>
	Sotsio-poliitiline keskkond ja ühiskond			
1	Poliitilised suhted	2	4	6
2	Kodanik ja kodanike tegevused	0	2	0
3	Maksundus	0	2	0
4	Muu	0	0	0
	<i>Kokku</i>	<i>3</i>	<i>8</i>	<i>6</i>
	Elukeskkond			
1	Keskkond, loodus, loomad	0	3	5
2	Turvalisus, kuritegevus	2	14	0
3	Muu	0	1	0
	<i>Kokku</i>	<i>2</i>	<i>18</i>	<i>5</i>
	KOKKU	42 (28%)	62 (41%)	47 (31%)

Tabel 4. Raha ja majandustegevusega seostatud valdkonnad - kõrvalteema (n)

		1985	1995	2005
	Majandus ja infrastruktuur			
1	Eesti majandus, äri, ettevõtlus	1	1	4
2	Rahvusvaheline majandus	4	5	2
3	Infrastruktuur - teed, majad, kinnisvara	2	1	0
4	Muu	1	1	0
	<i>Kokku</i>	<i>8</i>	<i>8</i>	<i>6</i>
	Inimese sotsialiseerimine, harimine			
1	Õppimine, enesetäiendus, haridus	1	1	0
2	Kunst, kirjandus, teater, muusika jms	2	3	3
3	Muu ühistegevus	2	0	2
	<i>Kokku</i>	<i>5</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
	Inimese elustiil jm tegevused			
1	Sport	0	0	0
2	Reisimine, turism	0	1	1
3	Töö tegemine, töö tingimused ja vahendid, töötasu	15	1	1
4	Muu (vaba aja sisustamine jms)	1	2	1
	<i>Kokku</i>	<i>16</i>	<i>5</i>	<i>3</i>
	Sotsiopolitiiline keskkond ja ühiskond			
1	Poliitilised suhted, võim	1	5	5
2	Kodanik ja kodanike tegevused	0	1	0
3	Maksundus	0	0	3
4	Muu	0	0	0
	<i>Kokku</i>	<i>1</i>	<i>6</i>	<i>8</i>
	Elukeskkond			
1	Keskkond, loodus, loomad	0	0	1
2	Turvalisus, kuritegevus	1	2	11
3	Muu	0	1	0
	<i>Kokku</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>12</i>
	KOKU	31 (37%)	26 (31%)	26 (31%)

Tabel 5. Kes räägivad raha ja/või majandustegevust sisaldavates artiklites? (n)

		1985	1995	2005
	Poliitikud			
1	Eesti poliitik	7	14	15
2	Venemaa poliitik	1	1	2
3	Muust rahvusest poliitik	2	1	1
	<i>Kokku</i>	<i>10</i>	<i>16</i>	<i>18</i>
	Ettevõtjad			
1	Eesti ettevõtja	9	8	7
2	Muust rahvusest ettevõtja	0	4	2
	<i>Kokku</i>	<i>9</i>	<i>12</i>	<i>9</i>
	Eksperdid			
1	Eesti majandus- ja rahandusalane ekspert	0	6	3
2	Välismaine majandus- ja rahandusalane ekspert	1	4	0
3	Haritlane, kultuuriesindaja	8	4	4
4	Muu eriala ekspert	5	10	5
5	Välismaine muu eriala ekspert	0	4	8
	<i>Kokku</i>	<i>14</i>	<i>28</i>	<i>20</i>
	Tavainimesed			
1	Lapsed, noored, alaealised	0	0	0
2	Töötajad, töölised/ töötajad, sh ametinimetuse järgi	7	0	2
3	Pensionärid, vanurid	0	1	0
4	Puuetega inimesed, invaliidid	0	0	0
5	Vaesed, töötud, madalamast sotsiaalsest staatusest	0	0	1
6	Välisriigi kodanikud	2	2	0
7	Pereinimesed, lapsevanemad	0	0	0
8	Valijad	0	0	0
9	Tarbijad	0	1	0
10	Inimesed, rahvas, elanikud, elanikkond	0	0	0
11	Muud inimesed	0	2	0
	<i>Kokku</i>	<i>9</i>	<i>6</i>	<i>3</i>
	Organisatsioonide esindajad			
1	Kodanikkonna organisatsioonide, vähemus- jms organisatsioonide esindajad	1	2	0
2	Rahvusvaheliste organisatsioonide esindajad	0	2	3
	<i>Kokku</i>	<i>1</i>	<i>4</i>	<i>3</i>
	KOKKU	42 (26%)	66 (41%)	53 (33%)

Tabel 6. Kellest räägitakse raha ja/või majandustegevust sisaldavates artiklites? (n, juhul kui n≥30, on näidatud ka %)

		1985	1995	2005
	Poliitikud			
1	Eesti poliitik	6	20	13
2	Venemaa poliitik	2	1	0
3	Muust rahvusest poliitik	4	2	3
	<i>Kokku</i>	<i>12</i>	<i>23</i>	<i>16</i>
	Ettevõtjad			
1	Eesti ettevõtja	11	20	9
2	Muust rahvusest ettevõtja	7	10	2
	<i>Kokku</i>	<i>18</i>	<i>30</i>	<i>11</i>
	Eksperdid			
1	Eesti majandus- ja rahandusalane ekspert	0	1	4
2	Välismaine majandus- ja rahandusalane ekspert	0	1	1
3	Haritlane, kultuuriesindaja	9	5	5
4	Muu eriala ekspert	3	4	4
5	Välismaine muu eriala ekspert	0	2	5
	<i>Kokku</i>	<i>12</i>	<i>13</i>	<i>19</i>
	Inimesed			
1	Lapsed, noored, alaealised	14 (20%)	0	5 (14%)
2	Töötajad, töölised, sh erinevad ametid	21 (30%)	3 (10%)	3 (9%)
3	Pensionärid, vanurid	3 (4%)	3 (10%)	1 (3%)
4	Puueted inimesed, invaliidid	1 (1%)	0	0
5	Vaesed, töötud, madalamast sotsiaalsest staatusest inimesed	4 (6%)	2 (7%)	1 (3%)
6	Välisriigi kodanikud	5 (7%)	3 (13%)	1 (3%)
7	Pereinimesed, lapsevanemad	5 (7%)	0	1 (3%)
8	Valijad	3 (4%)	1 (3%)	1 (3%)
9	Tarbijad	6 (9%)	4 (13%)	5 (14%)
10	Inimesed, rahvas, elanikud, elanikkond	8 (11%)	5 (17%)	8 (23%)
11	Muud inimesed	0	8 (27%)	9 (26%)
	<i>Kokku</i>	<i>70</i>	<i>30</i>	<i>35</i>
	Organisatsioonide esindajad			
1	Kodanikkonna organisatsioonide, vähemus- jms organisatsioonide esindajad	2	2	3
2	Rahvusvaheliste organisatsioonide esindajad	0	7	7
	<i>Kokku</i>	<i>2</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
	KOKKU	114 (37%)	105 (34%)	91 (29%)

Lisa 3 Diskursusanalüüsi valim

Jrk nr.	Autor (avaldamise aasta)	Kuu-päev	Pealkiri
1.	AP–Interfax–Reuter–BNS. (1995)	25.01	„Sõda Tšetšeenias käib mitmel rindel“
2.	Bahovski, E. (2005)	24.01	„Pensionärid nõuavad Putini lahkumist“
3.	Bahovski, E., Ruuda, M. (2005)	19.01	ÜRO: vaeseid riike tuleks rohkem abistada“
4.	Bahovski, E. (2005)	07.01	„Riigipead kutsusid üles Aasia abirahasid tõstma“
5.	Berliin (1985)	22.01	„Saksa DV masinaehitajate uudistoode“
6.	BNS (1995a)	27.01	„Eesti sõlmis Maailmapangaga 18 miljoni dollarilise laenulepingu“
7.	BNS. (1995b)	19.01	„Leib–sai kallineb kogu Eestis“
8.	dpa–Reuter–BNS. (1995)	28.01	„Kliimakatastroof Lääne–Euroopas laieneb“
9.	ETA. (1995)	28.01	„Torm tekitas Hiiumaal 4,9 miljonit kahju“
10.	Ferguson, N. (2005)	13.01	„Vaadake Weimari Vabariiki, näete praegust Venemaad“
11.	Hindrov, J. (1985)	27.01	„Maailm eile, täna, homme“
12.	Hollak, H. (1995a)	22.01	„Euroopa Liit, meie naaber. Euroopa valuutasüsteem ja eküü“
13.	Hollak, H. (1995b)	26.01	„Maavärina mõju Jaapani majandusele võib olla kaksikpidine“

14.	„Izvestija“, „Novoje Vremja“, „Argumentõ i Faktõ“ (1985)	26.01	„Maailm arvudes“
15.	Kaas, K. (2005)	11.01	„Põhja–Euroopa ravitseb saja aasta rängima tormi haavu“
16.	Kasesalu, A. (1995)	25.01	„Eurosaksa välispoliitika“
17.	Kallaste, V. (1995)	31.01	„Ülikooliseadus jättis internid palgata“
18.	Koppel, O. (1995)	28.01	„Konseptsioonitu Eesti“
19.	Kodrek, K. (2005)	18.01	„Eesti arhitektuuris domineerib raha loomingu üle“
20.	Kusnets, M. (1995)	27.01	„Luteri kiriku pastorid tahavad ka palka saada“
21.	Kuus, A. (2005)	19.01	„Südamehaiguste ennetus nõuab kümme miljonit krooni“
22.	Kuus, A. (2005)	28.01	„Haigekassa rahanappus võib kärpida haigusraha“
23.	Maksim, V. (1995)	27.01	Anne Oberg, laskja, kes ei lähe üle laipade“
24.	Mihkelson, M. (1995)	16.01	„Kas Venemaa majandust ähvardab pankrot?“
25.	Pullerits, P. (2005)	20.01	„Eesti areng meelitab kadunu poegi–tütreid koju“
26.	Püüa, M. (2005)	28.01	„Omavalitsusjuhid hämarate riigihangete pärast kohtu ees“
27.	Raud, T. (1985)	23.01	„“Akord“ minooris ja mažooris“
28.	Raud, N. (2005)	19.01	„Bushi inauguratsioon tuleb ajaloo kalleim“
29.	Reimer, A. (2005)	21.01	„Ametiühing meelitab autojuhte Inglismaale“
30.	Reinap, A. (2005)	22.01	„Sadamajuht soovis 1,57 kroonist preemiat“

31. Reuter–ETA. (1995a) 16.01 „Clinton õhutas USA firmasid investeerima Kesk- ja Ida–Euroopasse“
32. Reuter–ETA. (1995b) 24.01 „Sõda Tšetšeenias muudab Saksamaa abi Venemaale küsitavaks“
33. Riikoja, M., Olesk, A., Pajuste, M. (2005) 19. 01 „Euroopa näitas maailma superlennukit“
34. Ruuda, M. (2005) 27.01 „Euroopa Komisjoni esimees lubas uusi töökohti“
35. Saever, U. (2005a) 18.01 „Tallinna koolid sõlmivad esimesena remondileppe“
36. Saever, U. (2005b) 19.01 „Tallinna Laagna tee trammiliin võib valmida kolme aastaga“
37. Taal, A. (1995) 28.01 „Tartu noorarstid teevad tasuta tööd“
38. TASS (1985) 25.01 „Raha vaeste, mitte aga Pentagoni vajadusteks“
39. Veidemann, R. (2005) 26.01 „Kas vaimu võõr(an)adumine?“
40. Ventsel, A. (2005) 31.01 „Kommentaar: Hiigellaine Saksa meedias ehk kas raha ikkagi haiseb?“
41. Vukolov, N. (1985) 26.01 „Ebavõrdsus „üldise heaolu“ ühiskonnas“
42. Autorita (1995) 27.01 Sari „Must kroonika“
43. Autorita (1985a) 26.01 „Tartu rajooni töötajate 1985. aasta sotsialistlikud kohustused“
44. Autorita. (2005) 29.01 „Riigikontroll sarjas Draamateatri rahaasjade ülinõrka korraldust“
45. Autorita (1985b) 27.01 „Tartu linna töötajate sotsialistlikud kohustused“

Lisa 4 Kontentanalüüsi valim

Jrk nr.	Autor (avaldamise aasta)	Kuu-päev	Pealkiri
1.	AFP/ Reuters/ BNS (2005)	29.01.	Euroopas möllab lumetorm
2.	Andre, M. (1985)	26.01.	Uus fotoaparaat
3.	Anton, T. (1985)	24.01.	Kohtumised, juhendid, nimekirjad
4.	AP (2005)	29.01.	Lleyton Hewitt täitis oma ammuse unistuse
5.	AP-Postimees (1995)	28.01.	Kui maa oleks vappunud Tokios
6.	Arak, A. (1995)	28.01.	Üürnikud, omanikud ja omavalitsused seaduse hammasrataste vahel
7.	Arrak, A. (2005)	28.01.	Euroopa Liidu tulevik on must ja murelik
8.	Bahovski, E. (2005a)	28.01.	Läti eeskuju
9.	BNS (1995a)	27.01.	Eesti sõlmis Maailmapangaga 18 miljoni dollarilise laenulepingu
10.	BNS (1995a)	28.01.	RTV ja EVTV otsustasid saadete edastamise katkestada
11.	BNS (1995b)	27.01.	Reisijatevedu Tallinna-Travemünde liinil on ajutiselt katkestatud
12.	BNS (1995b)	28.01.	Ringkonnakohus ei vähendanud ETA kahjutasu Pearu Paulusele
13.	BNS (1995c)	27.01.	Soomlane andis ära mobiiltelefoni
14.	BNS (1995c)	28.01.	1994. aasta vanglastatistika
15.	BNS (1995c)	28.01.	Kulleriteenuste firma avas Tallinnas Balti filiaali
16.	BNS (1995d)	28.01.	Väliskaubanduse defitsiit oli detsembris rekordiline
17.	BNS (2005a)	28.01.	Valitsus lõi eurole üleminekuks erikomisjoni

18.	BNS (2005b)	28.01.	Riigikontrolli õigusi laiendav eelnõu jõuab valitsusse
19.	BNS (2005c)	29.01.	Haiguspäevade eest saadav hüvitis võib oluliselt väheneda
20.	BNS (2005d)	29.01.	Tormiohvritele on antud 130 000 krooni eest abi
21.	BNS (2005e)	29.01.	Kultuurkapitali eelarve kasvas kolmandiku võrra
22.	BNS (2005f)	29.01.	Lääne-Virumaa aasta tegu on spordikompleksi rajamine
23.	BNS (2005g)	29.01.	Nolato plaanib rajada Eestisse uue tehase
24.	BNS (2005h)	29.01.	Valgas kallines bussipilet
25.	BNS (2005i)	29.01.	Kalev tõstab kümnendiku võrra osa toodete hindu
26.	dpa/ The Guardian (1995)	28.01.	Mungad arvutite taga
27.	dpa-Reuter-BNS (1995)	28.01.	Kliimakatastroof Lääne-Euroopas laieneb
28.	Ergma, E. (2005)	28.01.	Juhuslik valik. Kõrg- ja kutseharidust tuleb arendada ühtse tervikuna
29.	Esko, A. (1985)	26.01.	Kõige väiksemas asutuses
30.	ETA (1995a)	27.01.	AS Eesti Telefon peab võimalikuks muuta paari kuu pärast kohalike kõnede minutitariifi
31.	ETA (1995a)	28.01.	Torm tekitas Hiiumaal 4,9 miljoni krooni eest kahju
32.	ETA (1995b)	28.01.	Vana Tallinn jälle sadamas
33.	Floren, K. (1995a)	27.01.	ÜRO haarab maailma sotsiaalprobleemidel sarvist
34.	Floren, K. (1995b)	28.01.	Soomlased hädas salaviinaga
35.	Gross, T. (1995)	27.01.	Antropoloogia arheoloogia IV
36.	Haavel, T. (1995a)	27.01.	Valuutaturg 27. jaanuaril
37.	Haavel, T. (1995b)	28.01.	Valuutaturg 27. jaanuaril
38.	Hindrov, J. (1985)	27.01.	Maailm eile, täna, homme
39.	Hänni, K. (1995)	27.01.	Erastamisväärtpaberite hind on langenud

40.	Interfax/ BNS (2005)	28.01.	Vene kaitsekuludele vastaks poole miljoni sõduriga armee
41.	"Izvestija", "Novoje Vremja", "Argumentõ i Faktõ"	26.01.	Maailm arvudes
42.	Jarne, A. (1995)	28.01.	Tahmanägu kistakse poliitikasse
43.	Jarne, I. (1995)	27.01.	Eesti ja USA koostöö muutub praktilisemaks
44.	Jugaste, A. (1985a)	22.01.	Kolmeses lüli: töölisetunne
45.	Jugaste, A. (1985b)	24.01.	NB! Olgem hoolsad elektriga NB!
46.	Järv, J. (1985)	25.01.	Kolme näoga spioon
47.	Järviste, E. (1985)	27.01.	Koolil ja šeffil üks töö
48.	Kaljuste, E. (1985)	24.01.	Et õpilaste suvi tuleks töökas
48	Kallaste, V. (1995)	28.01.	Tallinnas võeti kinni Vene miilitsa poolt tagaotsitav Eesti passiga kurjategija
50.	Karja, S. (1995)	28.01.	Toasoojus ei ole veel tavaline müügikaup
51.	Karja, S. (1995a)	27.01.	Ülikoolis käis 15 maavanemat
52.	Karja, S. (1995b)	27.01.	Tõrva side hakkab toibuma
53.	Kaugema, T. (1995)	27.01.	RTVI ja ETVI ei ole alates eilsest õigus olla eetris
54.	Kees, T. (2005)	29.01.	Jaan Kirsipuu: uues meeskonnas toimib kõik nagu kellavärk
55.	Kevvai, L. (1985)	25.01.	Kogu nõu nõukogult
56.	Kink, E. (1985)	23.01.	Viie kooli kohtumine - 20
57.	Koll, M. (1985)	22.01.	Kui kaua on varastele sissekäik lubatud?
58.	Kopp, O. (1995)	27.01.	Eesti vajab rahvusliku julgeoleku kontseptsiooni
59.	Koppel, O. (1995)	28.01.	Konseptsioonitu Eesti
60.	Kostabi, I. (1995)	27.01.	Jälle kollase kaardiga järjekorras
61.	Kruus, O. (1995)	27.01.	Maade otstarbekamaks kasutamiseks võttis Riigikogu vastu maakorralduse seaduse

62. Kuldvere, G. (1985a) 22.01. Rahva tahtel
63. Kuldvere, G. (1985b) 23.01. Mida teha Gofroplastist?
64. Kuldvere, G. (1985c) 23.01. Uus mudel on nägusam
65. Kuldvere, G. (1985d) 25.01. Tartu kaubandus 1985
66. Kusnets, M. (1995) 27.01. Luterliku kiriku pastorid tahavad ka palka saada
67. Kusnets, T. (2005) 28.01. Parim enne, hea praegu - veenvalt
68. Kuus, A. (2005a) 28.01. Haigekassa rahanappus võib kärpida haigusraha
69. Lindpere, H. (1995) 28.01. Eesti majanduse konkurentsivõimest
70. Lõhmus, A. (1995) 28.01. Ülikooli raamatukogu remondikonkursil seni edukaim Rand ja Tuulberg
71. Maimets, A. (2005) 28.01. Adrenaliinihullud saavad oma ajakirja
72. Majandustoimetuse Postimees (1995) 28.01. Pensionäridel pole paanikaks põhjust
73. Maksim, V. (1995) 27.01. Anne Oberg, laskja, kes ei lähe üle laipade
74. Medijainen, E. (1995) 27.01. Milleks meile Euroopa Liit?
75. Mets, M. (1985) 23.01. Ring ümber õlle
76. Mets, M. (1985) 25.01. Valijate keskel
77. Metsallik, R. (1985) 24.01. Arheoloogiauudis sealtpoolt Emajõe
78. Mihkelson, I. (2005) 28.01. Festival baroki vihmavarju all
79. Männiste, A. (2005) 28.01. Ikkagi kaks Eestit
80. Müüripeal, M. (1985) 24.01. Rebasel
81. Nilk, A. (2005) 29.01. Võõrsil lastakse paha veri välja
82. Olesk, A. (2005) 29.01. Soome pälvis maailma "rohelisima" riigi tiitli

- Olesk, A. ja Poll, L.
83. (2005) 29.01. Inimene mängib ilmaga kontrollimatut mängu
84. Padar, Ü. (1985) 22.01. Uus aasta uued hooled
Täitev ameti peadirektori Heikki Sikka: keegi ei ole vange vanglasse kutsunud
85. Paet, U. (1995) 27.01.
86. Palo, M. (1985) 22.01. Arhitekt Mart Port generaalplaanist
87. Petersoo, I. (2005) 28.01. Rahamäed upitavad Venemaa tippsorti
88. Puusemp, E., (1985) 27.01. Jaan Laane: õhtuti pean päevikut
Omavalitsused hämarate riigihangete pärast kohtu ees
89. Püüa, M. (2005) 28.01.
90. "Pravda", "Izvestija", "Argumentõ i Faktõ" 24.01. Maailm arvudes
91. Raud, T. (1985) 23.01. "Akord" minooris ja mažooris
92. Reinap, A. (2005a) 28.01. Riik karmistab elektri kvaliteedinõudeid
93. Reinap, A. (2005b) 29.01. Aegunud sümbolid
94. Reinap, A. (2005c) 29.01. Odav naps röövis Soome eelarvest miljardeid
Eraomandi vastandlikest liikidest ehk Miks on Eesti omandireform nii erandlik
95. Rekkaro, V. (1995) 27.01.
96. Reuter-BNS (1995) 28.01. Venemaa kaalub rubla kursi fikseerimist
97. Reuter-ETA (1995a) 27.01. Filmikunsti 100ndat aastapäeva varjutavad mured
98. Reuter-ETA (1995b) 27.01. Rubla langes kõigi aegade madalaimale tasemele
Venemaa jätkab kriminaalasja Julia Tõmošenko vastu
99. Reuters/ AFP/ BNS (2005) 28.01.
100. Reuters/ PM (2005) 28.01. Raadiojaam vabandas tsunamiohvrite ees
101. Riikoja, H. (2005a) 28.01. Laeva Meierei tõrjub poodidest Tere piima
102. Riikoja, H. (2005b) 29.01. Teatrijuht tõrjub riigikontrolli rünnakut
- Roonemaa, H.
103 (2005) 29.01. Nädalad tiksuvad, majad mädanevad
104. Roose, A. (1995) 28.01. Pandivere ja põlevkivimaa valimisteks ühte patta

105. Rumessen, I. (2005) 28.01. Postipank alternatiiviks pangakontorile
106. Rumm, H. (2005) 29.01. Pankur Ain, suur SEBija
107. Saal, M. (1985) 23.01. XX sajandi kannibalid: inimsööja Issei Sagawa
108. Saever, U. (2005) 29.01. Savisaar süüdistas Tallinna võimuparteisid
109. Sarv, M. ja Mattson, M. (1995) 27.01. Jüri Toomepuu märtrioreool kipub hajuma
110. Sildam, T. (2005a) 28.01. Eesti võimud jäid Iraaki relvaabi saatmisega NATO silmis jänni
111. Sildam, T. (2005b) 29.01. Jõerüüt: Eesti ei ole tuletõrjekomando
112. Soros, G. (2005) 29.01. Bushi uus vastuoluline doktriin
113. STT-ETA (1995) 27.01. Soome eksport Eestisse on rekordilisel tasemel
114. Suur, Ü. (2005) 28.01. Ühe õnnetu reisi lugu
115. Zimmer, E. (1985) 22.01. Nädal lõppes, teine algas
116. Taal, A. (1995) 28.01. Tartu noorarstid teevad tasuta tööd
117. Tagel, A. (1985) 22.01. Ühes kohas aega küll, teises tuli takus
118. Tamme, H. (1985) 23.01. Sõpruslinnades/ -rajoonides: Valmiera aastaring
119. Tammer, E. (1985b) 27.01. Riigikogu andis politseile võimaluse tabada kurjategija kuritegu matkides
120. Tammer, E. (1995a) 27.01. President Lennart Meri töökülaskäik šveitsi võib tuua Eestisse šveitsi firmasid
121. Tammer, E. (1995b) 28.01. Savisaare tellitud soomukid võivad kaitseminister Enn Tupist üle sõita
122. Tammer, E. (1995c) 28.01. Õiguskomisjon tahab autosid lukustama hakata .parkimisseadusega
123. TASS (1985a) 22.01. Vastuolus riigi huvidega
124. TASS (1985b) 25.01. Raha vaeste, mitte aga Pentagoni jaoks. Sõjavastased demonstratsioonid USA linnades
125. Tralla, V. (1985) 22.01. Rõõm jääb lühikeseks
126. Turkatenko, N. 23.01. USA president andis ametivande

(1985)

127.	Tusti, E. (1985a)	23.01.	Naaberrajoonidest: Jõgeva "Punalipp"
128.	Tusti, E. (1985b)	23.01.	Naaberrajoonidest: Viljandi "Tee kommunismile"
129.	Tusti, E. (1985c)	23.01.	Naaberrajoonidest: Põlva "Koit"
130.	Tusti, E. (1985d)	23.01.	Naaberrajoonidest: Võru "Tööraha Elu"
131.	Tusti, E. (1985f)	23.01.	Naaberrajoonidest: Valga "Kommunist"
132.	Uusen, K. (2005a)	28.01.	Mahlamüüjad eksitavad ostjaid
133.	Uusen, K. (2005b)	29.01.	Tagasihoidliku mehe triumf
134.	Uusen, K. ja Reinap, A. (2005)	29.01.	Noormees pankurite põlvkonnast
135.	Valm, G. (1985)	25.01.	Millest algab töökasvatus?
136.	Vedler, S. (1995a)	27.01.	Tootmine Balti Elektri jaamas vähenes eelmisel aastal veidi
137.	Vedler, S. (1995b)	28.01.	Valitsus karmistab alkoholi ning tubaka sisse- ja väljavedu
138.	Vedler, S. (1995c)	28.01.	Põhja-Eesti Pank avas uue peahoone
139.	Vilpsaar, V. (1995)	28.01.	Lugeja arvamus: Pensionärid ei tohi saada poliitikute mängukanniks
140.	Vingossar, E. (1985)	25.01.	Igal raamatul on oma saatus
141.	Vissak, J. (1985)	24.01.	Siseasjade osakonnast teatatakse?
142.	Vukolov, N. (1985)	26.01.	Ebavõrdsus "Üldise heaolu" ühiskonnas
143.	Väät, R. (1995a)	27.01.	Tartu Kommertspanga laenude oksjonil ei müüdü ühtegi laenu
144.	Väät, R. (1995b)	27.01.	Tallinna linnakohus arutab Eesti Kütuse garantiikirjade kehtetuks tunnistamist
145.	Autorita (1985a)	22.01.	Saksa DV masinaehitajate uudistoode
146.	Autorita (1985b)	22.01.	Ebatavalised autobussid
147.	Autorita (1985c)	22.01.	Toodangu väljalase suureneb

148.	Autorita (1985d)	22.01.	Kõrged kohustused
149.	Autorita (1985f)	22.01.	Külm ei takista
150.	Autorita (1985f)	27.01.	Tartu linna töötajate sotsialistlikud kohustused 1985. aastaks
151.	Autorita (1985g)	26.01.	Tartu rajooni 1985. aasta sotsialistlikud kohustused
152.	Autorita (1995a)	27.01.	Autoritasust tuleb tulumaksu maksta 26%
153.	Autorita (1995b)	27.01.	Korteris kaubeldi puskariga
154.	Autorita (1995c)	27.01.	Arvamus: teised lehed "Rahva Hää"
155.	Autorita (1995d)	27.01.	Eesti Merelaevandus plaanib tänavu investeerida 55 miljonit dollarit
156.	Autorita (1995e)	28.01.	Must kroonika: baaris püüti maksta valerahaga
157.	Autorita (1995e)	28.01.	Arvamus (teised lehed): "Hommikuleht" ja "Rahva Hää"
158.	Autorita (1995f)	28.01.	Must kroonika: kraavi kaevanud mees võidakse võtta kriminaalvastutusele
159.	Autorita (1995f)	28.01.	KOPi Tallinna filiaali avamine lükkub märtsikuusse
160.	Autorita (2005a)	28.01.	Eesti vusserdus relvaabiga tõi NATOsse suure segaduse
161.	Autorita (2005b)	28.01.	Tõsised naljad
162.	Autorita (2005c)	28.01.	Päeva +
163.	Autorita (2005d)	28.01.	Päeva -
164.	Autorita (2005e)	28.01.	Aeg vastutada
165.	Autorita (2005f)	28.01.	Ministeerium loob uut riigihanke seadust
166.	Autorita (2005g)	28.01.	Kass ja dominoefekt
167.	Autorita (2005h)	29.01.	Riigikontroll sarjas Draamateatri rahaasjade ülinõrka korraldust
168.	Autorita (2005i)	29.01.	Pealt kullakarvaline. Teatrite rahaprobleeme ei saa lahendada loomingulisi teid pidi
169.	Autorita (2005j)	29.01.	Riigi abi on ainus võimalus

170.	Autorita (2005k)	29.01.	Nädala miinused: Weroli juhi Erkki Aaviku skandaalne lahkumine
171.	Autorita (2005l)	29.01.	Nädala miinused: Tallinna haiglajuhtide poliitkarussell jätkub
172.	Autorita (2005m)	29.01.	Nädala miinused: Segadus relvaabiga